

Monikieliset kirjailijat

Kielen vaihtaminen ja kirjailijan identiteetti

Laura Kyllönen
pro gradu -tutkielma
Jyväskylän yliopisto
Humanistinen tiedekunta
Taiteiden ja kulttuurin
tutkimuksen laitos
Kirjoittaminen
Kevät 2011

1 JOHDANTO	1
1.1 TUTKIMUKSEN KESKEISET KÄSITTEET	2
1.2 IDENTITEETIN MÄÄRITELMIÄ.....	4
1.3 TUTKIMUSONGELMAN, TUTKIMUSKYSYMYSTEN SEKÄ HYPOTEE SIN ESITTELY	9
1.4 TUTKIELMAN KULKU.....	10
2 MONIKIELISYYDEN HISTORIAA.....	12
2.1 ESIMODERNI AIKA	12
2.2 MODERNI AIKA.....	16
3 MONIKIELISTEN KIRJAILIJOIDEN IDENTITEETEISTÄ.....	24
3.1 UUTTA IDENTITEETTIÄ ETSIMÄSSÄ.....	25
3.2 KIRJAILIJOIDEN MONIKIELISET IDENTITEETIT	29
3.3 HOFFMAN JA LERNER: MAAHANMUUTTAJAKIRJAILIJAN KIELELLINEN IDENTITEETTI	34
4 MONIKIELISYYDEN KYSYMYKSIÄ	38
4.1 KIELEN VALINTA	38
4.2 SUOMALAISET KIRJOITTAVAT ENGLANNIKSI	40
4.3 OMA ÄIDINKIELI VIERAASSA KIELIYMPÄRISTÖSSÄ.....	43
4.4 TÄYTYYKÖ KIRJAILIJAN OSATA KIELTÄ KUIN ÄIDINKIELINEN?	45
4.5 GABRIEL OKARA JA CHINUA ACHEBE: AFRIKKALAINEN ENGLANTI	49
5 OMA KIELISUHDE JA KIRJOITTAJAIDENTITEETTI.....	55
5.1 LÄHTÖKOHTIA KIELEEN	55
5.2 RUNOUTTA ENGLANNIKSI JA SUOMEKSI	56
5.3 OMA KIRJOITTAJAIDENTITEETTINI.....	58
6 PÄÄTÄNTÖ	60
LÄHTEET	63
PAINETUT LÄHTEET.....	63
PAINAMATTOMAT LÄHTEET	68
LIITTEET.....	70

1. Johdanto

Suurin osa maailman ihmisistä on vähintään kaksikielisiä (Kellman, 2000, x) joten ei ole ihme, että maailmasta löytyy runsaasti myös kaksi- tai monikielisiä kirjailijoita. Tämän tutkielman tarkoitus on tarkastella monikielisen kirjallisuuden historiaa ja erityisesti sitä, mitkä seikat vaikuttavat siihen, että kirjailija kirjoittaa useammalla kielellä tai vaihtaa äidinkielestään johonkin toiseen kieleen. Nämä asiat ovat erityisen lähellä omaa elämääni, sillä itsekin kirjoitan kahdella kielellä.

Monikieliseen kirjallisuuteen ovat vaikuttaneet monet seikat. Kun keskiajan jälkeen latinan kieli kirjakielenä heikentyi, kansankielilläkin alettiin kirjoittaa. Myöhemmin kolonialismi, siirtomaat ja niiden aiheuttamat maasta- ja maahanmuutot ovat myös vaikuttaneet vahvasti monikieliseen kirjallisuuteen. Kirjailijat, jotka ovat joutuneet maanpakoon, ovat hyvin tyypillisesti kaksi- tai monikielisiä. Esimerkiksi Eva Hoffman (1945–) ja Gerda Lerner (1920–) alkoivat kirjoittaa englanniksi äidinkieliensä puolan ja saksan sijaan, kun he joutuivat maanpakoon Euroopasta juutalaisvainojen takia. Kuitenkin muutkin kuin historialliset seikat voivat vaikuttaa siihen, että kirjailija valitsee toisen kielen. Vieraassa maassa asuminen vaikuttaa monella kirjailijalla siihen, että he alkavat myös kirjoittaa uudella kielellä. Myös eri kielellä saatu koulutus tai kaksi- tai monikielisessä perheessä kasvaminen voivat vaikuttaa asiaan. Esimerkiksi venäläinen Vladimir Nabokov (1899–1977) ja Pariisissa syntynyt George Steiner (1929–) kasvoivat molemmat monikielisissä perheissä (Kellman, 2000, 3). Osa kirjailijoista kokeilee kirjoittamista vieraalla kielellä kuitenkin vain siitä syystä, että se on hauskaa, tai käyttää sitä eräänlaisena kirjoitusharjoituksena tai päästäkseen yli kirjoittamisen vaikeudesta kuten syntyjään amerikkalainen T.S. Eliot (1888–1965) teki, kun hän kokeili kirjoittaa runoja vieraalla kielellä ranskaksi:

I hadn't written anything for some time and was rather desperate. I started writing a few things in French and found I could, at that period. I think it was that when I was writing in French I didn't take the poems so seriously, and that, not taking them seriously, I wasn't so worried about not being able to write. I did these things as a sort of tour de force to see what I could do. (--)Then I suddenly began writing in English again and lost all desire to go on with French. I think it was just something that helped me get started again. (Eliot, 1927.)

Eliot ei tämän epäonnistuneen kokeilun jälkeen enää kirjoittanut ranskaksi vaan palasi kirjoittamaan äidinkielellään englanniksi. Siinä mielessä hän ei täysin sovi tässä tutkielmassa esiteltäviin kaksikielisiin kirjailijoihin. On mielenkiintoista kuitenkin huomata, kuinka vieraalla kielellä kirjoittaminen voi laukaista kirjoittamisen vaikeuden. Vieraalla kielellä kirjoittaminen ei kuitenkaan tuntunut merkitsevän Eliotille muuta kuin kirjoitusharjoitusta, ja hän oli sitä mieltä, ettei kukaan voi kirjoittaa hyvää runoutta vieraalla kielellä eikä siis olla kaksikielinen runoilija (Eliot, 1927). Hän ei siis selvästikään pitänyt näitä harjoituksia kunnan runoutena eikä siten itseään kaksikielisenä runoilijana. Varsin mielenkiintoista on se, että juuri vieraalla kielellä kirjoittaminen toimi vapauttavana tekijänä kirjoituskammon ylipääsemiseksi eikä mikään muu kirjoitusharjoitus. Vaikkei Eliot itseään kaksikielisenä runoilijana pitänytkään, voidaan hänet kuitenkin jollain tasolla laskea kuulumaan monikielisten kirjailijoiden joukkoon.

Syitä kirjoittaa vieraalla tai useammalla kielellä löytyy kuitenkin varmasti yhtä paljon kuin kirjailijoitakin. Toisille kielen valinta on poliittinen kannanotto, toisille yhteisöllisyyden vahvistaminen, jollekin se toimii etäännyttämiskeinona ja toisille se on vain hauskuutta, kokeilunhalua ja tyylyttelyä. Vieraalla kielellä kirjoittaminen on kuitenkin monelle kirjailijalle uusien identiteettien etsimistä ja löytymistä, ja näiden identiteettien mukana tulleiden uusien aiheiden sekä näkökulmien tutkimista ja tulkitsemista. Tässä tutkielmassa pyrin valottamaan näitä mielenkiintoisia kysymyksiä: Mikä saa kirjailijan kirjoittamaan muulla kuin äidinkielellään? Miten kielen vaihto vaikuttaa kirjailijaidentiteettiin? Ja minkälaisia ongelmia kielen vaihtaminen voi aiheuttaa kirjailijan identiteetille?

1.1. Tutkimuksen keskeiset käsitteet

Tässä luvussa käyn läpi tutkielmassani käyttämiäni käsitteitä sekä niiden määritelmiä. Kerron, mitä on kaksikielisyys ja miten se eroaa monikielisyydestä. Avaan näitä termejä ja kerron, missä tarkoituksessa niitä tässä tutkielmassa käytän. Avaan myös identiteetin käsitettä ja sitä, miten se tässä tutkielmassa tulkitaan. Tässä työssäni käytän enimmäkseen kirjailijaidentiteetin käsitettä. Sivuan myös muiden muassa kielellisen ja

kulttuurisen identiteetin käsitteitä sekä monikulttuurisuuden analysoimiseen käytettyjä termejä.

Kaksikielinen (*bilingual*) ihminen puhuu kahta kieltä enemmän tai vähemmän sujuvasti. Monikielinen (*multilingual*) taas tarkoittaa ihmistä, joka puhuu kolmea tai useampaa kieltä enemmän tai vähemmän sujuvasti. Monissa tutkimuksissa on käytetty myös sanaa *translingual*. Sillä tarkoitetaan ihmistä, joka elää kahden tai useamman kielen välissä (Kellman 2000, 9). Puhuessani monikielisistä kirjailijoista tässä tutkielmassa tarkoitan pääsääntöisesti juuri monikielistä sanan *translingual* merkityksessä, mutta koska en ole löytänyt sille vastinetta suomeksi, käytän siitä suomennosta monikielinen, joka kattaa myös kaksikieliset kirjailijat. Kaksi- ja monikielisyys ovat periaatteessa sama asia (Hansegård, 1979, 56). John Edwardsin mukaan aikaisemmat kaksikielisyysen määritelmät ovat painottaneet kahden kielen lähes yhtä hyvää osaamista, kun taas myöhemmät tutkimukset ovat hyväksyneet paljon suurempaa vaihtelua siinä, kuinka hyvin kieltä täytyy hallita ollakseen kaksikielinen (Edwards, 1994, 56). Tämän tutkielman kannalta olleellista ei ole kielellinen pätevyys, eikä sen mittaamiseen olekaan yksinkertaisia keinoja. Tärkeää tutkielman kannalta on, että vierasta kieltä pystyy käyttämään sujuvasti ja kirjoittamaan sillä, sekä ennen kaikkea se, että kirjailija / kirjoittaja tuntee vieraan kielen omakseen.

Monikieliset (*translingual*) kirjailijat voidaan jakaa kahteen eri ryhmään. *Ambilingual* tarkoittaa kirjailijoita, jotka ovat kirjoittaneet ja julkaisseet teoksia yhdellä tai useammalla kielellä. Tällaisia kirjailijoita ovat muassa Samuel Beckett (1906–1989, englanti ja ranska), André Brink (1935–, afrikaans ja englanti), Rosario Ferré (1938–, espanja ja englanti), Milan Kundera (1929–, tsekki ja ranska), Flann O’ Brien (1911–1966, irlanti ja englanti), Lin Yu-t’ang (1895–1976, kiina ja englanti) sekä Giuseppe Ungaretti (1888–1970, italia ja ranska). (Kellman, 2000, 12-13.) *Monolingual translingual* viittaa kirjailijoihin, jotka ovat kirjoittaneet yhdellä kielellä, joka on eri kuin heidän äidinkieltensä. Heihin kuuluvat esimerkiksi Salman Rushdie (1947–, urdusta englantiin), Elena Poniatowska (1933–, ranskasta espanjaan), Kazuo Ishiguro (1954–,

japanista englantiin), Elias Canetti (1905–1994, ladinosta¹ saksaan) sekä Eva Hoffman (puolasta englantiin). (Kellman 2000,14.)

Monikieliset kirjailijat voidaan jakaa myös taustansa perusteella kahteen eri ryhmään. Xuamei Li jakaa monikieliset kirjailijat kahteen eri luokkaan: *global souls* ja *souls in exile*. Edellä mainittuun luokkaan kuuluvat ne kirjailijat, jotka ovat kasvaneet monikulttuurisessa ympäristössä ja jotka ovat liikkuvat vapaasti usean kielen ja maantieteen rajoilla. Jälkimmäiset taas ovat sellaisia kirjailijoita, jotka ovat olosuhteiden pakosta joutuneet vaihtamaan kieltä ja jotka joutuvat vuorottelemaan tunteitaan ja identiteettejään kieltä vaihtaessa. Li luettelee muiden muassa Raymond Federmanin (1929–2009), Pico Iyerin (1957–) ja Shirley Geok-Lin Limin (1944–) olevan näitä niin kutsuttuja globaaleja sieluja (*global souls*). Ariel Dorfman (1942–), Rosario Ferré, Eva Hoffman, Gerda Lerner ja Ilan Stavans (1961–) taas kuuluvat ”kirjailijat maanpaossa”-ryhmään (*souls in exile*). (Li, 2007, 260.) Keskityn tässä tutkielmassa erityisesti *souls in exile* -ryhmään, mutta tarkastelen myös ensimmäiseksi mainittua ryhmää (*global souls*). Esimerkkikirjailijoita olen ottanut sekä ambilingual- (esimerkiksi Rosario Ferrè) että monolingual translingual -ryhmästä (esimerkiksi Eva Hoffman).

1.2. Identiteetin määritelmiä

Monille kirjailijoille toisella tai vieraalla kielellä kirjoittaminen on uusien identiteettien etsimistä ja löytymistä. Kielen taitaminen on samalla identiteettien vahvistumista. Kirjailijoilla on useita identiteettejä, jotka muokkaantuvat ja muotoutuvat yhä uudelleen. Osa näistä koko ajan liikkeessä olevista identiteeteistä on sidoksissa kieleen, osa muihin seikkoihin, kuten sukupuoleen, ammattiin ja harrastuksiin. Käytän tässä tutkielmassa identiteetin määrittelyssä ja siihen liittyvien lähikäsitteiden (esimerkiksi toiseus, hybridisyys) esittelyssä erityisesti kulttuuritutkimuksen (muiden muassa Hall, 1999, Löytty, 2005) ja kielentutkimuksen (muiden muassa Dufva, Martin, 2002) käsityksiä ja käsitteitä.

¹ Ladino eli juutalaisespanja, jota puhuvat ja kirjoittavat Espanjasta lähtöisin olevat juutalaiset. (<http://www.sephardicstudies.org/quickladino.html>, viitattu 31.01.2011.)

Kun aikaisemmin klassisten identiteettiteorioiden mukaan ajateltiin, että identiteetti on yksi ja sama, vakaa ja muuttumaton läpi ihmisen elämän (Kivikuru, 1998, 320, 323), ajatellaan nykyään, että identiteettejä on monia ja ne vaihtelevat eri tilanteiden mukaan. Identiteeteistä on tehty paljon tutkimuksia (ks. Hall 1999), ja osa niistä on hyvinkin ristiriitaisia ja päällekkäisiä. Osa identiteetin määritteistä saattaa olla keskenään ristiriitaisia, sillä tutkimuskenttä on valtavan laaja. (S. Laihiala-Kankainen, S. Pietikäinen ja H. Dufva, 2002, 11.) Tämän luvun tarkoitus ei kuitenkaan ole ottaa kantaa näihin identiteettitutkimuksiin, vaan pohtia identiteettiä kirjailijan kannalta, erityisesti sellaisissa tilanteissa, kun kirjailija kirjoittaa usealla kielellä tai muulla kuin omalla äidinkielellään. Raapaisen kuitenkin identiteettitutkimuksen pintaa tarjoamalla muutaman nykypäivänä vallitsevan identiteetin määritelmän ja pohdin sitä, miten kielen on ajateltu vaikuttavan ihmisen identiteettiin. Essentialistinen identiteetikäsitys tarjoaa tarkan ja muuttumattoman kuvan identiteetistä, kun taas ”ei-essentialistinen lähestymistapa pyrkii tarkastelemaan tietyn ryhmän moninaisia identiteettejä, niissä tapahtuvia muutoksia sekä muutosten syitä ja seuraamuksia” (Laihiala-Kankainen, Pietikäinen ja Dufva, 2002, 11–12). Näin ajateltuna identiteetti nähdään monimuotoisena, joustavana ja muuttuvana. Käytän tässä tutkielmassa nimenomaan ei-essentialistista lähestymistapaa identiteettiin.

Nykyään identiteeteistä puhutaan monikkona yhden kiinteän, muuttumattoman identiteetin sijaan. Identiteettiä kuvataan dialogisesti ilmaistuna moniääniseksi, ja sillä tarkoitetaan identiteetin monipuolista ja moninaista luonnetta. (Dufva, 2002, 21.) Identiteetti koostuu monista eri asioista, joista yksi on kieli. Muita tällaisia identiteettiä rakentavia asioita ovat muiden muassa kansallisuus, sukupuoli, perhesuhteet, ammatti, koulutus ja harrastukset (Martin, 2002, 43). Identiteetin ajatellaan rakentuvan niin ”omasta sisäisestä kokemuksesta” kuin ”toisten suhteesta itseän” (Martin, 2002, 44). Identiteetit muuttuvat eri tilanteiden mukaan, ja eri identiteetin osilla on erilaisia painoarvoja (Dufva, 2002, 21).

Yksilöllinen identiteetti (kuin myös kansallinen) määritetään myös eron ja vastakohtien kautta (Löytty, 2005, 166–167). Eron käsitteeseen liittyy vahvasti myös toiseuden käsitys. Toiseus on ”olennainen osa sitä prosessia, jossa merkitykset ja identiteetit muodostuvat” (Löytty, 2005, 166). Identiteetti muodostuu itsen ja toisen välille

vedettyyn rajaan. Kuka olen suhteessa toiseen? Olli Löytyn mielestä identiteetti on kuin sanat. Kuten sanat muodostavat merkityksen erottuessaan toisista sanoista, samoin myös identiteetti rakentuu, kun raja vedetään ”tutun ja vieraan tai itsen ja toisen välillä”. Mutta samalla täytyy olla olemassa jotain, joka määrittyy ”itseudeksi” tai ”ensimmäisyudeksi”. (Löytty, 2005, 166.) Kulttuuritieteellisissä tutkimuksissa toiseutta on kuvattu jäsentämään suhdetta normin ja poikkeuksen välillä. Toiseuden käsitettä on usein käytetty myös kuvattaessa esimerkiksi etnisiä ja sukupuolta koskevia eroja sekä luonnon ja kulttuurin että korkea- ja populaarikulttuurin suhteita. Asioiden välille muodostuu samalla myös hierarkkinen suhde, kun toista pidetään erilaisena myös usein toista alempana. (Löytty, 2005, 162, 163.) Käytän tässä tutkielmassa nimenomaan kulttuuritieteellistä lähestymistapaa identiteettiin sekä kielimääritelmiin. Kuitenkin sivuan myös kielitieteellisiä tutkimuksia, kun puhun siitä, miten äidinkieli ja toinen kieli ymmärretään. Analysoidessani kirjailijoiden identiteettejä ja suhdetta kieleen käytän pääosin kulttuuritieteellisiä määritelmiä identiteetistä.

Käytän myös termiä hybridinen identiteetti. Sillä tarkoitan identiteettiä, joka elää kahden kulttuurin tai kielen välissä ja ottaa vaikutteita molemmista. Hybridin käsite on lähtöisin luonnontieteestä, jossa sillä kuvataan kahden eri lajin yksilön risteymää (Löytty, 2005, 14). Kulttuuritutkimuksessa sillä kuvataan juuri yllä mainitun kaltaista tilaa, jossa ihminen saa vaikutteita kahdesta tai useammasta kulttuurista ja elää niiden välissä (ks. Hall, 1999, Löytty 2005). Hybridin käsitettä on käytetty erityisesti kuvaamaan jälkikoloniaalista tilaa, jossa ihmiset muodostavat uudenlaisia identiteettjä ja kulttuureita sekä vastustavat kulttuurin olemassa olevia hierarkkisia järjestelmiä (Löytty, 2005, 14). Hakkaraisen mukaan hybridiydessä on kyse ”kulttuurien sekoittumisesta, yhdistelystä ja sulautumisesta” (Hakkarainen, 2005, 14). Käytän hybridisen identiteetin käsitettä analysoidessani erityisesti entisistä siirtomaista tulevia kirjailijoita ja heidän suhdettaan vieraalla kielellä kirjoittamiseen. Kuitenkin toisaalta kaikkien monikielisten kirjailijoiden identiteettien voidaan ajatella olevan hybridisiä, sillä kaikki saavat vaikutteita vähintään kahdesta eri kielestä ja kulttuurista.

Stuart Hall (1999) väittää, että nykyiset postmodernit identiteetit ovat pirstoutuneita palasia, jotka eivät ryhmity yhtenäiseksi kokonaisuudeksi. Sisällämme olevat identiteetit ovat ristiriitaisia ja eri suuntaan vieviä, mistä johtuu, että identifikaatiomme vaihtelevat jatkuvasti. Hall sanoo olevan harhaa, että meistä tuntuu, kuin meillä olisi

yhtenäinen identiteetti läpi koko elämän. Tosiasiassa me olemme Hallin mukaan ”rakentaneet lohduttavan tarinan ja ”minäkertomuksen” itsestämme”. (Hall, 1999, 23.)

Kieli-identiteetin rakentumiseen vaikuttavat myös ”kielelliset tavoitteet, käsitykset itsestä kielen oppijana ja kielen käyttäjänä” (Iskanus, 2002, 205). Maisa Martin mainitsee kielen olevan yksi tärkeä identiteetin osa. Se ei kuitenkaan ole sitä automaattisesti. ”Jotta kieli voisi olla identiteetin osa, se on koettava omaksi” (Martin, 2002, 49). Martin väittää tämän kielen, johon ihminen kokee persoonansa liittyvän, olevan tavallisesti äidinkieli. Martin siteeraa Galin (2001) teosta päätellessään, että ”muut kielet eivät ole omia, vaikka olisivatkin olleet lapsuudesta asti käytössä”. Martinin mielestä vieras kieli saattaa myös tuntua omalta, jos siihen on ”pitkäaikainen ja monipuolinen suhde”. Hänen mielestään ympäristö voi kuitenkin olla eri mieltä asiasta. Kielen alkuperäispuhujat eivät välttämättä hyväksy kieltä toisena kielenään puhuvaa osaksi kieliyhteisöään. (Martin, 2002, 49.) Vaikka identiteetti koostuukin osittain toisten suhteesta itseän, on mielestäni tärkeää laskea myös omalta tuntuva kieli osaksi identiteettiä, vaikka ympäristö ei vieraana kielenä kieltä puhuvaa hyväksyisi kieliyhteisön tasavertaiseksi jäseneksi. Martin antaa ymmärtää, että tämä omalta tuntuva vieras kieli on vain harhaa (Martin, 2002, 49).

Tutkimukseni monikielisistä kirjailijoista moni tuntee identifioituvansa johonkin muuhun kuin äidinkieleensä tai ainakin sen lisäksi myös johonkin toiseen kieleen. Esimerkiksi Puerto Ricosta kotoisin oleva Rosario Ferrè tuntee omakseen äidinkieltään espanjan lisäksi myös englannin. Hän on myös julkaissut molemmilla kielillä, eli hän on *ambilingual translingual*. Myös minulle äidinkieleni on iso osa identiteettiäni, sekä kirjoittajaidentiteettiä että muutenkin, mutta tunnen myös englannin kielen olevan osa minua. Se johtuu osittain nuoruusajan kiinnostuksesta englannin kieleen ja kulttuuriin. Myös opiskelu ja asuminen Isossa-Britanniassa vaikutti siihen, että kielestä tuli pysyvästi osa minua. Tunnen omakseni siis kaksi kieltä, suomen ja englannin. Se, että toinen kieli (äidinkieleni suomi) on toista vahvempi, enkä puhu englantia kuin äidinkielenä, ei kuitenkaan vähennä sitä tunnetta, että minulla on myös identiteetti (ja monilta osin erilainen sellainen) englannin kielellä. Tutkimuksellani haluan osoittaa, että myös moni muista monikielisistä kirjailijoista tuntee samoin.

Tässä tutkimuksessa käytän termejä kirjailijaidentiteetti ja kirjoittajaidentiteetti lähes synonyymeinä. En siis tee eroa sen välille, kokeeko joku olevansa kirjailija ja joku kirjoittaja. Itse en esimerkiksi voisi mitenkään kutsua itseäni kirjailijaksi. Termien eron voisi ajatella rajoittuvan siihen, onko kirjailija julkaissut jotain vai ei, mutta tämäkään ero ei ole täysin aukoton. Esimerkiksi tutkimustani varten haastatteleman esikoiskirjailija Heikki Hietala ei koe itseään (vielä) kirjailijaksi vaan nimenomaan kirjoittajaksi, vaikka onkin julkaissut ensimmäisen romaaninsa (Hietala, 7.9.2010). Ensimmäisen kirjan julkaisu ei siis välttämättä toimi rajanvetona kirjailijan ja kirjoittajan välille.

Kirjailija- / kirjoittajaidentiteetti määritellään eri tutkimuksissa eri tavoin. Esimerkiksi Clark & Ivanic (1997) määrittelevät kirjoittajaidentiteetin tekstissä näkyvänä ominaisuutena. Heidän mukaansa tekstistä ilmenee, kuinka hyvin kirjoittaja tuntee tekstinsä ja sen näkemykset omakseen, mikä näkyy esimerkiksi sanavalinnoissa. Clark ja Ivanic erittelevät kolme osaa, jotka kaikki vaikuttavat kirjoittajaidentiteettiin. Nämä ovat *autobiographical self*, jolla tarkoitetaan kirjoittajan henkilökohtaista historiaa, *discoursal self* eli se, kuinka kirjoittaja representoi itseään tekstissä, sekä *self as author* eli se, kuinka kirjoittajan auktoriteetti ilmenee tekstissä. (Clark & Ivanic, 1997, 134, 136.)

Miisa Jääskeläinen (2002) määrittää kirjoittajaidentiteetin sen kautta, miten kirjoittaja identifioi itsensä kirjailijan / kirjoittajan rooliin. Kirjoittajaidentiteetti rakentuu hitaasti ja on usein vuosien kirjoittamisen tulosta. Olennaista kirjoittajaidentiteetin muodostumiselle on se, mitä tavoitteita ja pyrkimyksiä kirjoittajalla kirjoittamisen suhteen on. Kuten muutkaan identiteetit, ei kirjoittajaidentiteetikään ole aina sama ja muuttumaton, vaan se voi vaihdella eri aikoina eri yhteyksissä. (Jääskeläinen, 2002, 19, 21, 61.) Pauliina Vanhatalo (2008) puhuu kirjoittajaidentiteeteistä juuri tässä mielessä. Kirjailijan / kirjoittajan rooli on tärkeä osa yksilön identiteetikertomusta. ”Kirjoittajan määre / rooli on yksilölle tärkeä silloin, kun hänen pitää kuvata, kuka / millainen ihminen hän on.” (2008, 21.) Omalla kohdallani tämä tarkoittaa kirjoittajaidentiteetin tärkeyttä elämässäni eri aikoina. Esimerkiksi teini-iässä kirjoittajaidentiteettini rakentaminen oli yksi tärkeimmistä asioista elämässäni, kirjoittamisen kautta hahmotin maailmaa ja sen kautta rakensin itseäni. Kirjoittajaidentiteetti kuitenkin muuttuu eri aikoina, kuten Jääskeläinenkin sanoo. Opiskellessani kirjoittamista yliopistossa

kirjoittajaidentiteettini vahvistui entisestään, sillä se sai vahvistusta positiivisista kokemuksista ja palautteista. Nykyään se on kuitenkin vähenevässä roolissa elämässäni, mutta silti se on vahvasti osa minua. Voi olla, että myöhemmin kirjoittajaidentiteettini rooli taas kasvaa elämässäni. Varmaa on kuitenkin se, ettei se voi pysyä muuttumattomana eri aikoina. Kun muutkin asiat elämässä muuttuvat, myös kirjoittajaidentiteetti muuttuu mukana.

Tärkeää tälle tutkimukselle on juuri se, miten kirjoittaja itse kirjoittajaidentiteettinsä kokee. Tässä tutkielmassa tuon esille monia hyvin erilaisiakin kirjailijoita ja kirjoittajia. Esimerkkikirjailijat ovat sekä suomalaisia että ulkomaisia, mutta pääpaino on kirjailijoilla, jotka puhuvat joko äidinkielenään tai toisena kielenään englantia. Englannin kielellä kirjoittavia kirjailijoita olen valinnut siitä syystä, että itsekin kirjoitan englanniksi. Tutkielmassa esiintyy myös muunkielisiä kirjailijoita tai kirjoittajia, mutta painopiste on englanninkielisissä (englanti äidinkielenä tai toisena kielenä) kirjailijoissa.

1.3. Tutkimusongelman, tutkimuskysymysten sekä hypoteesin esittely

Tämän pro gradu -tutkielman tarkoitus on tutkia kirjailijoiden kielivalintoja ja niiden suhdetta kirjailijaidentiteettiin. Onko äidinkieli aina se kieli, johon kirjailija ensisijaisesti identifioi itsensä kirjailijana? Mitkä ovat ne seikat, jotka osaltaan vaikuttavat siihen, että kirjailija vaihtaa kieltä tai kirjoittaa useammalla kuin yhdellä kielellä? Mikä saa kirjailijan hylkäämään äidinkielensä kirjoituksen kielenä? Tämän tutkielman hypoteesi on, että kieli vaikuttaa vahvasti ennen kaikkea kirjailija- / kirjoittajaidentiteettiin. Kielen vaihtaminen tarjoaa monille kirjailijoille uusia identiteettejä vanhojen lisäksi, ja osa näistä identiteettien päällekkäisyyksistä tuo mukanaan monenlaisia ongelmia kirjailijalle. Pohdin näitä ongelmia identiteettikysymyksen kautta. Tutkin tutkielmassa valitsemieni esimerkkikirjailijoiden kautta tämän hypoteesin toteutumista.

1.4. Tutkielman kulku

Pro gradu -tutkielmassaan *Kirjoitan, jag skriver, pisze* (2005) Noora Okkonen on pohtinut tarkasti suomalaisten kirjailijoiden asenteita vieraalla kielellä kirjoittamiseen, joten jätän sen tässä tutkielmassa vähemmälle pohdinnalle. Tutkin kuitenkin muutaman suomalaisen nykykirjailijan suhdetta kieleen ja vieraalla kielellä kirjoittamiseen. Vuonna 2010 kaksi suomalaista kirjailijaa, Heikki Hietala ja Hannu Rajaniemi (1978–), julkaisivat romaanit englanniksi. Tutkin syyskuussa 2010 tekemäni sähköpostihaastattelun kautta Heikki Hietalan suhtautumista englanniksi kirjoittamiseen. Rajaniemeä sivuan hänestä kirjoitettujen haastatteluiden kautta. Peilaan esimerkkikirjailijoiden haastatteluihin myös omaa kielisuhdettani sekä kirjoittajaidentiteettiäni. Vertaan omaa suhtautumistani kieleen sekä omaa kirjoittajaidentiteettiäni myös muihin tässä tutkielmassa käsiteltäviin kirjailijoihin / kirjoittajiin.

Tutkielman lähdeaineisto koostuu kieli- ja kulttuuritieteellisistä tutkimuksista ja artikkeleista sekä paljolti kirjailijoiden haastatteluista, esseistä ja muista kirjoituksista. Olen poiminut eri kirjailijoiden ajatuksia vieraalla kielellä kirjoittamisesta myös sellaisista haastatteluista tai esseistä, joissa on puhuttu muista kuin omaan kielisuhteeseen liittyvistä asioista. Lisäksi olen käyttänyt lähdeaineistossani identiteettiin yleisesti (ei vain kielelliseen identiteettiin) liittyviä tutkimuksia.

Ensimmäisessä luvussa esittelen monikielisyyttä ja avaan termejä, jotka liittyvät kaksikieliseen tai monikielisyyteen sekä identiteettiin. Esittelen tutkimusongelman ja tutkimuskysymykset. Luvussa kaksi esittelen monikielisyyden historiaa keskiajasta eteenpäin. Esittelen myös, hyvin pintapuolisesti tosin, siirtolaisuuden, kolonialismin ja postkolonialismin vaikutuksia kielen valintaan sekä kirjailijan identiteettiin. Tämä luku toimii taustana koko tutkimukselle ja antaa kuvaa siitä, minkälaista vieraalla kielellä kirjoittaminen on ollut aikaisemmin, ja todistaa, että kyseessä ei millään tasolla ole uusi ilmiö.

Kolmannessa luvussa tutkin vieraalla kielellä kirjoittamisen vaikutuksia kirjailijoiden identiteetteihin. Tutkin tätä asiaa kirjailijahaastatteluiden sekä analysoimieni

kirjailijoiden esseiden ja kirjoitusten kautta. Tässä luvussa pohdin sitä, miten kieli vaikuttaa kirjailijan identiteettiin sekä sitä, mitä vaikutuksia uusi identiteetti tai uudet identiteetit kirjailijalle aiheuttavat. Kielelliset kysymykset ovat vain harvoin ongelmattomia. Pohdin myös kahden esimerkkikirjailijan (Eva Hoffman ja Gerda Lerner) kautta maahanmuuttajakirjailijoiden suhtautumista kieleen ja heidän ongelmallisia identiteettejään.

Neljäs luku tuo esiin, mitä kysymyksiä ja haasteita monikielisyys tuo kirjailijoille identiteetikysymysten lisäksi. Tässä luvussa tutkin syitä kielen vaihtamiseen. Pohdin esimerkkikirjailijoiden kautta, miksi yksittäiset kirjailijat vaihtavat kieltä tai kirjoittavat useammalla kuin yhdellä kielellä. Alaluvussa 4.3. esittelen myös asian kääntöpuolen: kirjailijat, jotka vieraskielisestä ympäristöstä huolimatta ovat pitäytyneet omassa äidinkielessään. Luvussa neljä pohdin myös sitä, täytyykö kirjailijan osata vierasta kieltä niin sanotusti ”täydellisesti” voidakseen kirjoittaa sillä. Toisin sanoen, täytyykö kirjailijan kirjoittaa kuin natiivi kielenpuhujana. Tähän aiheeseen liittyy myös se, miten kieltä tulisi käyttää. Jos kirjoittaa englanniksi kulttuurista, joka ei ole englanninkielinen, voiko kieltä muuttaa sopimaan myös tähän ei-englanninkieliseen kulttuuriin? Neljännessä luvussa osoitan, kuinka moni kirjailija on tehnytkin juuri näin. Tutkin asiaa kirjailijoiden omien sanojen kautta; mitä he ovat sanoneet vieraalla tai toisella kielellä kirjoittamisesta. Miten he suhtautuvat kieleen, joka ei ole heidän ensimmäinen tai äidinkieltensä?

Viimeisessä luvussa ennen päätäntöä tuon esiin oman kielisuhteeni sekä pohdin omaa kirjoittajaidentiteettiäni vieraalla kielellä kirjoittaessani muiden tutkimieni kirjailijoiden valossa. Oma kokemukseni kirjoittamisesta kahdella kielellä onkin saanut minut kiinnostumaan tästä mielenkiintoisesta ja moninaisesta aiheesta. Muiden usealla kielellä kirjoittavan kirjailijoiden tutkiminen ja heidän tekstien lukeminen on opettanut paljon myös itsestäni.

2. Monikielisyden historiaa

Tässä luvussa pyrin kirjallisuus- ja kulttuurihistorian avulla osoittamaan, että yksikielisyys on kirjallisuuden historiassa ennemminkin poikkeus kuin sääntö. Käyn läpi monikielisten kirjailijoiden historiaa keskiajasta lähtien. Pyrin valottamaan monikielisten kirjailijoiden historiaa tuomalla esiin syitä siihen, miksi runoilijat ja kirjailijat ovat vaihtaneet kieltä tai kirjoittaneet useammalla kielellä. Tässä luvussa pohdin, ovatko motiivit ja syyt kielen vaihtamiseen mahdollisesti muuttuneet tultaessa keskiajalta tähän päivään vai ovatko syyt pysyneet samoina. Vaikka monikielinen kirjallisuus ei olekaan mikään uusi ilmiö, pysyvä keskustelu aiheesta on suhteellisen uutta (Kellman, 2003, xviii). Tässä luvussa esittelen lyhyesti monikielisyyteen liittyviä historiallisia tapahtumia ja aikakausia, jotka ovat omalta osaltaan vaikuttaneet kirjailijoiden päätöksiin vaihtaa kieltä. Keskityn tässä luvussa nimenomaan Eurooppaan ja eurooppalaisen kirjallisuuden kontekstiin.

2.1. *Esimoderni aika*

Kaksi- tai monikielisiä kirjailijoita on aina ollut. Keskiajalla suurin osa varsinkin koulutetusta eurooppalaisesta väestöstä oli vähintään kaksikielistä.² Lähes kaikki koulutus tapahtui latinaksi. Latina ei kuitenkaan ollut kenenkään äidinkieli, vaan se toimi Euroopassa niin sanottuna *lingua francana*. Latina toimi kansainvälisenä kielenä ja erityisesti tieteen ja filosofian kielenä. Se oli sen ajan tärkein kieli, ja monille asioille ei ollut olemassa muuta tapaa ilmaista niitä kuin latinaksi (Forster, 1970, 19). Latina oli niin sanottu isänkieli, sillä kirkko, hallinto sekä koulutuslaitos toimivat kaikki latinaksi. Myös kaunokirjallisuus oli varhaiskeskiajalla lähes pelkästään latinankielistä. Tästä syystä myös suurin osa erityisesti varhaiskeskiajan kirjailijoista kirjoitti latinaksi. (Mehtonen, 2003, 42.) Runoudessa aihepiirit, mallit ja kaavat olivat pitkään pelkästään latinaksi, minkä takia varhaiskeskiajalla ei ilmestynytäkään paljoa pelkkää kansankielistä runoutta (Forster, 1970, 9–10).

² Keskiaika jaotellaan tyypillisesti kolmeen aikakauteen: varhaiskeskiaika (500–1000), sydänkeskiaika (1000–1300) sekä myöhäiskeskiaika (1300–1500).

Sydänkeskiajalla kielet alkoivat kuitenkin sekoittua Euroopassa, ja sen ulkopuolelta tuli paljon erilaisia vaikutteita myös kaunokirjallisuuteen. Matkalaiset ja ristiretkelijät toivat mukanaan uusia kirjoitusaiheita ja tyylejä, jotka sitten levisivät eri kielialueille. (Mehtonen, 2003, 39.) Koska keskiajan eurooppalaiset kirjailijat olivat yleensä kaksikielisiä, alettiin kaunokirjallisuuden piirissä julkaista myös runoutta, jossa latinaa ja kansankieltä käytettiin sujuvasti yhdessä. Tämä tarkoittaa myös sitä, että iso osa lukijoista on ollut kaksikielisiä. Sydänkeskiajalla tapahtunut kielten sekoittuminen tapahtui samaan aikaan sosiaalisten mullistusten kanssa (Mehtonen, 2003, 139). Kaikki keskiaikaiset runot eivät suinkaan ole olleet vain akateemikkojen ja älymystön luettavaksi, vaan on säilynyt myös monia kansalle tarkoitettuja runoja ja lauluja, joissa on käytetty vähintään kahta kieltä. Nämä runot ja laulut ovat olleet erittäin suosittuja kansan joukossa, joten oletuksena lieneekin ollut, että myös muut kuin korkeasti koulutetut ovat osanneet vähintään kahta kieltä. (Forster, 1970, 10–12.)

Runoudessa sydän- ja myöhäiskeskiajalla käytettiin usein myös kahta eri kieltä siten, että joka toinen säe oli yhdellä kielellä, joka toinen toisella. Forsterin mukaan näin tehtiin erityisesti silloin, jos kyseessä oli dialogille perustuva runo. Esimerkiksi saksalainen joululaulu *In dulci jubilo* 1400-luvulta on kirjoitettu siten, että runon neljän säkeistön säkeet 1, 4, 6 ja 7 ovat kirjoitettu latinaksi ja säkeet 2, 3, 5 saksaksi. Myös runoilija Raimbaut de Vaqueiras (n.1150–1207) kirjoitti runon dialogin muotoon, jossa kiertelevä laulaja puhuu provensaalia ja nainen, jonka hän yrittää vietellä, puhuu italiaa. Eri kieliä käytettiin myös, kun haluttiin tuoda eri näkökulmia samasta aiheesta esille. Kielillä ei ollut välttämättä mitään tarkkaa roolia tekstissä, vaan kielten ajateltiin olevan välineitä. Aikaisemmin kirjailijat olivat vaihtaneet kieltä ennemminkin siksi, että tietyillä kirjallisuuden genreillä oli tietyt kielet, millä ne oli totuttu ilmaisemaan (Forster, 1970, 16).

Monikielisiä teoksia ei kuitenkaan julkaistu vain sen takia, että tietyillä kielillä ilmaistiin tiettyjä asioita, vaan monikielisillä julkaisuilla oli myös toinen tavoite. Kirjat haluttiin saada yhä useamman lukijan saataville ja ymmärretyksi useammalla kielellä. Kirjapainotaidon syntyminen mahdollisti tämän, ja kirjojen levikki nousi rajusti. Tavoite oli siis myös kaupallinen. Kun lukijakuntakin oli usein monikielistä, tavoittivat teokset yhä useammat lukijat. Myös monikielisen kirjallisuuden mukaan tuomat

vaihtelut kiehtoivat ajan lukijoita, joista moni puhui ja ymmärsi enemmän kuin yhtä kieltä. Leonard Forsterin mukaan runojen tärkeimmät elementit ennen romantiikan aikaa olivat sosiaalisesti hyväksytyjen asioiden ilmaisu ja esillepano. Ilmaisumallit ja kirjoituskaavat olivat periytyneet antiikin ajoilta, joten tekniikat, joita runoissa käytettiin, olivat yleensä samat huolimatta siitä, millä kielellä ne kirjoitettiin. Lukijoita runoissa kiinnostivat erityisesti eri kielten muotoileminen eri tavalla, vaikka kielillä sanottiinkin samat asiat. 1600-luvulla oli myös erittäin yleistä, että runoilijat käänivät omia latinankielisiä kirjoituksiaan omalle äidinkielelleen. (Forster, 1970, 26–27.)

Koulutetuille runoilijoille latina oli tärkein kieli, jolla runoja kirjoitettiin. Se ei kuitenkaan ollut kenenkään äidinkieli vaan se oli kaikille runoilijoille opittu kieli. Forster sanoo, että monien renessanssin runoilijoiden oli usein helpompi kirjoittaa latinaksi kuin omalla äidinkielellään. Syy tähän oli, että lähes kaikki kaavat ja esitystavat tulivat latinasta eikä kansankielillä ollut vielä vakiintuneita malleja tai esitystapoja (Forster, 1970, 20, 29). Tästä johtuen monet runoilijat, kuten Joachim du Bellay (1525–1560) sekä Jan van der Noot (1540–1595), käänivätkin omia latinankielisiä runojaan äidinkielilleen saadakseen luotua vakiintuvan esitystavan ja runousopin myös kansankielille (Forster, 1970, 30). Vähitellen kansankielet alkoivat nousta latinan rinnalle ja sen ohitse myös kirjoitettuna kielenä. Eri puolilla Eurooppaa tämä kansankielten nousu tapahtui eri aikoihin. 1100–1200-luvuilla erityisesti romaaniset kansankielet nousivat osaksi kirjallista kulttuuria, ja ne toivat myös mukanaan uusia aihepiirejä sekä käsittelytapoja. (Mehtonen, 2003, 42, 137.)

Vaikka ennen romantiikkaa kielen valintaan ei vaikuttanutkaan juuri kirjailijan kansallisuus eikä silloin oltu tietoisia termistä ”*linguistic loyalty*”³, joka on myöhemmin otettu kielitieteessä käyttöön, ei vieraalla kielellä kirjoittamista tehty kuitenkaan kansankielten kustannuksella vaan rinnakkain niiden kanssa. 1600-luvulla kielten katsottiin olevan toisiaan täydentäviä. (Forster, 1970, 39.) Monet myöhäiskeskiajan runoilijat ovat työstäneet runoja kielestä toiseen, kunnes ovat saavuttaneet parhaimpansa yleensä omalla äidinkielellään. Tällaisia runoilijoita ovat olleet muiden muassa hollantilainen renessanssirunoilija Jan van der Noot, toinen hollantilainen P.C. Hooft

³ Termi tarkoittaa uskollisuutta omalle äidinkielelle.

(1581–1647) sekä saksalainen Georg Rudolf Weckherlin (1584–1653). (Forster, 1970, 34-43.)

Van der Noot toi renessanssirunouden hollannin kielelle. Hän kirjoitti ensin ranskaksi ja sitten käänsi nämä ranskalaiset säkeet hollanniksi. Forster käyttää tästä termiä *auto-translation*, joka tarkoittaa sitä, että kirjailija kääntää omia tuotoksiaan vieraasta kielestä omalle äidinkielelleen. Vaikka tätä ei voikaan pitää kaksikielisenä runoutena, on sen kirjoittaja kuitenkin kaksikielinen. Van der Nootin merkitys hollanninkieliselle renessanssirunoudelle on kuitenkin ollut merkittävä. (Forster, 1970, 30.)⁴ Weckherlin oli taas Stuttgartin hovin runoilija, joka kirjoitti hovissa äidinkielellään saksaksi, ranskaksi, englanniksi ja latinaksi. Hän kirjoitti myös rinnakkain saksaa ja muita kieliä. Vuonna 1619 hän muutti Englantiin ja jatkoi kirjoittamista muilla kielillä, mutta hän julkaisi ainoastaan saksankielisiä teoksia. (Forster, 1970, 35, 43.) Mielenkiintoista on se, että juuri muutto vieraaseen maahan sai hänet pitäytymään saksankielisissä runoissa. Nykyisin kirjailijoille on hyvin tavanomaista vaihtaa kieltä muuttaessaan maahan, jossa puhutaan jotain muuta kieltä kuin heidän omaa äidinkieltään. Weckherlinin kohdalla tilanne meni päinvastoin. Tämän voisi ajatella johtuvan siitä, että kirjoittamalla äidinkielellään saksaksi hän pystyi olemaan lähellä kotimaataan ja äidinkieltään. Ehkä hänelle oli tärkeää pitää äidinkieli lähellä sydäntä, kun hän asui vieraassa maassa ja kulttuurissa.

Kuten olen aikaisemmin todennut, keskiajalla eri kirjallisuusgenret vaikuttivat suuresti siihen, millä kielellä kirjoitettiin. Varhaiskeskiajan jälkeen runoilijat käyttivät eri kieliä osittain kokeilun vuoksi ja osaksi siitä syystä, että täten saatiin muodostettua runousoppeja ja -malleja myös kansankielille (Forster, 1970, 29, Mehtonen, 2003, 137). Yleisesti ottaen ei ollut kuitenkaan suurta väliä, millä kielellä kirjoitettiin, sillä kielet toimivat vain erilaisina välineinä runoilijoille. John Milton (1608–1674) palasi kuitenkin keskiajan konventioihin kirjoittamalla rakkausrunoja italiaksi, joka keskiajalla

⁴ Myös nykyään on monikielisiä kirjailijoita, jotka kääntävät omia tekstejään toiselle kielelle. Tämän tutkielman kirjailijoista muiden muassa Rosario Ferrè on kääntänyt omia teoksiaan espanjasta englantiin. Myös Ariel Dorfman ja Raymond Federman ovat kääntäneet omia teoksiaan toiselle kielelle. Suomessa tällainen esimerkki voisi olla runoilija Leevi Lehto, joka käänsi omia runojaan englanniksi teokseen *Lake Onega and Other Poems* (2006).

ajateltiin rakkauden kieleksi. Hän ei kirjoittanut rakkausrunoja koskaan englanniksi, joka oli kuitenkin hänen äidinkieltensä. Forsterin mukaan Milton valitsi tietoisesti vieraan kielen, sillä ei voida olettaa, ettei hän olisi pystynyt sanomaan englanniksi, mitä hän sanoi italiaksi. Kaikilla ei ollut tätä mahdollisuutta, sillä kaikkien kielten runousopit eivät olleet yhtä vakiintuneita kuin Englannissa.

Lähes kaikki Miltonin italiankieliset runot ovat osoitettu nuorelle naiselle nimeltä Emilia, joka oli italialaisesta perheestä, mutta asui Lontoossa. (Forster, 1970, 45.) Miltonille vieraalla kielellä kirjoittaminen oli vapaampaa kuin omalla äidinkielellä. Tietyt asiat, kuten rakkaus, on monesti helpompi ilmaista vieraalla kielellä. On mielenkiintoista pohtia, kirjoittiko Milton rakkausrunonsa keskiajan konventioiden vuoksi italiaksi vai onko todennäköisempää, että syyt kielen vaihtamiselle olivat henkilökohtaisia, sillä nainen, jolle runot ovat osoitettu, oli italialaista syntyperää. Kuten monelle nykyajan monikieliselle kirjailijalle, myös Miltonille vieraalla kielellä kirjoittaminen tuntui toimivan eräänlaisena etäännytyksenä tekstiin, sillä runot, joissa hän puhuu omista tunteistaan vähiten varauksellisesti, on ikään kuin peitetty kirjoittamalla vieralla kielellä (Forster, 1970, 45).

2.2. Moderni aika

Monikielinen kirjallisuus ja siihen vaikuttavat tekijät ovat muuttuneet paljon keskiajasta lähtien. Sodot, maastapako ja siirtomaavallat ovat olleet omiaan vaikuttamaan kielen valintaan. Asenteet vieraita kieliä kohtaan ovat muuttuneet, kun uskollisuus omaa kieltä kohtaan on kasvanut, ja tähän on vaikuttanut vahvasti myös kansallisuusaate (Forster, 1970, 54–55). Myös latinan aseman heikentyminen yleiskielenä ja vähitellen sen jääminen pois käytöstä ovat vaikuttaneet paljon siihen, miten vieraisiin kieliin suhtaudutaan.

1900-luvulla monikielisyys kasvoi ja siitä tuli yksi vuosisadan erityispiirteistä. Yllä mainittujen asioiden lisäksi monikielisyyttä lisäsivät myös teknologia sekä globalisaatio, jotka hajoittivat olemassa olevia rajoja ja lisäsivät monikulttuurista liikkuvuutta (de Courtivron, 2003, 4). Matkustaminen eri maiden välillä lisääntyi, kun kulkuvälineet tämän mahdollistamiseksi keksittiin.

2.3. Siirtolaisuus ja kolonialismi

Joillekin kirjailijoille kielen vaihtaminen on ollut työkalu tai esteettinen valinta, monille tämä valinta ei kuitenkaan ole ollut mitenkään itsestään selvä. Historialliset tapahtumat kuten sodat, nälänhätä, kolonialismi ja poliittiset vainot ovat aiheuttaneet sen, että miljoonat ihmiset ovat joutuneet muuttamaan pois kotimaastaan. Suuret historialliset muutokset vaikuttavat suuresti myös kirjailijoihin, ja monet heistä ovatkin joutuneet opettelemaan uuden kielen ja ovat ennen kaikkea opetelleet kirjoittamaan tällä vieraalla kielellä.

Steven Kellman (2000) väittää, että iso osa monikielistä kirjallisuutta on niin kutsuttua siirtolaiskirjallisuutta. Kirjailijat ovat joutuneet tilanteeseen, johon heillä on hyvin vähän mahdollisuutta vaikuttaa. Kellman sanoo, että on myös yleistä, että juuri siirtolaiskirjailija loistaa vieraalla kielellä kirjoittaessaan. Ulkoisista seikoista johtuvat syyt, kuten siirtolaisuus, johtavat siis siihen, ettei kielen valinta ole aina itsenäinen valinta eikä ilmaus itsenäisyydestä (Kellman, 2000, 17–18), kuten ehkä aikaisemmin on ollut.

Kristjana Gunnars kirjoittaa kirjassaan *Strangers at the Door* (2004), mitä tarkoittaa olla kirjailija, joka on joutunut muuttamaan pois kotiseudultaan (*diasporic writer*). Vaikka kirjailija ei enää asukaan kotimaassaan ja hän kirjoittaa vieraalla kielellä, mielikuvitus kumpuaa yhä alkuperäisheimosta tai alkuperäisestä kulttuurista ja kodista (Gunnars, 2004, 18). Esimerkiksi jollain vähän puhutulla afrikkalaisella kielellä ei ole paljoakaan järkeä kirjoittaa missään muualla kuin siellä, missä kieltä puhutaan, sillä kukaan muu ei sitä ymmärrä. Kuitenkin aihepiirit ja inspiraatio saattavat hyvinkin olla omasta kulttuurista lähtöisin. Gunnarsin väite viittaa mielestäni siihen, että monille siirtolaiskirjailijoille inspiraatio tulee omasta, alkuperäisestä kulttuurista eikä niinkään siitä kulttuurista, jossa he elävät. Tämä varmasti omalta osaltaan vaikuttaa siihen, että monet kirjailijat ovatkin kirjoittaneet omasta kulttuuristaan tai kokemuksistaan siirtolaisena, mutta usein kuitenkin juuri vieraalla kielellä eikä niinkään äidinkielellä.

Esimerkiksi Eva Hoffman kirjoitti kirjassaan *Lost in Translation* (1989) kokemuksistaan joutuessaan vuonna 1959 muuttamaan Puolasta Kanadaan juutalaisten vanhempiensa kanssa (Kellman, 2000, 17). Hän käsittelee kirjassa sellaisia asioita,

kuten elämä ilman kieltä, elämä käännösten välissä ja uuden identiteetin rakentaminen. Hoffman vastusti muuttoa Kanadaan ja tunsi olonsa siellä pitkään ulkopuoliseksi. Hän eli pitkään ilman kieltä. Hän ei osannut englantia tarpeeksi hyvin pystyäkseen ilmaisemaan itseään totuudenmukaisesti, eikä puolan kielellä ollut enää kontekstia ympäröivässä englanninkielisessä maailmassa. Hän oli pitkään vailla identiteettiä, joka olisi sopinut siihen uuteen ympäristöön, johon hän oli joutunut. Vasta alettuaan kirjoittaa päiväkirjaa englanniksi hän alkoi rakentaa sisäistä identiteettiään. Kirjoittamisen kautta hän loi itselleen identiteetin, johon hän vähitellen tunsi kuuluvansa. (Hoffman, 1989.)⁵

Myös monet muut siirtolaiskirjailijat ovat kirjoittaneet kokemuksistaan siirtolaisina ja muutosta vieraaseen maahan ja kahden (tai useamman) kielen välissä olemisesta. Tämä tuntuu olevan yleinen teema monelle siirtolaiskirjailijalle. Moni kirjoittaa näistä kokemuksistaan tai lähtökulttuuristaan juuri vieraalla kielellä. Xuemei Li (2007) väittää sen johtuvan siitä, että siirtolaiskirjailijat yrittävät sekoittaa vanhan kulttuurin ja menetetyt kodin nostalgiaa siihen uuteen maailmaan ja kulttuuriin, jossa he nyt asuvat. He haluavat myös saada tämän uuden kielen lukijat kiinnostumaan heidän vieraasta, usein myös eksoottisesta kulttuuristaan. Eva Hoffmanin lisäksi muiden muassa ranskalaislähtöisen Raymond Federmanın englanninkielisissä teoksissa on keskeisenä päähenkilönä usein ranskalainen maanpakolainen, kiinalaissyntyinen Dai Sijie (1954–) on taas kirjoittanut Kiinan kulttuurivallankumouksesta ranskaksi länsimaiselle yleisölle. (Xuemei Li, 2007, 267.)

Monikielisille kirjailijoille kaksikielisyys ja sen mukana tulevat ongelmat, kahden kielen välissä eläminen ja kodin etsiminen, ovat hyvin tyypillisiä monikielisten kirjailijoiden teemoja ja aiheita tuotannoissaan. Esimerkiksi Sylvia Molloyn *El Común Olvido* (2002) kertoo juurikin kaksikielisydestä ja mahdottomuudesta elää vain yhdessä paikassa, yhdessä kielessä (Molloy, 2003, 69–70). Myös omaelämäkerralliset teokset ovat hyvin tyypillisiä monikielisille kirjailijoille. Hoffmanin lisäksi muiden muassa kiinalaissyntyinen Shirley Geok-Lin Lim on kirjoittanut elämästään eri kielten välissä teoksessa *Among the White Moon Faces* (1997). Hän kasvoi muiden muassa malaijin ja hokkienin kielten parissa. Elämäkerrassaan Lim käy läpi monimutkaisia

⁵ Tarkastelen Hoffmania enemmän luvussa 3.3.

suhteitaan näihin kieliin, joiden parissa hän tunsi olevan hyljeksitty. Tämä johtui siitä, että Limin äiti jätti perheensä hänen ollessaan nuori. Sukulaiset juorusivat Limin äidistä hokkien kielellä, eikä hän päässyt osaksi sitä kieltä. Myös malaijin kieli, joka oli hänen äitinsä äidinkieli, jäi arkikäytöstä pois eikä hän tuntenut sitäkään enää omakseen. Lopulta hän löysi turvan englannin kielestä ja englantilaisesta kirjallisuudesta, joka toi lohtua hänen yksinäiseen elämäänsä. (Lim, 2003, 40, 44, 45.) Kuten moni muukin monikielinen kirjailija, myös Lim löysi kirjalliseksi kielekseen sen kielen, jonka parissa hän vietti aikaa, lukien englanninkielistä kirjallisuutta. Toisin kuin hokkien ja malaijin kielet, englanti ei hylännyt häntä. Muut kielet assosioivat ikäviä muistoja, joita englannin kielessä ei ole. Ei siis ole mikään ihme, että hän käyttää juuri englantia kirjoittaessaan, sillä siihen ei liity samanlaisia ikäviä lapsuuden muistoja kuin muihin kieliin.

Afrikassa kolonialismi ja epäjärjestys ovat olleet omiaan vaikuttamaan siihen, että moni kirjailija on joutunut kirjoittamaan vieraalla kielellä. Esimerkiksi apartheidin jälkeisessä Etelä-Afrikassa on 11 virallista kieltä. Monissa muissa Afrikan maissa tilanne on samankaltainen, koko maanosassa puhutaan noin tuhatta alkuperäiskieltä, monia eurooppalaisia kieliä, arabiaa sekä useita kreoli- ja pidgin-kieliä. (Kellman, 2000, 39.) Kun eri kieliä on jo niin paljon ja niillä omat hierarkkiset asemansa, ei ole siis mikään ihme, että monia kirjailijoita on arvosteltu siitä, että he kirjoittavat jollain eurooppalaisella kielellä eli sortajien kielillä. Steven Kellman väittää Afrikassa vallitsevan monikielisyyden syyksi nimenomaan kolonisaation eikä niinkään maastamuuttoa. Siitä syystä iso osa afrikkalaista kirjallisuutta kirjoitetaan juuri englanniksi, ranskaksi ja portugaliksi xhosan, hausan ja dinkan kielten sijaan. (Kellman, 2000, 42.) Afrikkalaisia kirjailijoita, jotka kirjoittavat tai ovat kirjoittaneet jollain eurooppalaisella kielellä, ovat muiden muassa Chinua Achebe (1930–), Camara Laye (1928–1980), Es'kia Mphahlele (1919–2008) sekä Wole Soyinka (1934–). (Kellman, 2000, 25.) Chinua Achebe on mielenkiintoinen tapaus, sillä hän on nigerialainen, mutta asuu nykyään Yhdysvalloissa. Hän kirjoittaa Nigeriasta englanniksi, kielellä, joka ei ole alkuperäinen hänen kotimaassaan, koska vain vähemmistö siellä puhuu englantia (Gunnars, 2004, 24). Palaan tähän aiheeseen hieman lähemmin myöhemmin tässä tutkielmassa.

Myös monissa kaksi- tai monikielisissä Euroopan maissa kielen valinta on hyvin usein poliittinen. Kun toiset valitsevat suuret kielet, kuten englannin, ranskan ja portugalin, toisille uskollisuus alkuperäiskielille on tärkeämpää. Suurilla kielillä kirjoittamisella on tietenkin hyvin käytännöllisiä vaikutuksia. Se tuo mukanaan kansainvälistä kunniaa, suuremmat lukijakunnat ja tarjoaa tyylillisesti enemmän mahdollisuuksia kuin pienet kielet, joilla ei ole vakiintuneita kirjoitustyyliä tai kirjallisuusgenrejä. (Kellman, 2000, 37.) Kaupallisuutta ei kuitenkaan tule unohtaa, kun kyse on suurilla kansainvälisillä kielillä kirjoittamisesta pienten paikallisten kielten sijaan. Kirjailijat tiedostavat sen, että kirjoittamalla näillä niin sanotuilla maailmankielillä kirjat myyvät paremmin ja yhä useampi lukee niitä. Suurilla kielillä kirjoittaminen tuo mukanaan myös mahdollisuuden kirjoittaa niistä vääryyksistä, joita oma kansa on joutunut kestäämään. Kirjoittamalla suurilla kielillä, kuten englanniksi, kirjailijat pystyvät vaikuttamaan poliittisesti paremmin niihin liittyviin asioihin, kuten esimerkiksi kolonialismiin ja siihen liittyviin ongelmiin ja epäkohtiin. Näin asiat tulevat myös muiden ihmisten tietoisuuteen ja niihin pystytään vaikuttamaan paremmin.

Steven Kellmanin mukaan kielen valintaa käytetään myös tietoisesti puolustamaan jonkun tietyn yhteisön identiteettiä. Esimerkiksi moderni hepreankielinen kirjallisuus (1743–1904⁶) juontaa juurensa siihen, että monet kirjailijat kuten S. Y. Agnon (1888–1970), Chaim Nachman Bialik (1873–1934) ja Shaul Tchernichowsky (1875–1943) valitsivat heprean kielen jiddishin, puolan ja saksan sijaan. Tällä valinnalla he halusivat luoda ja vahvistaa juutalaista kulttuuria. (Kellman, 2000, 42.) Myös Irlannissa gaelin kielen sekä Espanjassa baskin kielen käyttö vahvistavat yhteisöllisyyttä kieltämällä vallitsevien kielten – kuten yllä mainittujen maiden enemmistökielten, englannin ja espanjan – poliittisen ja kulttuurisen vallan, vaikka nämä kielet ovatkin useasti kirjailijoiden ensimmäiset kielet (Kellman, 2000, 37). Kielen valinta on siis usein myös poliittinen valinta, joka vahvistaa tai puolustaa jotain vähemmistökieltä. Kirjailijat, jotka käyttävät vähemmistökieliä, haluavat erottua valtaa pitävien joukosta ja luoda siten vähemmistökulttuuria.

⁶ Jewish Encyclopdia:

[http://www.jewishencyclopedia.com/view.jsp?artid=467&letter=L&search=modern hebrew literature](http://www.jewishencyclopedia.com/view.jsp?artid=467&letter=L&search=modern%20hebrew%20literature). Viitattu 14.3.2011.

Maissa, joissa puhutaan kahta tai useampaa kieltä, sosiaaliset, poliittiset tai muut syyt voivat vaikuttaa kirjailijan päätökseen vaihtaa kieli toiseen. Monissa Afrikan maissa, joissa äidinkieli saattaa olla rajoitettu esimerkiksi maantieteellisesti, tämä saattaa johtaa siihen, että kirjailijat vaihtavat äidinkieltänsä johonkin maailmankieleen pystyäkseen kommunikoidaan myös muiden kanssa. Eteläafrikkalainen kirjailija Andre Brink sanoo tämän saman syyn toimivan myös päinvastoin. Se, että äidinkieli on jostain syystä rajoitettu, saattaa toimia myös motivaationa tukea omaa äidinkieltään. (Brink, 1983, 103.)

Stuart Hallin ajatuksia globaalien ja lokaalisen välisestä jännitteestä voitaisiin soveltaa myös eri kieliin, erityisesti niitä voitaisiin soveltaa maihin, joissa eurooppalaiset kielet vievät tilaa paikallisilta kieliltä. Hallin mukaan yleisesti pelätään sitä, että globalisaatio aiheuttaa kulttuurien homogenisoitumista. Samaan aikaan se vaikuttaa myös päinvastoin, sillä globalisaatiota vastustamalla syntyy kiinnostus lokaaliin eli paikalliseen. Hallin mukaan pelkoon, jonka mukaan globalisaatio tuhoaisi kansalliset identiteetit ja kulttuurit, ei ole syytä. Se vain luo uusia ”globaaleja” ja uusia ”lokaalisia” identiteettiä. (Hall, 1999, 62-63.) Esimerkiksi kenialainen Ngũgĩ Wa Thiong’o (1938–) on kirjoittanut aikaisemmin englanniksi, mutta on myöhemmin siirtynyt ajamaan afrikkalaisten kansankielten asemaa afrikkalaisessa kirjallisuudessa (Kellman, 2003, 167). Ngũgĩ on ensin englanniksi kirjoittaessaan valinnut globaalien identiteetin, mutta palannut sitten lokaaliksi. Hän hylkäsi englannin, koska hän halusi kirjoittaa sellaisia tekstejä (näytelmiä), joita paikalliset kyläläiset ymmärtäisivät (Kellman, 2000, 44). Ngũgĩ on siis halunnut päästä oman kansansa suosioon kirjoittamalla äidinkielellään ja vastustamalla englantia ja muita suuria kieliä. Kielen valinta on siis tärkeä osa, ei ainoastaan kirjailijan identiteettiä vaan osa kokonaisten yhteisöjen ja kansojen identiteettiä.

Eri kielillä kirjoittaminen on muuttunut melko paljon keskiajalta lähtien, jolloin keskeisimmät syyt kirjoittaa muulla kuin äidinkielellä liittyivät kirjallisuuden eri genreihin. Tiettyjä kirjallisuuden lajeja oli tapana kirjoittaa eri kielillä. Toisaalta myös se, että kansankielillä ei ollut vakiintuneita kirjoitusmuotoja tai kaavoja, vaikutti siihen, että kirjailijat kirjoittivat esimerkiksi latinalla. Tämän voisi edelleen ajatella pitävän paikkaansa esimerkiksi Afrikassa monien pienten kielten parissa, sillä niillä ei välttämättä ole laajaa kirjallista kulttuuria.

Internet tarjoaa nykyään uudenlaisen mahdollisuuden monikieliselle kirjallisuudelle ja kirjallisuudelle yleensäkin. Lukijakunnat laajenevat entisestään, kun tekstit ovat helpommin useamman ihmisen saatavilla. Englanti tuntuu olevan kieli, joka internetissä vallitsee, joten myös monikielisten kirjoittajien joukko kasvaa. Internet tarjoaa kuitenkin myös tilaisuuden julkaista kirjoituksia niin sanotuilla pienillä kielillä, joita ei perinteiset kustantajat välttämättä halua julkaista. Internetissä on myös helpompaa ja edullisempaa pitää näiden pienten kielten kirjallisuutta yllä.

Mutta onko pelkästään internetissä julkaistu kirjallisuus kirjallisuutta vai tuleeko kirjallisuuden käsite määritellä uudelleen? Muiden muassa näitä asioita pohtii Juhani Niemi artikkelissaan *Gutenbergista kyberavaruuteen* (2006). Kun tekstit muuttuvat yhä interaktiivisemmiksi, ne tarjoavat lukemattomia mahdollisuuksia sekä kirjoittajille että lukijoille. (Niemi, 2006, 103.) Monikieliselle kirjallisuudelle internetin luomat mahdollisuudet ovat mielestäni positiivinen asia. Ne kannustavat kirjoittajia kirjoittamaan myös muilla kuin omilla äidinkielistään, koska suuret lukijajoukot eivät tekstejä muuten välttämättä ymmärrä. Internet kannustaa muutenkin kirjoittajia kirjoittamaan, kun julkaisu on niin helppoa ja on mahdollista saada iso yleisö. Myös suomalainen kirjailija-kustantaja, Internet-julkaisemisen pioneeri Leevi Lehto näkee näiden teknologioiden mahdollisuudet. Hän puhuu erityisesti blogeista paikkana, jossa nykyrunoutta julkaistaan paljon. Kirjoittajan ei tarvitse saada teosta julkaistua perinteiseen tapaan, jotta saisi runoilleen lukijoita. Tämä uudenlainen julkaisutapa ei ole kuitenkaan poistanut kirjoittajilta tarvetta saada teoksiaan julkaistuksi perinteisenä kirjana. Lehto sanoo blogien olevan nykyään eräänlainen ponnahduslauta myöhemmin ilmestyvälle kirjalle. (Lehto, 2008, 215.) Internet on hänen mielestään tärkeä kohtaamis- ja julkaisupaikka myös niin sanotulle maailmanrunoudelle. Hän näkee englannin olevan nykymaailman hallitseva *lingua franca*. Tällä maailmanrunouden käsitteellä hän tarkoittaaakin juuri englantia toisena tai n:tenä kielenä puhuvien kirjoittajien runoutta. Lehto puhuu barbaarisesta englannista ja kannustaa kaikkia tämän uudenlaisen englanninkielisen kirjallisuuden luomiseen ja laajentamiseen. (Lehto, 2008, 215.)

Kirjailijoille ja kirjoittajille internet tarjoaa globaaleja identiteettejä lokaalien sijaan. Lokaalisuuden sijaan internetissä julkaiseva tai siellä itseään markkinoiva kirjailija pyrkii globaalisuuteen. Tällöin tekstit halutaan myös yhä useamman lukijan saataville, ja se tarkoittaa usein englanniksi kirjoittamista. Verkossa ilmestyvät tekstit ovat siis

globaaleja ja siten usein monikielisiä, sillä verkossa julkaistaan paljon tekstejä englanniksi, joka ei kuitenkaan ole kaikkien näiden kirjoittajien äidinkieli. Kirjoittajien identiteetit tulevat siis yhä enemmän olemaan monikielisiä. Voisi ajatella, että myös muilla kielillä kirjoitetaan yhä enemmän, koska palaute äidinkielisiltä ja muilta kieltä osaavilta on helposti saatavilla. Uskoisin tämän siis vain lisäävän monikielistä kirjallisuutta internetissä.

Internetissä hyvät tekstit saattavat kuitenkin hukkua siihen valtavaan tekstimassaan, joka verkossa on. Yhä useammat kirjoittajat saavat internetissä julkaistujen tekstien kautta ensimmäiset kokemuksensa lukijoiden palautteesta. Se voi osaltaan vaikuttaa kirjoittajaidentiteetin syntyyn ja vahvistumiseen. Internetissä palautteen anto on varsin helppoa ja anonyymia, joten kirjoittajat saavat myös paljon kritiikkiä osakseen. Joidenkin kirjoittajien identiteetti vahvistuu kommenteista ja kritiikistä, toiset voivat lannistua, jos palaute on pääosin negatiivista. Aloitteleville kirjoittajille internet tarjoaa hienon mahdollisuuden päästä jakamaan tekstejään. Sekä kokeneemmille kirjailijoille että uusille kirjoittajille internet antaa hyvät mahdollisuudet nimenomaan monikielisen ja globaalin identiteetin kehittymiseen.

3. Monikielisten kirjailijoiden identiteeteistä

Tässä luvussa tutkin kirjailijoiden identiteettejä sekä sitä, mihin kielen vaihtaminen tai vieraalla kielellä kirjoittaminen sijoittuu näissä identiteettikysymyksissä. Ritva Haavikko (1991) pitää traumaattista taustaa ja / tai traumaattisia kokemuksia (kuten vanhempien kuolema, avioero, lapsuuden aikainen sairaus yms.) yhtenä kirjailijoiden perusedellytyksenä (1991, 344). Haavikko on myöhemmin (2000) tosin myöntänyt, ettei traumaattinen tausta ole välttämätöntä kirjailijalle, vaikka se tavallista onkin (2000, 34). Myös monet tässä tutkielmassa esitellyistä kirjailijoista sopivat tähän traumaattisen taustan omaavien kirjailijoiden kategoriaan (esimerkiksi Hoffman ja Lerner). Nuorena koettu muutto vieraaseen maahan, uuden kielen oppimisen pakko, sodan kauheudet ja kolonialismi ovat vain muutamia esimerkkejä tämän tutkielman esittelemien kirjailijoiden kokemista traumoista. Haavikko sanoo traumojen aiheuttavan tulevissa kirjailijoissa sen, että kestääkseen niiden aiheuttamat ongelmat lapsi hakeutuu usein kirjojen ja kuvien maailmaan. Traumoja kokeneesta lapsesta kehittyy Haavikon mukaan ”katselija, kuuntelija, piirtäjä, lukija, kirjoittaja, joka mielikuvituksessaan luo menetetyin tilalle uuden todellisuuden.” Tällä tavalla tulevat kirjailijat oppivat hahmottamaan todellisuutta, joka on kirjailijan työn yksi perusedellyksistä. (Haavikko, 1991, 348.)

Monen tässäkin tutkielmassa mainitun kirjailijan teokset käsittelevät juuri näitä samoja teemoja, joita kirjailija on mahdollisesti itse kokenut. Esimerkiksi monet siirtolaiskirjailijat kirjoittavat siirtolaisuudesta ja muista siihen liittyvistä teemoista. Myös erilaisten lapsuuden traumojen käsittely on hyvin tavallista kirjailijoilla. Haavikon mielestä kirjailijoilla on tarve käsitellä menetyksiään tai kokemaansa tuskaa kirjoittamalla niistä (1991, 348).

Identiteetin problematisoitumisen myötä traumaattinen tausta edistää taiteilijalle ominaisen motivaation syntyä, johon sisältyy tarve käytännöllisen työn tulokset ylittäviin taiteellisiin saavutuksiin, tarve tutkia omaa identiteettiä, ihmistä, olemassaoloa ja todellisuuden luonnetta sekä tarve ilmaista näkemyksensä esteettisinä hahmoina. (Haavikko, 1991, 358.)

Mielestäni yllä oleva pitää paikkaansa monien tässä tutkielmassa esillä olevien kirjailijoiden kohdalla. Heillä on tarve kirjoittaa ”traumaattisesta taustasta”, mikä näkyy heidän tuotannossaan. Monet käsittelevät sellaisia aiheita kuten maasta-/maahanmuutto, kieliongelmat sekä kahden (tai useamman) kielen ja identiteetin asuttaminen. Kirjailija käsittelee näitä ongelmia kirjoittamalla niistä omaelämäkerrallisia teoksia tai ruotimalla vastaavia aiheita fiktiivisessä tuotannossaan. Olen jo aikaisemmin tässä tutkielmassa tuonut esiin tällaisia kirjailijoita ja teoksia kuten Eva Hoffmanin *Lost in Translation* ja Shirley Geok-Lin Limin *Among the White Moon Faces*. Nämä kirjailijoiden kokemat mahdolliset traumat ja niiden aiheuttamat menetykset käännetään siis luovuudeksi ja onnistumisiksi.

3.1. Uutta identiteettiä etsimässä

Kielitieteilijät kysyvät, miten kieli opitaan, miten ja missä ihmisen aivot säilyttävät ja käyttävät kieliä. Valtiotieteilijät tutkivat kielen roolia mukautumisessa, nationalismissa, kolonialismissa ja diglossiassa. Kirjallisuusteoreetikot pohtivat monikielistä (*translingual*) mielikuvitusta, hybridiyttä ja kahden kielen välissä olemista. Isabel de Courtivronin mukaan kirjailijoille kielen tutkiminen eroaa paljon yllä mainituista tieteenaloista. Kirjailijoilla se johtaa kysymykseen identiteetistä ja luovuudesta. (de Courtivron, 2003, 1.) Monet tässä tutkielmassa esiteltyt monikieliset kirjailijat identifioituvat yhden kielen ja kulttuurin sijasta kahteen tai useampaan. Tällaisia yksilöitä, jotka eivät identifioitu vain yhden kulttuurin jäseneksi, on paljon (Huttunen, Löytty & Rastas, 2005, 29). Myös Pirkko Nuolijärvi on samoilla linjoilla puhuessaan maahanmuuttajien identifioitumisesta; he samastuvat kahteen ryhmään ja muodostavat näin ”kaksinaisidentiteetin” (Nuolijärvi, 1986, 66). Tällaiset ”kaksinaisidentiteetit” voidaan nähdä hybridisinä eli sellaisina identiteetteinä, johon on sekoittunut aineksia useasta eri kulttuurista (Huttunen, Löytty, Rastas, 2005, 30) ja monikielisten kirjailijoiden kohdalla ennen kaikkea useasta kielestä.

Monelle kirjailijalle vieraalla kielellä kirjoittaminen tarkoittaa uuden henkilökohtaisen identiteetin löytymistä. Tämä näkyy heidän kohdallaan esimerkiksi siinä, että eri kielillä kirjoittaessaan he kirjoittavat myös eri nimellä. Esimerkiksi tanskalainen Karen Blixen (1885–1962) kirjoitti nimellä Isak Dinesen, kun hän kirjoitti englanniksi. Intialainen Kamala Das (1934–) taas kirjoittaa tällä nimellä englanniksi, mutta äidinkielellään

malayalamiksi kirjoittaessaan hän on Madhavikutti. Karl Anton Post (1793–1864) vaihtoi nimensä Charles Sealsfieldiksi, kun hän pakeni Prahasta Pohjois-Amerikkaan. Tällä nimellä hän kirjoitti sekä englanniksi että saksaksi. Peggy Eileen Whistler (1909–1958) vaihtoi nimensä Margiad Evansiksi, kun hän kirjoitti walesin kielellä. Romanialaisesta Paul Antschelista (1920–1970) taas tuli Paul Celan, kun hän kirjoitti saksaksi. (Kellman, 2000, 20, 21.) Mielestäni nimen vaihtaminen osoittaa sen, että kielen vaihtaminen muodostaa kirjailijalle uuden persoonan, uuden identiteetin. Kielen vaihtaminen symboloi tätä uuden identiteetin, uuden kirjailijan syntyä. Monet kirjailijat, eivät vain monikieliset, julkaisevat teoksiaan eri nimellä, kuin mitä heidän syntymätodistuksissaan lukee. Näin he pitävät henkilökohtaisen identiteetin erillään kirjailijaidentiteetistään. Sellaisten monikielisten kirjailijoiden kohdalla, jotka ovat julkaisseet teoksia kahdella eri kielellä, tilanne on sama, mutta sen lisäksi he haluavat vielä erottaa kaksi eri kirjailijaidentiteettiä. Eri kielillä kirjoittaessaan heillä on kaksi eri kirjailijaidentiteettiä, sillä heillä on myös kaksi eri nimeä.

De Courtivronin mukaan kielen vaihtaminen ja vieraalla kielellä kirjoittaminen voivat tuoda mukanaan jatkuvan ja usein tuskallisenkin taistelun siitä, miten saada identiteettipalapelin eri osat sopuun keskenään (de Courtivron, 2003, 2). Se, että kirjailija kirjoittaa fiktiota, tuo etäisyyttä tai vapautta niihin teemoihin, joita hän käsittelee. Se antaa kirjailijalle mahdollisuuden luoda ja rakentaa uusia identiteettejä ja rooleja. (Vanhatalo 2008, 24.) Samalla tavalla kuin fiktiivisyys antaa suojaa ja etäisyyttä, toisille kirjailijoille myös vieraalla kielellä kirjoittaminen vieraannuttaa tekstistä. Esimerkiksi Anton Shammas (1950–) sanoo, että kirjoittaessaan hepreaksi äidinkieltensä arabian sijaan hän pystyy etäännyttämään itsensä tekstistä.

You cannot write about the people whom you love in a language that they understand; you can't write freely. In order not to feel my heroes breathing down my neck all the time, I used Hebrew (Kellman, 2000, 25).

Myös monilla muilla hepreaksi kirjoittavilla kirjailijoilla on samankaltaisia kokemuksia. He eivät halua ilmaista kirosanoja, loukkauksia tai hävyttömyyksiä hepreaksi, jonka he ajattelevat olevan pyhä kieli, vaan he käyttävät monesti arabian tai jiddishin sanoja ja ilmauksia. Juuri tällaiset asiat, kuten myös rakkaus ja kunnioitus, on helpommin sanottu kielellä, johon olemme vähemmän kiintyneet. (Kellman, 2000, 25.)

Kirjoittaessaan etäännyttämisestä Kellman (2000, 25) puhuu afrikkalaisista kirjailijoista. Hän sanoo, että monilla entisten siirtomaiden kirjailijoilla on samankaltaisia ajatuksia, ja siksi he kirjoittavat jollain muulla kuin omalla äidinkielellään. Kirjailijoille, kuten intialaisille Raja Raolle (1909–) ja R.K. Narayanille (1906–2001) sekä nigerialaiselle Chinua Achebelle, englanniksi kirjoittaminen toimii etäännyttävänä tekijänä. Vieralla kielellä kirjoittaminen luo uuden persoonan, identiteetin, joka luo etäisyyttä samanaikaisesti alkuperäiskulttuuriin sekä ympäröivään englannin kieleen. (Kellman, 2000, 38.) Vieraalla kielellä kirjoittaminen etäännyttää kirjailijan tekstistään ja samalla mahdollistaa sellaisistakin asioista kirjoittamisen, jotka äidinkielellä olisivat vaikeita kirjoittaa. Kieli toimii siis eräänlaisena pakokeinona.

Monille monikielisille kirjailijoille tuntuu kuitenkin olevan selvää, että vieraalla kielellä kirjoittaminen on sidoksissa heidän luovuuteen. Jane Miller väittää artikkelissaan *Writing in a Second Language* (1983), että Vladimir Nabokoville ja Samuel Beckettille vieraalla kielellä kirjoittaminen ja sen mukanaan tuomat vaikeudet ja rajoitteet ovat ikään kuin vapauttaneet heidän luovuutensa. Miller sanoo, että se saattaa jopa olla syy heidän omaperäisiin teoksiinsa. (Miller, 1983, 190.) Hän siis sitoo vieraalla kielellä kirjoittamisen luovuuteen ja väittää, että monen kirjailijan kohdalla heidän ainutlaatuinen luovuutensa johtuu nimenomaan siitä, että he kirjoittavat jollain muulla kuin omalla äidinkielellään. Vladimir Nabokovin ja Samuel Beckettin kohdalla vieraaseen kieleen siirtyminen osui samaan aikaan uusien identiteettien ja aihepiirien löytymiseen (Miller, 1983, 179).

Vieraalla kielellä kirjoittaminen on siis usein yhdistetty erityiseen luovuuteen. Kuten Ritva Haavikkokin sanoi, kirjailijat pystyvät kääntämään menetykset usein luovuudeksi ja onnistumiseksi (1991, 349). Tämän voisi ajatella myös pitävän paikkansa, kun kirjailija syystä tai toisesta vaihtaa kieltä. Joidenkin tässä tutkielmassa esiintyvien kirjailijoiden kohdalla vieraan kielen taitaminen on yhdistynyt äidinkielen menetykseen. Tästä menetyksestä on kuitenkin tullut menestys. Nämä kirjailijat ovat onnistuneet luomaan itsensä uudelleen vieraalla kielellä, kuten todistavat myöhemmin tässä luvussa käsiteltävät Eva Hoffman ja Gerda Lerner.

Monilla monikielisillä kirjailijoilla on hybridinen identiteetti. Nämä hybridiset identiteetit tarkoittavat ihmisiä, jotka ovat useiden kulttuurien (ja samalla myös useiden kielten) tuotteita eikä heillä ole vain yhtä ”kotia” vaan he kuuluvat moniin ”koteihin”. Näillä hybridisillä kirjailijoilla on edelleen hyvin vahvat yhteydet vanhaan kotipaikkaan ja sen kulttuuriin, mutta he eivät koskaan enää palaa sinne. Hallin mukaan tällaisten ihmisten, joita hän myös kutsuu *käännetyiksi* ihmisiksi, on ”pakko tulla toimeen asuttamiensa uusien kulttuurien kanssa, ilman että yksinkertaisesti sulautuisivat niihin tai menettäisivät täysin identiteettinsä”. Nämä käännetyt identiteetit ”leikkaavat luonnollisia rajoja ja koostuvat ihmisistä, jotka on juurittu ikuisiksi ajoiksi kotimaistaan”. (Hall, 1999, 71–72.) Tämän tutkielman esimerkkikirjailijoista tällaisia ovat muiden muassa monet entisistä siirtomaista tulevat kirjailijat kuten Chinua Achebe sekä muut maahanmuuttajakirjailijat.

Hallin mukaan juuri hybridiyden kulttuurit ovat hyvin tyypillisiä myöhäismoderniteetin aikakaudella. Hybridisiin kulttuureihin kuuluvilla ihmisillä, kuten chileläisellä Ariel Dorfmanilla, on vähintään kaksi identiteettiä, he puhuvat kahta kieltä ja joutuvat käymään eräänlaista taistelua näiden kahden eri identiteetin ja kielen välillä. Usein ajatellaan, että juuri tämä hybridisyys on vahva luovuuden lähde. Toisaalta taas nähdään, että hybridisyys epämääräisyyksineen ja ”kaksoistietoineen” tuo mukanaan monia haittoja ja vaaroja. (Hall, 1999, 72.) Nämä molemmat näkökulmat tulevat esille monikielisten kirjailijoiden näkemyksissä vieraalla kielellä kirjoittamisesta.

Ariel Dorfman sopii erittäin hyvin esimerkiksi näistä hybridisistä ja ”käännetyistä” ihmisistä. Hän syntyi Argentiinassa espanjankieliseen perheeseen ja muutti kaksi vuotiaana perheensä kanssa New Yorkiin ja jälleen 12-vuotiaana Chileen ja sieltä takaisin Yhdysvaltoihin. Hän kuvaa hybridistä elämäänsä seuraavasti:

(--) having embraced the need to live in two dimensions, pledge loyalty to two cultures, use one language to speak to the mailman and the other to read the mail from home that he brings to our door. It is as a resident of this dual existence, married to two tongues, inhabited by both English and Spanish in equal measures, in love with them both now that they have called off the war for my throat (--)
(Dorfman, 2003, 33.)

Dorfman ei väitä, että tämä hybridisyys, kahden kielen ja kulttuurin asuttaminen, olisi tullut helpolla. Hän puhuu jopa tilanteesta, jossa kaksi kieltä sotii keskenään saadakseen

tilaa puhujansa suussa. Mutta vaikka tilanne vaikea on ollutkin, on kaksikielisyys silti yksikielisyyttä rikkaampaa:

(--) I presently trust that the distress of being double and somewhat homeless is overshadowed by the glory of being hybrid and open. (Dorfman, 2003, 33.)

Vaikka nämä kaksi kielellistä ja kulttuurista identiteettiä on ollut vaikea saada sopuun keskenään, ovat vaikeudet silti sen arvoisia ja Dorfman juhlistaa tätä hybridistä identiteettiään. Hän kehottaa myös muita siirtolaisia kaksikielisyuden seikkailuun (Dorfman, 2003, 34), sillä hän näkee sen nimenomaan identiteetin voimavarana. Myös Hall väittää puhuessaan ”käännytyistä” ihmisistä, että kun nämä ihmiset oppivat elämään eri kulttuurien välissä ja neuvottelemaan eri kulttuurien kanssa, he huomaavat, kuinka paljon rikkaampaa heidän elämänsä on (Hall, 1999, 71). Tämä Hallin toteamus vastaa sitä, mitä Ariel Dorfman yllä toteaa. Tämä näkemys ei kuitenkaan tule helposti, vaan kuten yllä olevassa ja myöhemmissäkin esimerkeissä käy ilmi, se vaatii pitkän ja usein tuskallisen prosessin jopa sodan, kuten Dorfman asian ilmaisee, eri kulttuurien ja kielten yhteensovittamisessa. Lopputulos on kuitenkin positiivinen, sellainen, jota tulee vaalia.

3.2. Kirjailijoiden monikieliset identiteetit

Kielen vaihtaminen on harvoin ongelmatonta, vaikka se olisikin kirjailijan oma henkilökohtainen valinta. Siihen liittyy sekä positiivisia että negatiivisia asioita. Oman äidinkielen hylkääminen voi olla hyvinkin vapauttavaa, mutta toisaalta se voi olla myös syvästi huolestuttavaa; se tarkoittaa uusien identiteettien muodostamista tavu tavulta (Kellman, 2003, xiv.) Tässä luvussa tutkin kirjailijoiden suhdetta toisella tai vieraalla kielellä kirjoittamiseen heidän omien sanojensa ja kirjoitustensa kautta. Pyrin tuomaan esille sen, että kirjailijoiden identiteetit ovat monimuotoisia, osin päällekkäisiä ja ristiriitaisiakin ja hyvin vahvasti sidoksissa kieleen, jolla he kirjoittavat. Pohdin heidän identiteettejään hybridiyden ja toiseuden näkökulmasta.

Gloria Anzaldúa (1942–) on syntynyt Yhdysvalloissa, mutta on *chicano* eli meksikolaista syntyperää. Hän on kaksikielinen ja puhuu sekä kirjoittaa englantia ja

espanjaa. Usein hän sekoittaa näitä kahta kieltä teoksissaan. Anzaldúalle kaksikielisyys on erittäin suuri osa hänen kirjailijaidentiteettiään. Hänen kohdallaan ongelmia aiheuttaa se, että kieli, johon hän kokee identifioituvansa, ei ole virallinen kieli, vaan kahden kielen, englannin ja espanjan, sekoitus *spanglish*. Anzaldùan hybridinen kieli muokkaa hänen hybridistä identiteettiään.

For a people who are neither Spanish nor live in a country in which Spanish is the first language; for a people who live in country in which English is the reigning tongue but who are not Anglo; for a people who cannot entirely identify with either standard Spanish nor standard English, what recourse is left to them but to create their own language? A language which they can connect their identity to, one capable of communicating the realities and values true to themselves – a language with terms that are neither *español* ni *inglés*, but both. We speak a patois, a forked tongue, a variation of two languages. (Anzaldúa, 2003, 47.)

Mikään virallinen kieli ei tarjoa Anzaldùan identiteetille paikkaa, johon samaistua. Englanti ja espanja eivät pysty välittämään niitä asioita, jotka ovat hänelle tärkeitä. Vaikka hän puhuukin sekä englantia että espanjaa sujuvasti, hän tuntee omaksi kielekseen näiden kahden kielen sekoituksen. Kun kieli, johon hän tuntee identifioituvansa, on hybridi, ei hänen identiteettinsä voi olla muuta kuin hybridinen, sillä siihen sekoittuu ominaisuuksia kahdesta eri kulttuurista ja kielestä. Löytyn mukaan hybridisyyttä käytetään nimenomaan kuvaamaan sellaista, joka syntyy kahden (tai useamman) jo olemassa olevan kohtaamisesta ja sekoittumisesta. Tällaisille kohtaamisille on tavallista, että toista pidetään toista parempana, mutta kohtaamisesta syntyvä hybridi muoto ”kyseenalaistaa kulttuurien välisen nokkimisjärjestyksen”. (Löytty, 2005, 14.) Anzaldùan kohdalla tilanne on samanlainen, kun meksikolainen ja amerikkalainen kulttuuri kohtaavat. Anzaldùan hybridinen identiteetti löytää kuitenkin muotonsa uutena kulttuurina (*chicano*) ja kielenä (*spanglish*).

Hänelle kieli on niin lähellä identiteettiä, että niin kauan kuin hän ei voi olla ylpeä kielestään, hän ei myöskään voi olla ylpeä itsestään:

Until I am free to write bilingually and to switch codes without always having to translate, while I still have to speak English or Spanish when I would rather speak Spanglish, and as long as I have to accommodate the English speakers rather than having them to accommodate me, my tongue will be illegitimate. (Anzaldúa, 2003, 47.)

Hän on kasvanut ympäristössä, jossa korostetaan sitä, että hänen kielensä on väärä. Se ei ole espanjaa eikä englantia, vaan niiden sekoitusta. Kun kieli nähdään osana itseä, silloin ympäristö sanoo myös, että itsekin on väärä. Hän näkee itsensä ja kielensä ikään kuin toisena. Koska hän ei voi käyttää omaksi tuntemaansa kieltä virallisesti, se arvottuu toisten silmissä muita virallisia kieliä huonommaksi. Samalla kun se muiden toimesta arvotetaan toisia kieliä huonommaksi tai alemmaksi, se saa kielen puhujassa aikaan vastareaktion puolustaa sitä. Näin myös Anzaldúan voidaan nähdä tekevän, kun hän sekoittaa englantia ja espanjaa teoksissaan.

1960-luvulla Anzaldúa törmäsi ensimmäisen kerran kaksikielisiin *chicano*-kirjoihin, joissa käytettiin espanjaa ja englantia sekaisin. Hän kirjoittaa tajunneensa vasta silloin, että he ovat oma kansansa, *chicano*. (Anzaldúa, 1987, 47, 51, 52.) Kieli ei ole siis Anzaldúalle vain osa omaa henkilökohtaista identiteettiä ja kirjailijaidentiteettiä, vaan myös osa hänen kansansa identiteettiä. Käyttämällä omaa kieltään, englannin ja espanjan sekoitusta, hän luo omalta osaltaan *chicano*-identiteettiä ja -kulttuuria, sillä identiteetit paikantuvat kielen ohella myös kulttuuriin (ks. Laihiala-Kankainen jne., 2002, 10). Stuart Hallin mukaan kansalliset identiteetit muodostuvat merkityksistä, joita ”kansakunnasta” rakennetaan tarinoiden ja kuvien kautta (Hall, 1999, 47). Samalla tavalla kirjallisuus, jossa on käytetty kansan omaa kieltä, luo näitä merkityksiä sekä identiteettejä. Kellmanin mukaan Anzaldúa todistaa ja juhlii hybridistä identiteettiään käyttämällä eri kieliä sekaisin samassa tekstissä (Kellman, 2003, 43).

Rosario Ferré poikkeaa Gloria Anzaldúasta siinä, että hän pitää kielet toisistaan tiukasti erillään. Hän on niin sanottu *ambilingual*-kirjailija. Hän on julkaissut teoksiaan sekä espanjaksi että englanniksi. Hän on myös kääntänyt omia teoksiaan espanjasta englantiin. (Kellman, 2003, 135.) Myös Ferrèllä voidaan ajatella olevan hybridinen identiteetti, sillä hän saa vaikutteita kahdesta eri kulttuurista ja kielestä. Hän kuitenkin eroaa Anzaldúasta siinä, että hän ei sekoita näitä kahta kieltä yhtä selvästi kuin Anzaldúa. Ferrè ei mielestäni ole siis aivan yhtä paljon hybridi kuin Anzaldúa. Kielen vaihtaminen espanjasta englantiin tuo Rosario Ferrèssä esiin kaksi eri kirjailijaa. Hän oppi englannin lukemalla paljon englanninkielisiä kirjoja. Hän kirjoittaa äidinkielellään espanjaksi nopeasti, aivan kuten hän sitä myös puhuu. Englanniksi kirjoittaminen on

taas hidasta, koska sanat eivät tule yhtä nopeasti mieleen. Espanjaksi hänen lauseensa ovat sekavia ja monimutkaisia, kun taas englanniksi Ferré kirjoittaa selkeitä ja yksinkertaisia lauseita. Sen lisäksi että hänen tapansa kirjoittaa espanjaksi eroaa huomattavasti hänen tavastaan kirjoittaa englanniksi, kielen vaihtaminen tarjoaa kaksi erilaista maailmankatsomusta. Ferrè sanookin:

A bilingual writer is really two different writers, has two very different voices, writes in two different styles, and, most important, looks at world through two different sets of glasses. This takes a splitting of the self that doesn't come easily and can be dangerous. (Ferre, 2003, 138.)

Ferréle, kuten myös aiemmin esillä olleelle Ariel Dorfmanille, kahden kielen välissä eläminen on siis ongelmallista ja ajoittain vaikeaa, jopa vaarallista. Kahden erillisen identiteetin erillään pitäminen voi olla hankalaa. Mielenkiintoisesti hän puhuukin itsensä halkaisemisesta, joka itsessään on varsin väkivaltainen mielikuva. Kaksi identiteettiä ei siis välttämättä asukaan sulassa sovussa keskenään. Mutta, kuten Dorfmanille, myös Ferréle kaksikielisyys on etu:

I see bilingualism as a tremendous advantage. I see no reason to give up one language if I can help it. (Ferré, 2003, 138.)

Näyttää siltä, että kielen vaihtaminen, niin ongelmallista ja vaikeaa kuin se kirjailijalle onkin, on kuitenkin kirjailijoita ja heidän luovuuttaan rikastuttava tekijä.

Ferréle eri kielet, hänen tapauksessaan espanja ja englanti, ovat hyvin erilaisia kieliä, ja niillä kirjoitetaan erilaisia asioita. Ajatusmaailmaltaan Ferré poikkeaa monista muista tässäkin tutkielmassa esillä olevista kirjailijoista. On kirjailijoita, kuten Ferré, joille kielet ovat täysin vaihtamattomissa, kun taas toiset kirjailijat, kuten Heikki Hietala ja Raja Rao, ajattelevat eri kielten olevan vain väline, saman asian pystyvä hyvin ilmaisemaan millä tahansa kielellä. Ferrén kaltaisille kirjailijoille eri kielten sävyt ja sanojen merkitykset ja sointuvuus ovat erittäin tärkeitä, jokainen tavu on ainutlaatuinen eikä se koskaan voi olla sama toisella kielellä (Kellman, 2000, 23).

Assia Djebar (1936–), algerialainen naiskirjailija, joka teoksissaan keskittyy vahvasti naisten asemaan jälkikolonialistisessa yhteiskunnassa, kirjoittaa ranskaksi (Kellman,

2003, 309). Hän sanoo vieraan kielen olevan kuin huntu, jonka alla hän piilottelee itseään, ääntään:

(--) I have used the French language as a *veil*. A veil over my individual self, a veil over my woman's body; I could almost say a veil over my own voice. (Djebar, 2003, 312.)

Yllä olevassa lainauksessa Djebar puhuu kielestä huntuna, jonka alle hän piilottaa äänensä, itsensä. Kirjoittaessaan ranskaksi äidinkieltänsä algerian sijaan, Djebar piilottelee itseään siltä kulttuurilta, johon hänen teoksensa sijoittuvat. Assia Djebar ei ole kirjailijan syntymänimi, vaan hän omaksui tämän nimen, koska pelkäsi isänsä paheksuntaa⁷. Kuten vieraalla kielellä kirjoittaminen, myös hänen kirjailijaidentiteettinsä tarjoaa hänelle ikään kuin suojan ympäröivästä, algerialaisesta kulttuurista. Kieli on tärkeä osa hänen identiteettiään. Kieli on hänelle kuin muodonmuutos:

Because identity is not made up only of paper or blood but also of *language*. And if it seems that language, as is frequently said, is a 'means of communication,' it is above all for me as a writer, a 'means of transformation,' insofar as I practice writing as an *adventure*. (Djebar, 2003, 312.)

Xuamei Lin mukaan Djebar yhtäältä yrittää pitää kirjoittamisen ja muun elämänsä erillään kirjoittamalla toisella kielellä, mutta toisaalta hän ilmaisee toiveitaan luomalla kapinoivia hahmoja. Näiden henkilöhahmojen kautta hänen oma äänensä pääsee kuuluviin. Näin toisella kielellä kirjoittaminen on hänelle kuin huntu, jonka alla hän piilottelee, mutta samalla se myös paljastaa kirjoittajastaan paljon. (Li, 2007, 226.)

Olen pyrkinyt tässä luvussa tuomaan esille sen, miten vahvasti kieli juurtuu kirjailijan identiteettiin. Vaikka kieli merkitseekin eri asioita eri kirjailijoille, sen merkitystä kirjailijaidentiteetille ei voi väheksyä. Gloria Anzaldúalle kieli auttaa myös omalta osaltaan luomaan hänen omaa kulttuurista identiteettiään, identiteettiä, joka ei ole osa ympäröivää enemmistökulttuuria. Rosario Ferréille taas eri kielet muodostavat kaksi eri kirjailijaidentiteettiä, joiden kirjoitustavat poikkeavat toisistaan, ja hybridisyys tarjoaa hänelle erilaiset näkökulmat kirjoittamisen sisältöihin.

⁷ Petri Liukkonen, <http://kirjasto.sci.fi/djebar.htm>. Viitattu 15.3.2011.

3.3. Hoffman ja Lerner: maahanmuuttajakirjailijan kielellinen identiteetti

Iso osa monikielisestä kirjallisuudesta on niin kutsuttua siirtolaiskirjallisuutta. Maahanmuutto ja siirtolaisuus ovat usein vastentahtoista ja sellaista, johon yksilöllä on vain vähän mahdollisuuksia vaikuttaa. (Kellman, 2000, 17.) Aikaisemmin olen tuonut esille Xuamei Lin erittelemät kaksi eri monikielisten kirjailijoiden ryhmää; *global souls* ja *souls in exile*. Toisille (*global souls*) kielen valinta on ollut tietoinen ja vapaa. Usein nämä kirjailijat ovat kasvaneet monikielisessä tai monikulttuurisessa ympäristössä. Lin mukaan näillä kirjailijoilla on kaksi (tai monta) identiteettiä, joiden välillä he ovat vapaita liikkumaan, kun taas ne kirjailijat (*souls in exile*), jotka ovat olosuhteiden pakosta joutuneet vaihtamaan kieltä, yrittävät usein piilotella tätä vanhaa identiteettiään ja tuoda uutta enemmän esille. (Li, 2007, 263, 265.) Molemmat sekä Hoffman että Lerner kuuluvat tähän jälkimmäiseen ryhmään.

Muutettuaan nuorena tyttönä perheensä kanssa Puolasta Kanadaan Eva Hoffman pyrki tietoisesti pääsemään eroon kiintymyksestä, joka hänellä oli äidinkieleensä puolaan ja joka esti häntä muodostamasta yhtä kiinteää ja läheistä suhdetta uuteen kieleen, englantiin. Hänen täytyi tukahduttaa äidinkielensä ja samalla sen tuoma identiteetti. (Li, 2007, 269, 270.)

Asetuttuaan Kanadaan Hoffman alkoi kirjoittaa päiväkirjaa englanniksi. Vaikka hän taisteli tämän vieraan kielen kanssa, hän päätti kirjoittaa juuri sillä kielellä, koska se oli kieli, jota hänen piti tästä eteenpäin käyttää uudessa kotimaassaan. Uusi kieli antoi hänelle myös kirjallisen identiteetin. (Kreisler, 2000.)

(--)
Polish was still the language of interiority, but that I wanted to make English the language of interiority. I was not quite 14, so I was young enough to make this transition. And it was a fairly deliberate decision to make the transition. To make English totally mine. (Kreisler, 2000.)

Yllä olevasta sitaatista käy mielestäni selkeästi ilmi kaksikielisyyden ongelmallisuus, joka monia monikielisiä kirjailijoita mietityttää. Kirjailijan sisäinen kieli on eri kuin ulkoinen kieli. Onko mahdollista saada nämä kaksi kieltä kohtaamaan tasapuolisesti vai pitääkö toinen hylätä? Hoffmanille ainoa mahdollisuus oli tietoisesti pyrkiä pois äidinkielestä ja alkaa rakentaa itseään vieraalla kielellä englanniksi.

(--) writing at some point does begin to shape you and define you and to speak back to you (--). And so, in a sense, (--) I started constructing myself, as we say. Shaping myself, creating myself through these exercises in writing in English. (Kreisler, 2000.)

Kaikkien kirjailjoiden täytyy pitää taitoa yllä kirjoittamalla mahdollisimman paljon. Erityisesti sellaisten kirjailjoiden, kuten Hoffman, jotka kirjoittavat jollain muulla kuin omalla äidinkielellään, täytyy vain kirjoittaa mahdollisimman paljon vieraalla kielellä. Vain näin he pystyvät rakentamaan kirjailijaidentiteetin tällä kielellä. Näillä kirjoitusharjoituksilla englanniksi Hoffman rakensi itsensä uudelleen englanninkieliseksi kirjailijaksi. Hallin ”kääntämisen” teorian mukaan Hoffman ei kuitenkaan onnistunut täysin neuvottelemaan asuttamansa kahden kulttuurin välillä, sillä saadakseen identiteetin englannin kielellä, hän joutui luopumaan äidinkielestään puolasta. Traumaattinen tausta muuttui kuitenkin lopulta rikkaudeksi. Tämän Hall sanoo olevan yleistä näillä niin sanotuilla ”käännettyillä” kirjailijoilla. He onnistuvat kääntämään ongelmat onnistumisiksi. (Hall, 1999, 71.)

Myös Gerda Lerner joutui tietoisesti luopumaan äidinkielestään pystyäkseen elämään ja kirjoittamaan uudessa kieliympäristössä Yhdysvalloissa. Juutalaistaustainen Lerner joutui maanpakoon kotimaastaan Itävallasta Hitlerin noustua valtaan. Lerner perheineen muutti Yhdysvaltoihin, jossa hän edelleen asuu. Hän halusi olla amerikkalainen kirjailija, ja sitä varten hänen oli unohdettava äidinkieltensä. (Li, 2007, 270.) Myös Lernerille kahden kielen välissä eläminen oli varsin ongelmallista; toisaalta hänen oli pakko oppia englantia selvitäkseen Yhdysvalloissa ja pystyäkseen elämään siellä. Toisaalta taas hänellä oli moraalinen velvollisuus saksan kieltä kohtaan, kieltä, jonka natsit olivat varastaneet, mutta jonka avulla hän toivoi pystyvän palaamaan entiseen tilaansa aikaan ennen natsia. Monet toisen maailmansodan pakolaiset kieltäytyivät sulautumasta joukkoon, he olivat eurooppalaisia, jotka olivat pakosta joutuneet vieraaseen maahan. Lerner teki kuitenkin tietoisin päätöksen tulla amerikkalaiseksi kirjailijaksi, ja siitä syystä hän päätti olla niin sanotusti vapaaehtoinen siirtolainen pakolaisen sijaan. Pystyäkseen siihen hänen täytyi hylätä äidinkieltensä lisäksi myös nämä eurooppalaisten pakolaisten tavat ajattelussaan ja asenteessaan (Lerner, 2003, 269, 274, 275.) Äidinkielen hylkääminen kuitenkin maksoi Lernerille paljon, kuten hän myöhemmin huomasi:

There are many gains in such an enterprise, not the least of it, citizenship and familiarity in a formerly alien culture. But there is cost to it, greater than I ever wanted to admit to myself. I am trying to reckon up that cost, at last, after fifty years and more. (Lerner, 2003, 275.)

Myös Lernerin kohdalla monikielisuuden kaksinaisuus näkyy selvästi.

Kaksikielisydessä ovat omat hyvät puolensa, mutta jostain täytyy olla valmis myös luopumaan. Lernerin kohdalla hinta oli varsin suuri, hänen äidinkieltensä. Toisaalta taas äidinkielestään luopuminen mahdollisti uran englanninkielisenä kirjailijana. Hän huomasi myöhemmin, ettei hän enää pystynyt palaamaan vanhaan äidinkieleensä niin helposti kuin oli luullut. Kieli muuttuu jatkuvasti, ja osatakseen kieltä sitä pitää käyttää. Molemmat, niin Hoffman kuin Lernerkin, omaksuivat toisen kielen erittäin hyvin ja samalla he luopuivat omista äidinkielistään. Myöhemmin he molemmat alkoivat kuitenkin kaivata äidinkieliään. Kirjoittamisen kautta he molemmat löysivät lopulta myös äidinkieltensä. Lin mukaan paluu äidinkieleen on parantanut monia haavoja, joita äidinkielestä luopuminen on aiheuttanut. (Li, 2007, 270). Palaamalla äidinkieltensä pariin myöhemmin elämässä he ovat kuitenkin lopulta löytäneet sovun kahden kielen välissä. Tätä sopua he eivät nuorena löytäneet ja he joutuivat luopumaan äidinkielistään.

Siirtolais-, pakolais- ja maahanmuuttajakirjailijoille vieraalla kielellä kirjoittaminen tuo toisinaan mukanaan myös petoksen tunteen. Vaikka he ottavat toisen kielen haltuunsa, he samalla hylkäävät äidinkieltensä. Toisaalta myös käyttämällä välillä äidinkieltään he pettävät toisen kielensä. Joidenkin tällaisten kirjailijoiden kohdalla tämä on johtanut omien teosten kääntämiseen. Tällaisia kirjailijoita ovat muiden muassa Raymond Federman tai Ariel Dorfman, joka kirjoitti kirjan *Mascara* (1988) sekä espanjaksi että englanniksi. (Li, 2007, 268.)

Sekä Hoffman että Lerner kirjoittivat paljon myös omista kokemuksistaan, mikä on yleistä monille maahanmuuttaja-/ siirtolaiskirjailijoille. Hoffmanin kirjoitti teoksen *Lost in Translation* (1989), jota olen jo tässä tutkielmassa käsitellyt. Myös monet muut hänen teoksensa sijoittuvat Puolaan. Lerner puolestaan kirjoitti tarinoita, jotka sijoittuivat hänen kotimaahansa Itävaltaan (Lerner, 2003, 278). Kirjoittamalla näistä usein vaikeista kokemuksistaan kirjailijat pystyvät käsittelemään vaikeita asioita ja saavat niihin uutta perspektiiviä. Mutta vaikka jotkut maahanmuuttajakirjailijat

kirjoittavat yleisesti omista kokemuksistaan tai ulkopuolisuuden teemoista, ei voida ajatella, että kaikki maahanmuuttajat haluaisivat kirjoittaa pelkästään maahanmuuttoon liittyvistä teemoista. Hakalahden mukaan eri kirjailijat käyttävät kokemuksiaan ja historiaansa hyvin eri tavoilla. (Hakalahti, 2007, 31.)

Näiden kahden esimerkin kautta olen halunnut tuoda esiin, minkälainen prosessi uuden kielen ja identiteetin saavuttaminen saattaa olla maahanmuuttajakirjailijalle.

Maahanmuuttajia koskevat aiheet, kuten uusi kieli ja sen mukaan tuomat identiteetit ja ongelmat, ovat varmasti pysyneet paljolti samoina. Maahanmuuttajakirjallisuutta on tutkittu enemmän (esim. Hakalahti, 2007), joten en keskity aiheeseen tässä tutkielmassa tämän enempää.

4. Monikielisuuden kysymyksiä

4.1. Kielen valinta

Olen aikaisemmin tässä tutkielmassa maininnut yleisimpiä syitä siihen, miksi kirjailija vaihtaa kieltä. Tässä luvussa valotan tätä asiaa hieman lisää. Kaikille edes äidinkielen ”valinta” ei ole helppo, jotkut kaksi- tai monikieliset eivät välttämättä tiedä, mikä heidän äidinkieltensä on. Vladimir Nabokov ja George Steiner väittivät tullessaan kasvatetuiksi yhtäläisesti kolmella kielellä. Nabokoville nämä kielet olivat venäjä, ranska ja englantia, George Steinerille taas saksa, englantia ja ranska. (Kellman, 2000, 3.) Heidänselityksilleen kirjailijoille eri kielet ovat helposti keskenään vaihtokelpoisia (Miller, 1983, 181).

Äidinkieli voidaan määritellä eri tavoilla, ja siitä syystä ei välttämättä olekaan helppoa määritellä, mikä on yksittäisen ihmisen äidinkieli ja mikä puolestaan toinen tai kolmas kieli. Eri tieteenalat määrittelevät äidinkielen eri tavalla. Sosiologiassa äidinkielenä pidetään sitä kieltä, jonka lapsi oppii ensimmäisenä (Skutnabb-Kangas, 1988, 35). Toisaalta nykyään on myös hyvin yleistä, että monikulttuurinen lapsi oppii kaksi kieltä ensimmäisenä. Kielisosiologian mukaan taas äidinkieli on se kieli, jota ihminen käyttää eniten. (Skutnabb-Kangas, 1988, 35.) Kielitiede keskittyy taitoon, jolloin äidinkieli on kieli, joka hallitaan parhaiten. Äidinkieltä voidaan tarkastella myös identifikaation kautta. Äidinkieli voi olla se kieli, johon itse samastuu tai jonka syntyperäisenä puhujana muut pitävät. Kansanomaisia määritelmiä ovat muiden muassa kieli, jolla ajattelee, kieli jolla näkee unta, kieli jolla kirjoittaa. (Skutnabb-Kangas, 1988, 35.) Monikielisten ihmisten ollessa kyseessä osa näistä määritelmistä voi olla hyvinkin päällekkäisiä, ja ne voivat myös vaihdella elämän aikana paljonkin. Myös kaksikielisyys voidaan määritellä samojen kaavojen mukaan esimerkiksi hallinnan (taito, pätevyys), käytön (kieli, jota käyttää eniten) ja samastumisen (oma ja muiden ihmisten samastuminen) kautta (Skutnabb-Kangas, 1988, 63). Näiden määritelmien kautta olen halunnut osoittaa sen, että ei ole ihme, että jotkut monikieliset kirjailijat eivät osaa sanoa, mikä kieli on heidän äidinkieltensä.

Monet Afrikan ja Intian eliitin lapset oppivat eurooppalaisen kielen ja maan alkuperäiskielen samaan aikaan. Kellmanin (2000, 3) mukaan kumpikaan ei ole

etusijalla toiseen nähden. Monet kirjailijat ovat päätyneet kirjoittamaan kielellä, joka heidän lapsuudessaan kuului erityisesti kirjallisuudelle, tai kielellä, jolla he kävivät koulua. Tämä pitää erityisesti paikkansa monilla entisistä siirtomaista tulevilla kirjailijoilla. Kirjailijoille, kuten Chinua Achebe, Buchi Emecheta (1944–) ja R.K. Narayan, englanti on ollut juuri opetuksen ja kirjallisuuden kieli. (Miller, 1983, 177, 179.) Englanti on heille kaikille yhdistynyt juuri kirjallisuuteen ja lukemiseen, myöhemmin myös kirjoittamiseen. Englanti on mahdollisesti juuri vahvana kirjakielenä mennyt kirjailijoiden omien äidinkielten edelle, koska niillä ei välttämättä ole ollut tarpeeksi kirjallisia traditioita. Luontevaa on, että kieli, jonka avulla kirjailija on kiinnostunut kirjallisuudesta, siirtyy myös kieleksi, jolla kirjailija kirjoittaa. Sama huomio on nähtävissä myöhemmin tässä tutkielmassa esiintyvien suomalaisten kirjailijoiden kohdalla.

Joskus aihealue määrää sen, millä kielellä kirjailija kirjoittaa. Esimerkiksi Uys Krige (1910–1987) vaihtoi kieltä äidinkielestään afrikaansista englantiin, kun hän kirjoitti laaja-alaisesti humaaneista kokemuksista (Brink, 1983, 107). André Brinkille, joka kirjoittaa sekä afrikaansiksi että englanniksi, kielen vaihtaminen on tarjonnut haasteen uudella välineellä, kun hän yrittää ilmaista ei-afrikkalaisille ihmisille afrikkalaisia kokemuksiaan.

Toisille kirjailijoille, kuten Ariel Dorfmanille ja Nancy Hustonille (1953–), vieraalla kielellä kirjoittaminen on tarjonnut valheellisen tunteen siitä, että tuntee olevansa enemmän itsensä vieraalla kielellä kirjoittaessa. Tämä tunne ei kuitenkaan ole ollut pysyvää, ja se on tuonut näille kahdelle kirjailijalle mukanaan myös odottamattoman kaipuun tunteen hylättyä äidinkieltä kohtaan. Tämä on johtanut siihen, miksi Dorfman ja Huston kirjoittavat kahdella kielellä, Dorfman englanniksi ja espanjaksi, Huston englanniksi ja ranskaksi. (de Courtivron, 2003, 6.) Samoin kun Hallin mukaan identiteetti koetaan valheellisesti kokonaiseksi ja yhtenäiseksi (Hall, 1999, 23), myös vieras kieli ja sen päälle rakentunut kirjailijaidentiteetti on yllä mainituille kirjailijoille tuonut samankaltaisen valheellisen identiteetin. Vieraan kielen kautta he ovat valheellisesti tunteneet olevansa enemmän itsensä. Ehkäpä he ovat tunteneet, että vieraalla kielellä kirjoittaessaan he haluaisivat olla joitakin toisia. Todellisuudessa tätä toista ei kuitenkaan ole olemassakaan. Molemmat kirjailijat kuvittelivat vieraalla kielellä kirjoittamisen luovan heille totuudenmukaisen, yhtenäisen identiteetin, jota

todellisuudessa ei kuitenkaan ole olemassakaan. Hallin mukaan on vain tarinoita, joita itseämme lohduttaaksemme olemme luoneet (Hall, 1999, 23). Paluu äidinkielellä kirjoittamiseen on rikkonut tämän kuvitelman yhtenäisestä, ”oikeasta” identiteetistä ja tuonut tilalle monimuotoisen, hybridisen identiteetin, jossa voi nähdä vaikutuksia eri kielistä.

4.2. Suomalaiset kirjoittavat englanniksi

Myös Suomessa monikielinen kirjallisuus on tuttua, onhan Suomi kaksikielinen maa. Ruotsiksi kirjoittavia kirjailijoita on muiden muassa Märta Tikkanen (1935), –Christer Kihlman (1930–) sekä Bo Carpelan (1926–2011). Suomesta löytyy myös kirjailijoita, jotka ovat kirjoittaneet suomeksi vaikka se ei olekaan heidän äidinkieltensä, kuten Hella Wuolijoki (1886–1954) ja Aleksandra Salmela (1980–). Aila Meriluoto (1924–) kirjoittaa pääasiassa suomeksi, mutta on myös julkaissut runoja myös ruotsiksi (Okkonen, 2005, 15). Kjell Westö (1961–) taas kirjoittaa ruotsiksi, mutta on kirjoittanut suomeksi muiden muassa TV-elokuvakäsikirjoituksen sekä radiokuunnelman (Grönstrand, 2009, 35). Vuonna 2010 suomalaiset kirjailijat ovat olleet paljon esillä julkisuudessa myös ulkomailla. Suomalaisten teosten käännösten lisäksi kaksi suomalaista kirjailijaa on julkaissut esikoisteoksensa englanniksi. Heikki Hietala julkaisi huhtikuussa 2010 englanninkielisen teoksen nimeltä *Tulagi Hotel*, ja Hannu Rajaniemi julkaisi syksyllä 2010 paljon suomalaisessa ja ulkomaisessa mediassa esillä olleen scifi-teoksen *The Quantum Thief*. Tässä luvussa keskityn heidän kielisuhteisiinsa ja kirjoittajaidentiteetteihinsä haastatteluiden kautta.

Hannu Rajaniemi on Skotlannissa asuva kirjailija, jonka esikoisteos *The Quantum Thief*, julkaistiin Iso-Britanniassa syyskuussa 2010. Rajaniemi on saanut paljon julkisuutta jo ennen kirjan ilmestymistä muiden muassa siitä, että hän teki kolmen kirjan sopimuksen Gollancz-kustantamon kanssa yhden luvun perusteella. Rajaniemi on pohtinut kirjoittamistaan englanniksi internetin keskustelupalstoilla. Hän tuntee olevansa eri ihminen kirjoittaessaan vieraalla kielellä. Hän muuttuu ihmiseksi, josta hän pitää enemmän kuin siitä, joka kirjoittaa äidinkielellään. Hänelle kielen vaihtaminen tuo vapautuksen äidinkielen konventioista; on helpompi leikitellä tyyleillä. Myös myynti on oleellisesti vaikuttanut kielen valintaan. Suomalainen scifi / tieteiskirjallisuus on varsin

pieni alalaji, kun taas Euroopassa markkinat ovat paljon suuremmat. (Leivonniemi, 2010, 54.) Rajaniemi on kirjoittanut myös suomeksi, lähinnä novelleja ja muuta lyhytproosaa.

Heikki Hietala on toinen suomalaiskirjailija, joka on julkaissut englanninkielisen teoksen Iso-Britanniassa tänä vuonna. Hänen teoksensa *Tulagi Hotel* julkaistiin keväällä 2010. Haastattelin Hietalaa sähköpostitse kielikysymyksen ja -identiteetin tiimoilta. Haastattelu tehtiin 7.9.2010. Käytän tässä luvussa vain sähköpostihaastattelua lähteenäni, joten en laita tähän lähdeviitteitä. Hietala ei näe itseään tällä hetkellä kaksikieliseksi kirjoittajaksi. Vaikka hänen äidinkielsä on suomi, hän asuu Suomessa ja on oppinut englannin vasta koulussa, hän kokee olevansa nimenomaan englanninkielinen kirjoittaja. Hänen kirjoittajaidentiteettinsä on englanninkielinen, eikä hän ole asiategestejä lukuunottamatta kirjoittanut mitään suomeksi. Hän ei tosin sulje pois mahdollisuutta kirjoittaa suomeksi ja sanoo, että hänellä on mielessään myös suomenkielisiä tarinoita. Tällä hetkellä Hietalalla ei ole kuitenkaan tarvetta kirjoittaa suomeksi, koska hän kokee pystyvänsä tavoittamaan lukijansa paremmin nimenomaan englanniksi.

Kirjoittaessaan muulla kuin omalla äidinkielellään Hietalalle on tärkeää kuulla, että hänen kielensä kuulostaa siltä, kuin sen olisi kirjoittanut joku englantia äidinkielenään puhuva. Toisin sanoen hänen englanninkielinen kirjoittajaidentiteettinsä saa vahvistusta siitä, kun englantia äidinkielenään puhuvat keuhvat hänen kieltään. Identiteetti rakentuu siis myös Hietalan kohdalla omalle käsitykselle siitä, mikä on kielen rooli kirjoittajaidentiteetille (hän kokee olevansa nimenomaan englanninkielinen kirjoittaja), mutta paljolti myös toisten ihmisten hänestä luomaan kuvaan kielenkäyttäjänä. Onkin mielenkiintoista pohtia, olisiko Hietalalla englanninkielistä kirjoittajaidentiteettiä, jos lukijat eivät hyväksyisi häntä tasavertaisena kielenkäyttäjänä. Onko kirjoittajaidentiteetin ylipäättään mahdollista olla olemassa ilman toisten ihmisten hyväksyntää? Hallin mukaan identiteetti ”muotoutuu ja muokkaantuu jatkuvasti suhteessa niihin tapoihin, joilla meitä representoidaan (--)” (Hall, 1999, 23). Mielestäni kirjoittajaidentiteetti ennen kaikkea perustuu juuri siihen, miten sitä representoidaan ympäröivissä kulttuurisissa järjestelmissä. Hallin mukaan identiteetti rakentuu ”kokonaisuuden *puutteesta*, joka ”täytyy” *ulkopuoleltamme* niiden tapojen kautta, joilla kuvittelemme *toisten* näkevän meidät” (Hall, 1999, 39). Kirjoittajuus ja

kirjoittajaidentiteetti saa ikään kuin oikeuden olla olemassa, kun muut ihmiset hyväksyvät sen. Hietalan kohdalla tämä tarkoittaa sitä, kun lukijat hyväksyvät hänen englantinsa.

Toisin kuin esimerkiksi Rosario Ferré, joka tuntee olevansa kaksi eri kirjailijaa kirjoittaessaan eri kielillä, Hietalalle kieli on ensisijaisesti väline. Sillä ei varsinaisesti ole merkitystä, millä kielellä tarinan kirjoittaa.

Minusta kyse on todellakin kahdesta kielellisestä esityskerroksesta yhden kieliriippumattoman tarinarungon päällä. En mitenkään ymmärrä sitä että katsoisin tarinaa eri tavalla sen mukaan, kummalla kielellä olen aikonut sen kirjoittaa. Kuvittelen jopa että voisin tarvittaessa vaihtaa kieltä ja kirjoittaa uudelleen saman tarinan mutta eri kielellä; silloin ehkä joitain pieniä tyllyseikkoja muuttuisi (--).
(Hietala 7.9.2010.)

Tarina ei siis ole Hietalalle sidoksissa tiettyyn kieleen vaan tarina on kielestä riippumaton. Myöskään se, mihin tarina sijoittuu, ei luo pakotteita siihen, millä kielellä tarina kirjoitetaan, vaikka sillä jonkun verran vaikutusta onkin. Hietala myöntääkin, että tunnelmasta saa helpommin kiinni englanniksi, jos tarina sijoittuu jonnekin Englannin takamaille. Tärkeää Hietalle on se, että nimet ja sidossanat yhdistävät tarinan tiettyyn paikkaan kerronnan kielen sijaan. Jos tarina sijoittuu Suomeen, on tärkeää, että se tulee esiin nimissä ja paikoissa, vaikka teksti muuten olisikin kirjoitettu englanniksi.

Kielen valinta tuli Hietalalle lähes automaattisesti ilman sen suurempaa tietoista päätöstä, samoin kuin teksti itsekin.

Ensimmäinen luku, jonka kirjoitin itsellenikin yllätyksenä, syntyi omin päin ja suoraan englanniksi. En nyt väitä että kyse oli automaattikirjoituksesta, mutta teksti syntyi ilman sen suurempaa päätöstä kirjoittamisesta, yhtenä aamupäivänä kesken käännösprojektin valvontatöiden. Otin vain tyhjän tiedoston, kirjoitin siihen noin 5 sivua ja sitten kun luin sen, halusin kirjoittaa siitä, kuinka ensimmäisen luvun tilanteeseen tultiin. (Hietala 7.9.2010.)

Kielen valinta tuli Hietalalle siis lähes itsestään eikä se ollut mikään pitkän pohdinnan tulos. Toki kielen valintaan on vaikuttanut käytännölliset seikat kuten se, että *Tulagi Hotellissa* käytetty kieli on taustoiltaan hyvin teknistä. Se sisältää paljon toisen maailmansodan lento- ja laivastotekniikkaa ja -historiaa, joten Hietalasta oli helpompi kirjoittaa suoraan englanniksi. Asiaan vaikutti myös se, että Hietalan mielestä tällaisella

aiheella ei pääse Suomessa esikoiskirjailijaksi. Kuten moni muukin monikielinen kirjailija, myös Hietala on päätenyt kirjoittamaan kielellä, jolla lukee hyvin paljon kirjallisuutta. Kirjailijaidenteetti tuntuu olevan monen kirjailijan kohdalla vahvasti yhteydessä siihen, millä kielellä kirjailija kirjallisuutta lukee. Ei varmastikaan ole sattumaa, että näin käy. Kirjailijan työn yksi perusedellytyksiä on juuri lukeminen, joten ei ole ihme, että niin monet kirjailijat omaksuvat kirjoituskielekseen sen kielen, jolla he ovat kokeneet suuria lukuelämyksiä ja -kokemuksia.

Hietala sanoo kirjoittaessaan ajatelleensa lähes kaiken suoraan englanniksi. Hänen ei siis tarvinnut miettiä ensin suomeksi ja kääntää ajattelemaansa sitten englanniksi. Hän nautti saadessaan miettiä omat metaforansa vieraalla kielellä. Siihen, että teksti tuli suoraan englanniksi, vaikutti ennen kaikkea se, että hänen tapansa kirjoittaa on hyvin visuaalinen. Hän ajattelee tilanteet suoraan kohtauksiksi ja niiden dialogiksi.

Hietala ja myös Rajaniemi poikkeavat monista muista tämän tutkielman monikielisistä kirjailijoista. Heillä ei ole (ainakaan näennäisesti) takanaan traumaattista kielellistä taustaa, vaan he ovat esimerkkejä vapaaehtoisesta kielenvaihdosta. Heille kielen valinta on ikään kuin itsenäisyyden julistus. Rajaniemi samastuu englannin kieleen ja identifioi kirjoittajaidenteettinsä siihen, mutta epäilemättä häneen vaikuttaa myös se, että hän asuu englanninkielisessä maassa. Hietalalle taas kielen valintaan vaikuttaa sellaiset käytännölliset seikat kuten se, että aihealueen sanasto on lähes pelkästään englanninkielistä. Syyt kielen vaihtamiselle ovat ennemminkin käytännöllisiä kuin poliittisia. Heille kielen valinta on oma henkilökohtainen valinta eikä niinkään pakon edessä tapahtuva teko, kuten monille muille monikielisille kirjailijoille.

4.3. Oma äidinkieli vieraassa kieliympäristössä

Moni tässä tutkielmassa esiintyvistä kirjailijoista on vaihtanut kieltä muutettuaan pois kotimaastaan olosuhteiden pakosta, kuten Eva Hoffman ja Gerda Lerner. Osa kirjailijoista on taas muuttanut pois kotimaastaan vapaasta tahdostaan, kuten Raymond Federman, Pico Iyer sekä Shirley Geok-lin Lim (Xuemei Li, 2007). Historiasta löytyy kuitenkin myös paljon sellaisia kirjailijoita, jotka muutettuaan vieraaseen ympäristöön ja kieleen ovat kuitenkin pitäytyneet omassa äidinkielessään.

Suomalainen runoilija ja kääntäjä Pentti Saarikoski (1937–1983) jatkoi suomeksi kirjoittamista asuessaan Ruotsissa. Hänen arkielämänsä oli ruotsinkielistä, mutta hänen runoutensa oli suomeksi. Tätä kahden kielen välissä elämistä hän kuvaa ”kielelliseksi skitsofreniaksi”. Kaksikielisyys vaikutti hänen tapansa kirjoittaa, sillä Suomessa asuessaan Saarikoskella oli tapana poimia sitaatteja ja arkipäivän sanoja ja käyttää niitä runoissaan. Ruotsissa tämä ei onnistunut, sillä nämä sitaatit ja arkipäivän sanat olivat ruotsiksi. Hän sanoo suomen kielen olevan hänelle sidoksissa enemmänkin omaan historiaansa ja alkuperäänsä kuin ajankohtaan. (Saarikoski 1979, 334–335.) Saarikoski kokeili kuitenkin myös monikielistä kirjoittamista yhdessä silloisen vaimonsa Mia Bernerin kanssa. He julkaisivat yhdessä kaksikielisen kokoelman *Ja jäi meille kiireetön ilta / Kvällen gör sig ingen brådska* (1975).⁸

Breyten Breytenbach (1939–) ei kirjoittanut 15 vuoden vapaaehtoisen maanpaon aikana Pariisissa millään muulla kielellä kuin afrikaansilla (Brink, 1983, 107–108). Gertrude Stein (1874–1946) kirjoitti äidinkielellään englanniksi asuessaan niin ikään Pariisissa. Isaac Bashevis Singer (1904–1991) pitäytyi jiddisin kielessä asuessaan New Yorkissa. Myöskään Federico García Lorca (1898–1936) ei vaihtanut ympäröivään Englantiin asuessaan New Yorkissa. Muita kirjailijoita, jotka ovat säilyttäneet uskollisuuden omalle äidinkielelleen asuessaan vieraassa maassa, ovat muiden muassa Ernest Hemingway (1899–1961) Pariisissa, Nelly Sachs (1891–1970) ja Peter Weiss (1916–1982) Ruotsissa, Ezra Pound (1885–1972) Italiassa sekä James Joyce (1882–1941) asuessaan Triestessä, Zurichissä ja Pariisissa. (Kellman 2000, 6.)

Czesław Miłosz (1911–2004) kirjoitti ainoastaan puolaksi, vaikka asui elämänsä aikana muiden muassa Pariisissa ja Yhdysvalloissa, jossa hän toimi myös slaavilaisten kielten ja kirjallisuuden professorina. Vaikka hän oli monikielinen ja puhui puolan lisäksi myös ranskaa ja englantia, hän ei halunnut kirjoittaa muulla kuin äidinkielellään:

I write only in Polish. I have always written only in Polish, because I think my mastery of language is greatest when I use the language of my childhood. (Miłosz, 1994.)

⁸ Liukkonen, Petri: <http://kirjasto.sci.fi/psaariko.htm>. Viitattu 11.4.2011.

Milosz koki, että hänen kielenkäyttönsä on parhaimmillaan silloin, kun hän käyttää äidinkieltään, lapsuuden ja muistojen kieltä. Millään muulla kielellä hän ei kokenut, että tarvittava taito olisi ollut yhtä hyvää kuin äidinkielellään. Toisille kirjailijoille, kuten Miloszille, kirjoituskieli juurtuu niin vahvasti lapsuuteen, ettei voi kuvitellakaan kirjoittavansa millään muulla kielellä. Milosz, joka voitti kirjallisuuden Nobelin palkinnon vuonna 1980, käänsi kuitenkin omia tekstejään puolasta englanniksi. (Milosz, 1994.) Mielenkiintoista on juuri se, että hän käänsi sekä omia että muiden tekstejä, mutta ei kuitenkaan halunnut kirjoittaa englanniksi, eikä hän pitänyt itseään kaksikielisenä kirjailijana. Milosz piti kääntämisen ja kirjoittamisen kahtena täysin eri asiana.

Tässä luvussa olen halunnut tuoda esiin monikielisen kirjallisuuden toisen puolen. Tässä luvussa mainitsemani kirjailijat ovat kaikki olleet kuitenkin monikielisiä, sillä he kaikki ovat asuneet muualla kuin kotimaissaan. Kuitenkaan he eivät ole halunneet kirjoittaa muilla kuin omilla äidinkiellillään. Vaikka monikielisillä kirjailijoilla ympäristö vaikuttaa paljon kielen vaihtoon ja sen valintaan, toisilla se taas vahvistaa omalla äidinkielellä kirjoittamista.

4.4. Täytyykö kirjailijan osata kieltä kuin äidinkielenen?

Yleensä ajatellaan, että harva pystyy oppimaan vierasta kieltä täydellisesti ja käyttämään sitä kuin äidinkielenen. Tämä pitää erityisesti paikkaansa sellaisilla ihmisillä, jotka ovat oppineet toisen kielen vasta myöhemmällä iällä. Ihmisiä, jotka eivät siis ole syntyneet kaksikielisiksi. Mutta onko kirjailijalle oleellista se, pystyykö hän käyttämään kieltä kuten äidinkielenen? Vai onko merkityksellistä se, että hän pystyy käyttämään kieltä siten, että hän tulee hyvin ymmärretyksi ja kieli sopii käyttöyhteyteen? Moni kirjailija on sitä mieltä, että niin sanottujen maailmankielten, esimerkiksi englannin, on kestävä hyvin erilaistakin käyttöä. Mielestäni vierasta kieltä pitää pystyä käyttämään kuvatessa asioita myös erikielisestä kulttuurista. On kuitenkin paljon eriäviä mielipiteitä siitä, voiko vieraalla kielellä kirjoittaa hyvin ja onnistuneesti.

Thomas Jefferson kirjoitti, ettei kukaan voi kirjoittaa kahta kieltä täydellisesti (Kellman, 2000, ix). Täydellisyys ei kuitenkaan ole se asia, jota edes pitäisi tavoitella. Kun puhutaan kaksi- ja monikielisistä ihmisistä, ei ole mitään yleispätevää mittaa, jolla mitata kaikkien ihmisten kielitaidot. Kielitaito on monitahoinen asia (Norman 1994, 50–51). Kielellisen pätevyyden tutkiminen ei olekaan tämän tutkielman tarkoitus, joten ”täydellisesti” kirjoittaminen ei ole oleellista. En edes tiedä, onko olemassa ketään, joka kirjoittaisi ”täydellisesti” edes omalla äidinkielellään. Mielestäni tärkeämpää on sen sijaan se, tuntevatko ihmiset itse itsensä kaksikielisiksi, ei se, hyväksyvätkö kielentutkijat heidät kaksikielisiksi tai onko kielen hallinta äidinkielen tasolla. Toisaalta joku äidinkielen kirjoittaja varmasti huonommin kuin joku sellainen kirjailija, joka on oppinut kielen vasta myöhemmällä iällä. Esimerkiksi saksalaissyntyinen Roman Schatz (1960–) kirjoittaa epäilemättä parempaa suomea kuin moni suomalainen. Toisaalta ei ehkä ole järkevää verrata kirjailijaa sellaiseen ihmiseen, joka ei ole kirjailija, sillä yleisesti ajatellaan, että kirjailijoilla on kyky kirjoittaa paremmin kuin muut. Hyvällä kirjailijalla on sana hallussa ja kyky kirjoittaa erilaisia tekstejä. Monikielisillä kirjailijoilla kyky tuplaantuu, sillä he kirjoittavat hyvää ja muista erottuvaa tekstiä kahdella tai useammalla kielellä.

Intialainen Kamala Das kirjoittaa omasta suhteestaan englannin kieleen runossaan *An Introduction* seuraavasti:

(--)*The language I speak/ Becomes mine, its distortions, its queernesses/
All mine, mine alone. It is half English half/ Indian, funny perhaps, but it is honest/ It is as human as I
am human, don't/ You see? (--)(Das, 2003, 5)*

Hän perustelee omanlaisensa englannin käyttöä runossa. Hän tietää, että hänen kielensä ei ehkä ole syntyperäisen ihmisen tasolla, mutta ei sen tarvitsekaan olla. Se on silti hänen kielensä, joka kuvaa aidosti hänen tunteitaan. Kieli muokkaantuu käyttäjänsä suussa, siitä tulee hänen omansa. Peter Doughtyn mukaan kirjailija saa usein erikoisvaltuudet kirjoittaa kieltä, joka ei ole aivan kieliopinmukaista, vaan se saa ja sen pitääkin olla erilaista. Mitä parempi kirjoittaja, sen erottuvampi tyyli hänellä on. (Doughty, Pearce, Thornton, 1972, 177.) Kielitaitoa ei siis pitäisi niinkään arvottaa sen mukaan, kuinka paljon kieli muistuttaa äidinkielen kieltä, vaan hyväksyä se sellaisenaan, vaikka se olisikin outoa ja erilaista. Outoudet ovat kuitenkin yhtä lailla osa

sitä kieltä, johon sen kirjoittaja identifioituu. Outoudet ovatkin ehkä juuri se syy, miksi kirjailijalla on tietynlainen tyyli tai miksi hänen teksteistään pidetään.

Yleisesti ajatellaan, että vieraiden kielten osaaminen ja niillä kirjoittaminen on hyvä asia ja rikkaus niiden osaajille. Sanotaan, että kaksikielisyys on kuin katsoisi maailmaa uusien lasien kautta. Se avartaa ja tuo uusia mahdollisuuksia. (Norman, 1994, 174.) Kuitenkin maailmasta löytyy ihmisiä, jotka vastustavat muulla kuin omalla äidinkielellä kirjoittamista. ”Monikielisyys voidaan nähdä jopa vaarana yhteiskunnalle, jos ajatellaan, että useita kieliä taitavalla ihmisellä on useita identiteettejä, eikä hänen lojaaliuteensa siksi ole luottamista” (Martin, 2002, 52).

Kysymys siitä, kirjoittaako jollain kansankielellä vai suurilla valtakielillä, on monissa entisissä siirtomaissa edelleen erittäin ajankohtainen. Käytän tässä tutkielmassa esimerkkeinä pääasiallisesti Afrikan maita, mutta sama pätee varmasti muissakin entisissä siirtomaissa. Suomalainen esimerkki voisi olla saamelaiset ja saamen kieli Suomessa. Saamelaisetkin ovat integroituneet tai heidät on integroitu suomalaiseen yhteiskuntaan niin tehokkaasti, että he ovat omaksuneet suomen (vallanpitäjän) kielen. Kun kielen puhujia ei ole paljoa, on pelko kielen kuolemasta aiheellinenkin. On arvioitu, että maailman puhutusta noin 6900 kielestä jopa 2500 kieltä uhkaa katoaminen⁹, joten pelko ei ole täysin aiheeton. Ehkä siitä syystä monet afrikkalaiset kirjailijat ajavat juuri pienten kielten asiaa, sillä jos kaikki puhuisivat vain suuria kieliä ja vallanpitäjien kieliä, ei pienille kielille löydy enää puhujia, ja kieli voi kuolla.

Afrikassa kielen valitseminen ei ole helppo tehtävä. Monet kirjailijat ovat sitä mieltä, että kaikkien pitäisi kirjoittaa omilla kansankielillään eurooppalaisten siirtomaakielten sijaan. Ngũgĩ Wa Thiong’o on yksi Itä-Afrikan tunnetuimmista kirjailijoista. Hän on aikaisemmin kirjoittanut englanniksi nimellä James Ngugi. Hylättyään englannin kielen sekä englantilaisen nimen hän ajaa nykyään afrikkalaisten kansankielten asiaa. Hänen mielestään kaikkien afrikkalaisten kirjailijoiden pitäisi hylätä eurooppalaiset kielet ja vaihtaa ne omaan äidinkieleensä. (Kellman, 2003, 167–168.)

⁹ Yle uutiset: Kuolevat kielet kirjattiin karttaan, julkaistu 19.02.2009 klo 16:37, päivitetty 20.02.2009 klo 08:19. http://yle.fi/uutiset/kulttuuri/2009/02/kuolevat_kielet_kirjattiin_karttaan_558353.html. Viitattu 11.4.2011.

Ngùgì Wa Thiong’o ei kuitenkaan pidä kielten oppimista yleisesti huonona asiana. Hän on sitä mieltä, että kun kaksi kieltä kohtaa toisensa tasa-arvoisena ja itsenäisenä, ei toisen kielen (hänen tapauksessaan englantia) oppimisessa ole mitään väärää. Tässä yhteydessä hän puhuu esimerkiksi skandinaaveista, jotka ovat opetelleet englantia, jotta he pystyisivät kommunikoimaan englantia puhuvien ihmisten kanssa ja jotta he pystyisivät helpottamaan kaupankäyntiä ja asiointia vieraiden valtioiden kanssa. Englanti on heille (ja monille muille itsenäisille valtioille) vain väline muiden kanssa kommunikoidessa. Afrikassa (sekä monissa muissa kolonisoiduissa maissa) tilanne on kuitenkin toinen. Englanti (tai muut siirtomaakielet) ja alkuperäiskielet eivät tapaa tasa-arvoisena. Englantia käytetään vallan välineenä. Sitä aletaan käyttää alkuperäiskielten sijaan sisäisessä kommunikoinnissa, sitä käytetään kuvaamaan heidän alkuperäiskulttuuriaan ja sitä käytetään vieraan kulttuurin tyrkyttämisessä. (Ngùgì Wa Thiong’o, 2003, 196–171.) Omassa äidinkielessä pitäytyminen ei kuitenkaan ole ollut helppoa. Jos lapsesta asti on oppinut, että oman äidinkielen käyttö yhdistyy nöyryyttämiseen (lapsia rangaistaan, jos heidän kuullaan puhuvan afrikkalaista kieltä), on vaikea nähdä mitään muuta vaihtoehtoa. Englanti taas oli kaiken tiedon kantaja, mitä tuli tieteeseen ja taiteeseen. (Ngùgì Wa Thiong’o, 2003, 172.) Kielet arvotetaan eri lailla, ja ne laitetaan paremmuusjärjestykseen.

Akinwumi Isola (1939–) on sitä mieltä, että kirjailijan tulisi olla uskollinen omalle äidinkielelleen. Hänen mielestään jokaisen kirjailijan, joka puhuu tiettyä kieltä, pitäisi antaa jotain takaisin sille kielelle eli kirjoittaa sillä. Steven Kellmanin mukaan ajatus siitä, että monikielisyys on maanpetos, on varsin tyypillinen afrikkalaisille maille. Se on seurausta siitä, että monikielisyys koloniaalisissa yhteisöissä kielet olivat hierarkkisesti järjestettyjä. (Kellman, 2000, 43.) Tietenkin nämä kielten hierarkkiset asemat vaikuttavat myös siihen, miten ihmiset kieliin suhtautuvat. Jos joitain kieliä pidetään parempina kuin toisia, ei se voi olla vaikuttamatta myös kirjailijoiden kielivalintoihin.

Stuart Hallin mukaan monille kansoille ja ryhmille on ollut elintärkeää pitää kiinni omista kulttuureistaan ja kielistään ja pitää ne ”suljettuina” toisten kulttuurien vaikutukselta. Globalisoitumisen seurauksena tuleva hybridisoituminen nähdään monissa paikoissa uhkana kansaa tai ryhmää yhdistävälle kulttuuriselle identiteetille. (Hall, 2003, 113.) Entisissä siirtomaissa kulttuurien ja kielten hybridisoituminen on

tapahtunut kolonisaation seurauksena. Ngùgìn ja Isolan kaltaiset kirjailijat haluavat kuitenkin minimoida englannin (ja muiden entisten vallanpitäjien kielten) vaikutusta afrikkalaisiin kulttuureihin ja kieliin.

Globalisaation aiheuttamaa muuttoliikettä pidetään vaarana oman kansan yhteiselle identiteetille ja siksi sitä vastustetaan. Oma kulttuuri halutaan pitää ”puhtaana” ja päästä eroon esimerkiksi entisten siirtomaavaltojen kulttuurien vaikutuksesta ja palata siihen alkuperäiseen ”puhtaaseen” kulttuuriin ja sen juurille. (Hall, 2003, 113.) Tämän näkökulman kautta voidaan ymmärtää myös Ngùgìn ja Isolan ajatukset siitä, että afrikkalaisten kirjailijoiden tulisi pitää kiinni omista äidinkielistään eikä kirjoittaa valloittajien kielillä. Kun globalisoituminen sekoittaa ja ylittää aina vain uusia rajoja ja tuottaa identiteettejä, jotka eivät välttämättä enää identifioitu paikallisiin kulttuureihin, halutaan toisaalta pitää kiinni kulttuurin ”paikallisista” ja ”vakiintuneista” puolista. (Hall, 2003, 114.) Myös Olli Löytyn mukaan kulttuurien hybridisoituminen ja kielten sekoittuminen ”edustaa uhkaa ajattelutavalle, jonka mukaan sekä ”ensimmäiselle” että ”toiselle” on varattu tarkasti määritelty paikka valtahierarkian ääripäissä” (Löytty, 2005, 13). Kirjoittamalla omalla äidinkielellään suurten kielten sijaan afrikkalaiset kirjailijat haluavat ”sulkea” omat kulttuurinsa suurten kielten vaikutukselta ja palata ”puhtaampaan” kulttuuriin.

Afrikassa on monta eri koulukuntaa, kun puhutaan, millä kielellä afrikkalaisista kokemuksista pitäisi kirjoittaa. Jotkut, kuten esimerkiksi Ngùgì ja Isola, ovat sitä mieltä, että vain afrikkalaisilla kielillä on mahdollista kuvata se, mikä on tyypillisesti afrikkalaista. Toiset, kuten Gabriel Okara (1921–), Chinua Achebe ja André Brink, ovat taas sitä mieltä, että englannin on taivuttava heidän afrikkalaisiin kokemuksiinsa.

4.5. Gabriel Okara ja Chinua Achebe: afrikkalainen englantia

Marja-Leena Hakkarainen mukailee Mihail Bahtinin ajatuksia kielen hybridisyydestä sanomalla, että kielen hybridisyys tarkoittaa sitä, että ”kieli valaisee toista sisältäpäin” (Hakkarainen, 2005, 15). Hakkarainen käsittelee myös Gilles Deleuzen ja Fèlix Guattarin käsitettä vähemmistökirjallisuus (*minor literature*), joka tarkoittaa vähemmistökirjailijoiden ”kykyä muuttaa valtakulttuurin kieltä sisältäpäin”

(Hakkarainen, 2005, 15). Mielestäni Hakkaraisen kuvaamassa tilanteessa kyseessä on samankaltainen tilanne kuin ei-äidinkielellään kirjoittavilla kirjailijoilla, jotka kirjoittavat jollain suurella kielellä, kuten englannilla. He käyttävät kieltä, jolla on pitkä historia, mutta he muokkaavat kieltä omaan käyttöönsä siten, että sillä voidaan kuvata asioita, jotka eivät ole juuri sille kielelle luontaisia. Erityisesti tämä pitää paikkaansa monessa entisessä siirtomaassa, jossa entisen vallanpitäjän kieli on virallinen kieli, mutta se ei kuitenkaan ole ihmisten tunnekieli tai heidän äidinkieltensä. Kieli muuttuu, ja siihen tulee vaikutuksia siitä kulttuurista, jossa sitä käytetään. Kielestä tulee siis hybridinen. Intiassa tai Nigeriassa ei puhuta samanlaista englantia kuin esimerkiksi Isossa-Britanniassa tai Yhdysvalloissa (joissa kielet eroavat myös toisistaan).

Nigerialainen Gabriel Okara kirjoittaa runoutta ja fiktiota englanniksi ja yrittää tuoda kirjoituksissaan esiin afrikkalaisuuden sisintä olemusta ja kansanperinnettä (Kellman, 2003, 183).

In order to capture the vivid images of African speech, I had to eschew the habit of expressing my thoughts first in English. It was difficult at first, but I had to learn. I had to study each Ijaw expression I used and to discover the probable situation in which it was used in order to bring out the nearest meaning in English. I found it a fascinating exercise. (Okara, 2003, 186.)

Yllä olevassa lainauksessa Okara kertoo vieraalla kielellä kirjoittamisen prosessista. Kun hän normaalisti ilmaisee ajatuksensa suoraan englanniksi kuvatessaan afrikkalaista puhetta ja kulttuuria, hänen täytyy välttää suoraan englanniksi kirjoittamista. Okaran täytyy ensin käydä huolellisesti läpi kaikki sanonnat omalla äidinkielellään ja sitten yrittää löytää paras mahdollinen vastine englanniksi. Mielenkiintoista on se, että yleensä vieraan kielen hyvän osaamisen merkinä pidetään sitä, kun kielen käyttäjän ei tarvitse ajatella ensin äidinkielellään ja sitten kääntää sitä vieraalle kielelle. Okaran kohdalla tilanne on päinvastainen. Pystyäkseen ilmaisemaan englanniksi afrikkalaiset ajatukset ja sanonnat hänen oli ajateltava ne ensin äidinkielellään. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteikö hänen kielensä olisi silti todella sujuvaa. Okaran käyttämä kieli on englannin ja ijaw-kielen hybridi, jossa on elementtejä molemmista kielistä ja niitä ympäröivistä kulttuureista.

(--) a writer can use the idioms of his own language in a way that is understandable in English. If he uses their English equivalents, he would not be expressing African ideas and thoughts, but English ones. (Okara, 2003, 187.)

Kuvatessaan englanniksi ei-englanninkielistä kulttuuria kirjailija ei voi käyttää valmiita englanninkielisiä vastineita, sillä silloin hän kuvaisi englantilaisia ajatuksia eikä, kuten Okaran tapauksessa, afrikkalaisia ajatuksia. Vaikka toiset voivat pitää tällaista kielen käyttöä kielen häväistyksestä, Okaran mielestä englannin kielen täytyy kestää tämä. On niin monenlaista englantia (esim. amerikkalainen, australialainen, karibialainen), jotka kaikki tuovat jotain uutta ja tärkeää englannin kieleen ja jotka kuvastavat näitä erilaisia kulttuureita. Okaran mielestä pitäisi olla myös nigerialainen tai länsiafrikkalainen englantia, jota voisi käyttää ilmaisemaan afrikkalaisia ideoita ja ajattelua. (Okara, 2003, 187.)

Okaran esimerkki tarkoittanee sitä, ettei täydellisyyttä vieraalla kielellä tule edes tavoitella. Kuitenkin kieltä voi oppia käyttämään siten, että se kuvaa juuri sitä, mitä halutaan, vaikkei se kulttuuri, josta kirjoitetaan, olisikaan juurtunut juuri käytettyyn kieleen. Toinen tällainen esimerkkikirjailija on kiinalainen Ha Jin (1956–), joka kirjoittaa englanniksi. Hänen teoksensa *Waiting* (1999) sijoittuu kuitenkin Kiinaan. Hänen kieltään on kuvattu hyvin mielenkiintoiseksi. Ian Buruma (1951–) kuvailee Jinin kieltä kulttuurisesti minimalistiseksi, sillä siitä puuttuu kaikki kulttuuriset viittaukset. Buruma puhuu Jinin tyylistä uudenlaisena englanninkielisenä tyylinä, jossa kulttuuri ja kieli ovat täysin irrallaan toisistaan. (Buruma, 2003, 20.) Mielestäni tällaisella kansainvälisellä tyyllillä on omat hyvät puolensa. Eri kulttuureista tulevien ihmisten on helppo samaistua tällaisiin teoksiin ja niiden aiheisiin, sillä ne eivät ole sidottuja tiettyyn aikaan tai kulttuuriin. Voisi kuvitella, että myös kirjojen levikki nousee, kun ihmiset eri puolilla maailmaa pystyvät omaksumaankin tällaisen universaalinkin tyylin.

Chinua Achebe, nigerialainen kirjailija, joka asuu New Yorkissa, puolustaa Okaran lailla afrikkalaisten ”oikeutta” kirjoittaa englanniksi. Kysyttäessä, voiko afrikkalainen käyttää englantia tarpeeksi hyvin kirjoittaakseen sillä, hän vastaa myönteisesti. Kun häneltä kysytään, pystyykö afrikkalainen käyttämään sitä kuin äidinkielenä, hänen vastauksensa on:

I should say, I hope not. It is neither necessary nor desirable for him to be able to do so. The price a world language must be prepared to pay is submission to many different kind of use. The African writer should aim to use English in a way that brings out his message best without altering the language to the extent that its value as a medium of international exchange will be lost. He should aim at fashioning out an English which is at once universal and able to carry his peculiar experience. (Achebe, 2003, 198.)

Acheben mukaan ei siis ole tarkoitus muuttaa kieltä sellaiseksi, ettei sitä enää tunnista samaksi kieleksi, mutta samalla sitä on mahdollista käyttää kuvaamaan omia kokemuksiaan.

(- -) I feel that the English language will be able to carry the weight of my African experience. But it will have to be a new English, still in full communion with its ancestral home but altered to suit its new African surroundings. (Achebe, 2003, 200.)

Acheben mielestä englannin on kestävä myös uudenlaisia käyttöä, jos se halutaan pitää niin sanottuna maailmankielenä. On hyväksyttävä uudenlainen englanti, jolla on edelleen juurensa englantilaisessa kulttuurissa, mutta joka väistämättä muuttuu, kun se sijoitetaan uuteen ympäristöön, Acheben tapauksessa afrikkalaiseen ympäristöön. Monissa entisissä siirtomaissa tilanne on kuitenkin hyvin samankaltainen, jonka vuoksi yhä uudenlaisia englanteja on käytössä.

Intialainen Raja Rao ajattelee englannin pystyvän kuvaamaan ympäristöä, jossa se ei kuitenkaan ole alkuperäinen kieli. Hän kirjoittaa englanniksi, mutta hänen äidinkieltensä on kannada. Hän myös kamppailee saman asian kanssa kuin monet muut entisistä siirtomaista tulevat kirjailijat; miten kuvata omaa kulttuuria kielellä, joka ei ole sen kulttuurin oma? (Kellman, 2000, 38.) Raon mielestä se ei aina ole helppoa:

One has to convey in a language that is not one's own the spirit that is one's own. One has to convey the various shades and omissions of a certain thought-movement that looks maltreated in an alien language. (Rao, 2003, 241.)

Yllä olevassa lainauksessa käy mielestäni hyvin ilmi vieraalla kielellä kirjoittamisen vaikeus ja ne ongelmat, jotka vieraalla kielellä kirjoittamiseen usein liitetään etenkin silloin, kun kirjoitetaan kulttuurista, johon kirjoitettava kieli ei kuulu. Vaikka englanti on yksi Intian virallisista kielistä, se ei kuitenkaan ole tunteiden kieli ja se tekee

englanniksi kirjoittamisesta vaikeaa. Vierasta kieltä tuntuu olevan vaikea käyttää kuvatessa ihmisiä, joille se kieli ei ole ensisijainen tunnekieli.

Kuten tässä luvussa mainitsemani kirjailijat Chinua Achebe ja Gabriel Okara, myös Raja Rao on sitä mieltä, että englannin kielen täytyy kestää heidän kulttuuriensa paino. Hänen mielestään heidän (intialaisten) ei tule kuitenkaan kirjoittaa kuten englantilaiset kirjoittavat, mutta he eivät voi kirjoittaa vain pelkkinä intialaisina. Raon käyttämä englanti on hybridi englanti, johon vaikuttaa paljon hänen intialainen kulttuuri ja sen kielet. Siinä yhdistyy elementtejä molemmista kulttuureista, ja ne muokkaavat kieltä omaan ympäristöön sopivaksi.

We have grown to look at the large world as part of us. Our method of expression therefore has to be a dialect which will some day prove to be as distinctive and colourful as the Irish or the American. Time alone will justify it. (Rao, 2003, 241.)

Kuten Okaran mielestä pitäisi olla hyväksyttävää puhua nigerialaisesta englannista, myös Rao pitää tarpeellisena, että intialainen englanti nähdään yhtenä englannin murteista aivan kuten amerikkalainen tai irlantilainen englantikin. Nigerialaisen ja intialaisen englannin voidaan katsoa olevan hybridisiä kieliä, sillä niihin vaikuttaa paljon myös ympäröivä kulttuuri, joka ei ole alun perin englanninkielinen. Hybridisyyttä on käytetty nimenomaan jälkikoloniaalisessa tutkimuksessa. Hybrididydestä puhutaan ”positiivisena voimavarana, joka voi sisältäpäin uudistaa kulttuureja”. (Hakkarainen, 2005, 14.) Hakkarainen mukailee Gilles Deleuzen ja Félix Guattarin ajatuksia vähemmistökirjallisuudesta, jossa kirjailijat käyttävät valtakulttuurin kieltä ja pystyvät siten ”marginalisoimaan keskuksia ja muuttamaan niiden asettamia kulttuurisia määreitä” (Hakkarainen, 2005, 15).

Näiden esimerkkien kautta olen halunnut tuoda esiin sen, että ei ole tarpeellista pystyä käyttämään vierasta kieltä yhtä hyvin kuin äidinkielenä. Sen takia koko kysymys, täytyykö kirjailijan osata kieltä ”täydellisesti”, on turha. Varsinkin nykypäivänä vallitsevia niin sanottuja maailmankieliä on mielestäni mahdollista käyttää myös muunlaisissa kulttuuriympäristöissä, kuin mihin ne alun perin perustuvat. Onhan vaikutusten ottaminen ja lainaaminen ja uusien asioiden yhdisteleminen kuitenkin varsin luonteenomaista kaikille kulttuureille ja sitä myötä myös kielille (Huttunen,

Löytty, Rastas 2005, 29). Kaikkien kielten voidaan ajatella olevan hybridejä, sillä ne kaikki ovat saaneet ja saavat yhä vaikutteita muista kielistä. Kuitenkin erityisesti monikielisten kirjailijoiden kohdalla voidaan puhua kielistä hybrideinä, sillä heidän kieleensä vaikuttaa aina vähintään kaksi eri kieltä ja kulttuuria.

5. Oma kielisuhde ja kirjoittajaidentiteetti

5.1. Lähtökohtia kieleen

Idea tutkielmaani on lähtöisin siitä, että itsekin kirjoitan kahdella kielellä, äidinkielelläni suomeksi sekä englanniksi. Vaikka en mitenkään voi verrata itseäni tässä tutkielmassa tutkimiini taitaviin ja päteviin kirjailijoihin, sillä heidän kirjalliset saavutuksensa ovat aivan eri luokkaa, löytyy omista kokemuksistani vieraalla kielellä kirjoittamisesta joitain samankaltaisuuksia kuin monilla heillä. Ennen kuin menen näihin kokemuksiin, käyn ensiksi läpi lähtökohtiani kahdella kielellä kirjoittamiseen.

Olen kasvanut yksikielisessä, suomenkielisessä kodissa, enkä ole osannut muita kieliä ennen kouluun menoa. Englanti ei kuitenkaan ollut edes ensimmäinen vieras kieli, jonka opin, vaan kolmannelle luokalle mennessä aloin opiskella saksaa. Englanti tuli kuvioihin vasta kaksi vuotta myöhemmin. Saksan kieli ei kuitenkaan koskaan ollut helppoa minulle, enkä yli kymmenen opiskeluvuoteni jälkeen ole koskaan osannut puhua kieltä sujuvasti. Englanti sitä vastoin on ollut aina melko helppoa. En muista sen koskaan olleen vaikeaa. Olen kirjoittanut ensimmäiset runoni englanniksi noin 12-vuotiaana, vaikka en silloin kieltä ollut kauaa osannutkaan. Senaikaiset runot ovat tietenkin hyvin yksinkertaisia ja täynnä kielioppi- ja kirjoitusvirheitä, mutta silti mielestäni ymmärrettävää englantia. En muista koskaan aikaisemmin kirjoittaneeni muuta kuin kouluaineita suomeksi, joten yhdistän ensimmäiset kirjoituskokemukseni englannin kieleen.

Minulla oli myös palava mielenkiinto englannin kieltä kohtaan ja halusin oppia sitä lisää. Luin paljon englanninkielisiä lehtiä, katsoin paljon englanninkielisiä TV-ohjelmia ja elokuvia sekä kuuntelin lähes ainoastaan englanninkielistä musiikkia. Minulla oli myös useita kirjekavereita ympäri Eurooppaa, joiden kanssa kirjoitin englanniksi.

Musiikki on ollut yksi keskeisimmistä asioista oppiessani englantia. Kuuntelin musiikkia ja kirjoitin sanoja ylös pysäyttäen kappaleen noin joka toisen sanan jälkeen, jotta saisin selvää, mitä laulussa sanottiin. Myöhemmin iso vaikutus on ollut myös

erityisesti amerikkalaisilla TV-ohjelmilla, joiden huumori, sarkasmi ja ironia upposivat minuun täysillä. Yhä edelleenkin suurin osa huumoristani perustuu englannin kieleen.

5.2. Runoutta englanniksi ja suomeksi

Kun aloin kirjoittaa runoja englanniksi, olivat runojen teemat tyyppillistä teini-ikäisen runoilua. Silloin runoni olivat aina henkilökohtaisia ja nyt jälkeenpäin ajateltuna iso syy siihen, miksi kirjoitin englanniksi suomen sijaan oli se, että kirjoittamalla muulla kuin äidinkielelläni sain tarvittavaa etäisyyttä erittäin henkilökohtaisiin tunteisiin ja ajatuksiin. Ne ajatukset, joita minulla oli, olivat englanniksi eivätkä ne olisi olleet samoja suomeksi. Samat asiat kirjoitettuna suomeksi olisivat tuntuneet typeriltä ja imeliltä. Englanti oli tarpeeksi vierasta tarjotakseen muodon näille ajatuksille. Kuten myös muilla tässä tutkielmassa mainitsemillani kirjailijoilla, vieras kieli antoi mahdollisuuden käsitellä asioita, jotka omalla äidinkielelläni olisivat olleet vaikeita. Aiheita kuten rakkaus ja kuolema oli vaikea käsitellä suomeksi. Toisaalta vieraalla kielellä kirjoittaminen tuntui myös ”oikeammalta tavalta” kirjoittaa. Suomeksi kirjoittaessani lauseet olisivat vain olleet ajatuksia, kun taas englanniksi kirjoittamalla niistä tuli runoja.

Vasta paljon myöhemmin aloin kirjoittaa ei-henkilökohtaisia runoja suomeksi. Tämä aika osui samaan aikaan sen kanssa, kun tulin takaisin Suomeen opiskeltuani kolme vuotta yliopistossa Englannissa. Siitä lähtien olen kirjoittanut suurimman osan runoistani suomeksi. Koska runot eivät enää kerro henkilökohtaisista kokemuksistani, pystyn ilmaisemaan ne suomeksi. Proosaa kirjoitan kuitenkin edelleen pääsääntöisesti englanniksi. Tyyli, jolla kirjoitan proosaa, sopii minusta englannin kieleen. Jos kirjoitan jotain suomeksi, huomaan sen olevan täynnä lauseita, jotka olen vain kääntänyt englannista suomeksi eivätkä ne siksi kuulosta hyvältä tai luonnolliselta. Kun kirjoitan proosaa, ajatukset tulevat minulle englanniksi, joten sen takia on luontevaa kirjoittaa myös englanniksi.

Kirjoitan kuitenkin yhä enenevässä määrin myös suomeksi, mikä johtuu varmasti osin olosuhteista, koska asun Suomessa. Kirjoitan pääosin runoutta, vaikka olenkin kirjoittanut suomeksi myös muuta. Suomeksi kirjoittaminen tuntuu kuitenkin erilaiselta.

Kokemusta on kuitenkin vaikea kuvailla. Suomeksi kirjoittaminen lähtee pääosin sanoista, ei niinkään ajatuksista. Löydän tietyn sanan tai lauseen, jonka ympärille rakennan runon. Sanoissa lähes yhtä tärkeää merkityksen kanssa on se, miten sana sointuu ja soi, ja erityisesti se, miten sanat peräkkäin soivat. Vaikka sanojen sointi on tärkeää myös englanniksi kirjoittaessa, rakentuvat runot hieman eri lailla. Ne rakentuvat enemmän mielikuville tai jollekin tietylle ajatukselle. Aikaisemmin nämä ajatukset ja mielikuvat ovat olleet henkilökohtaisia kokemuksia, sillä pitkään kirjoitin runoja kuten monet päiväkirjoja. Sitten olen jättänyt tämän päiväkirjamuotoisten runojen kirjoittamisen vähemmälle ja alkanut kirjoittaa erilaista runoutta. Teemat ovat ehkä monilta osin samoja, mutta sellaisia, etteivät ne perustu henkilökohtaisiin kokemuksiin.

Pro gradun taiteelliseksi osaksi olen kirjoittanut monikielisen runokokoelman. Kokoelmassa on sekä suomen- että englanninkielisiä runoja. Tässä kokoelmassa olevat englanninkieliset runot poikkeavat kuitenkin aikaisemmin kirjoittamistani englanninkielisistä runoista, sillä ne ovat saaneet alkunsa jostain tietystä sanasta tai lauseesta. Olen poiminut sanoja tai lauseita lauluista ja muokannut niitä sopimaan runoon paremmin ja rakentanut runon niiden ympärille. Runot ovat proosamuodossa, jota en ole aikaisemmin käyttänyt runoja kirjoittaessa. Myös musiikki on vaikuttanut vahvasti englanninkielisten runojen syntyyn, toisin kuin suomenkielisten kohdalla. Sanojen sointuminen on mielestäni erittäin tärkeää.

History forgot to mention me. How I fell into that hole where you would fall behind. From the hole became the comeback. Of my uncertain will, it sings the words so well. The tune you've memorised and sing out loud. You've never been a believer of my voice, the lies you're sure it will sing. Out of key, of course. You didn't see my name mentioned in any of the books. They forgot me and my songs, my voice was smothered by those heavy pages. Sounds got lost and found again by the ink of your own lies. (Kyllönen, 2011.)

Runo syntyi kuunnellessani Regina Spektorin levyä *Begin To Hope* (2006). Laulussa *Samson* on säe ”*and the history books forgot about us and the bible didn't mention us*”, joka sitten runossani muuttui säkeeksi ”*History forgot to mention me*”. Pidin siitä ajatuksesta, että maailma (historia) on unohtanut yhden ihmisen tarinan. Tästä ajatuksesta ja lauseesta runo lähti liikkeelle. Musiikkiin liittyvät termit ovat myös vahvasti läsnä runossa. Myös monet muut pro gradun taiteellisen osan englanninkieliset

runot ovat saaneet alkunsa jostain lauseesta tai sanasta jossain tietyssä laulussa ja ovat rakentuneet paljolti samalla tavalla.

5.3. Oma kirjoittajaidentiteettini

Tässä luvussa pohdin omaa kirjoittajaidentiteettiäni. Puhun kirjoittajaidentiteetistä kirjailijaidentiteetin sijaan, sillä en osaa ajatella itseäni kirjailijaksi. Olen ennemminkin kirjoittaja. Tarkoitan kuitenkin lähtökohtaisesti samaa asiaa kuin kirjailijaidentiteetti.

Kirjoittajaidentiteettini juurtuu kohdallani vahvasti englannin kieleen. En pidä itseäni kuitenkaan pelkästään englanninkielisenä kirjoittajana, sillä kuten sanottu, kirjoitan yhä enemmän myös suomeksi. Kuitenkin koska olen tavallaan oppinut kirjoittamaan englanniksi ja koska edelleen kirjoitan paljon myös englanniksi, on englanniksi kirjoittaminen tärkeä osa kirjoittajaidentiteettiäni. Tässä tarkoitan kirjoittamisen oppimisella sitä, että olen ensimmäiset runoni kirjoittanut englanniksi, enkä suinkaan sitä kehitysvaihetta, kun olen oppinut kirjoittamaan yleisesti. Englanti on kuitenkin tärkeä osa myös muuta identiteettiäni, ei vain kirjoittajaidentiteettiä.

Jos voisin, puhuisin englantia aina. Asun kuitenkin Suomessa, jossa kaikki tämänhetkinen elämäni tapahtuu suomeksi. Englanti on kuitenkin se kieli, johon miellän oman persoonani, identiteettini. Toki tunnen, että minulla on identiteetti myös suomeksi, mutta kuten Hannu Rajaniemi kertoo: ”(- -) kirjoittaessamme muulla kuin äidinkielellämme olemme kuin toinen henkilö – ja kaikki pidämme tästä toisesta henkilöstä enemmän.” (Suomen kuvalehti, 2010, 54)

Englanniksi olen se henkilö, joka haluaisin olla ja joka syvällä sisimmässäni olenkin. Hall sanoo identiteettien olevankin yhtä paljon ”joksikin tulemista” kuin ”jonakin olemista” (Hall, 1999, 227). Tätä voisi ajatella seuraavan kautta: kun kirjoitan englanniksi, olen juuri se, jonka minun mielestäni kuuluukin olla. Jos kirjoitan vain suomeksi, jotain olennaista minusta puuttuu. Toisalta tämä saattaa kuitenkin olla vain harhakäsitys. Hall antaa ymmärtää, että yhtenäinen identiteetti on vain harhaa (Hall, 1999, 21), joten voi hyvinkin olla, että tunteeni siitä, että englannin kielellä olen enemmän oma itseni, on myös harhaa. Toisaalta englanniksi kirjoittaminen on minun

ääneni, kieli joka kuvastaa juuri sitä, mitä tarkoitan. Jos kirjoittaisin samat asiat suomeksi, ne olisivat vain suora käänös siitä, mitä englanniksi haluaisin sanoa.

Jotkut tässä tutkielmassa mainitut kirjailijat ajattelevat kielen olevan vain väline. Itse en voi ajatella näin. Vaikka toisaalta pystyn ymmärtämään myös tämän kannan, en kuitenkaan jaa sitä mielipidettä. Tämän huomaan omalla kohdallani esimerkiksi huumorissa, joka minun kohdallani juurtuu paljolti englannin kieleen. Vitsit eivät ole samoja eri kielillä, vaan ne jossain määrin palautuvat aina siihen kulttuuriin, josta kieli tulee. Huumoria minulle teksteissä ovat pienet, usein sarkastiset, sanat, joita englannin kielessä on paljon, erityisesti brittiläisessä englannissa. Vaikka sama asia välittyisikin suomeksi kirjoitettuna, ei se ole yhtä hauskaa, koska sanat ovat erilaisia. Hauskuus on nimenomaan yksittäisissä sanoissa, ei pelkästään ajatuksissa.

Tehdessäni taustatutkimusta tätä tutkielmaa varten olen törmännyt moniin kirjailijoihin, joiden suhteeseen omaan äidinkieleen tai vieraaseen kieleen pystyn jollain tasolla samaistumaan. Olen aiemmin tässä tutkielmassa maininnut Ariel Dorfmanin ja Nancy Hustonin, jotka molemmat kirjoittavat kahdella kielellä ja joista molemmat ovat ensin kokeiltuaan vieraalla kielellä kirjoittamista palanneet kirjoittamaan myös omalla äidinkielellään. Minä olen myös löytänyt oman äidinkieleni uudelleen.

Identiteetit ovat osin ristiriitaisia ja päällekkäisiä ja ne vaihtelevat jatkuvasti (Hall, 1999, 23). Kirjoittajaidentiteettini on alun perin ollut vahvasti sidoksissa englannin kieleen ja on sitä yhä edelleen, mutta vähenevässä määrin. Aloitettuani yliopiston Suomessa suomeksi kirjoittava identiteettini alkoi muodostua. Jossain määrin tämä suomeksi kirjoittava identiteetti on aina ollut minussa, mutta vasta myöhemmin se alkoi vahvistua. Uskon kuitenkin, että kaksikielinen kirjoittajaidentiteetti on ehdottomasti hyvä asia. Toisin kuin monen tässäkin tutkielmassa mainitun kirjailijan suhde vieraalla kielellä kirjoittamiseen on ollut hyvin ongelmainen, ei oma suhteeni äidinkieleeni eikä toiseen kieleen ole kovinkaan vaikea. Minun kohdallani kielen valintaan ei liity mitään valtataisteluita, pakkomuuttoa vieraaseen maahan tai muuta sellaista, vaan se on ihan puhtaasti vain oma valinta. Mutta yhdyn lähes kaikkien tässä tutkimuksessa esiintyvien kirjailijoiden väitteeseen siitä, että kaksi- ja monikielisyys on ennen kaikkea rikkaus.

6. Päätäntö

Monikielisessä maailmassa myös kirjailijoiden on mietittävä tarkkaan, millä kielellä kirjoittaa. Toiset tuntuvat identifioituvan helposti johonkin toiseen kieleen äidinkieltensä sijaan tai sen lisäksi. Kirjailijan on myös mietittävä, millä kielellä on kannattavaa kirjoittaa, jos haluaa mahdollisimman suuren lukijakunnan. Kieli on kirjailijalle ensiarvoisen tärkeä osa kirjailijan työtä, joten ei ole ihme, että kielen valinta on myös tärkeä. Kieli on osa taitajansa identiteettiä. Joskus se kieli, johon kirjailija identifioituu, ei olekaan hänen äidinkieltensä.

Olen tutkielmassani osoittanut, että monikielinen kirjallisuus ei ole uusi ilmiö. Suuret historialliset tapahtumat ovat siirtäneet ihmisiä eri puolille maailmaa ja edistäneet samalla monikielisyyttä. Monet tässäkin tutkielmassa esiintyvistä monikielisistä kirjailijoista ovat joutuneet jättämään kotinsa ja samalla myös omat äidinkieltensä taakseen. Tämä on monen kirjailijan kohdalla johtanut siihen, että he ovat vaihtaneet myös kieltä, jolla kirjoittavat. Maasta- tai maahanmuutto ei kuitenkaan ole ainoa kirjailijoiden kielivalintaan vaikuttava tekijä, vaikka se tässä tutkielmassa isossa osassa onkin. Myös muut syyt ovat vaikuttaneet siihen, että kirjailija vaihtaa kieltä. Oli syy mikä tahansa, selvää tuntuu olevan se, että kielen vaihto on problematisoinut heidän kirjailija- / kirjoittajaidentiteetin. Vieraalla tai toisella kielellä kirjoittaminen tuo mukanaan esimerkiksi toiseuden tunteen, hybridisen identiteetin ja kaksinaisuuden. Äidinkieli ei ole aina se kieli, johon kirjailija tuntee ensisijaisesti identifioituvan. Myös vieras tai toinen kieli voi olla kirjailijaidentiteetin identifioitumisen kohde.

Olen tässä tutkielmassa pyrkinyt esittelemään niitä käytäntöjä, jotka osaltaan vaikuttavat kirjailijan kielen vaihtamiseen ja vieraalla kielellä kirjoittamiseen. Olen esimerkkien kautta tuonut esille sen, miten kielen vaihtaminen tai vieraalla kielellä kirjoittaminen vaikuttaa kirjailijan identiteettiin. Esimerkeistä ja niiden tuloksista päätellen kielen vaihtaminen vaikuttaa vahvasti kirjailijan identiteettiin. Kirjailijaidentiteetti muodostuu hyvin paljolti juuri kirjailijan suhteesta identifioitumaansa kieleen. Identiteetistä tulee usein varsin ongelmallinen, koska kirjailija ikään kuin elää kahden (tai useamman) kielen välissä ja hän yrittää asuttaa kahta kielellistä ja kulttuurista identiteettiä. Tämä kahden identiteetin ongelmallisuus

ilmenee hybridisyytenä ja kaksinaisuutena, jotka tuottavat kirjailijalle vaikeuksia. Kirjailijoiden tulee löytää rauha kahden kielen välisessä sodassa ja pystyä neuvottelemaan näiden kahden identiteetin välillä. Tämän rauhan löytäminen ei usealla kirjailijalla ole helppoa, ja se tuntuukin vievän paljon aikaa. Vaikka kirjailija asuukin ei-äidinkielisessä kieliympäristössä ja kirjoittaa jollain muulla kuin äidinkielellään, aiheuttaa äidinkieli silti usein ongelmia kirjailijaidentiteettiin. Jos ja kun kirjailija lopulta kuitenkin onnistuu asuttamaan kaksi (tai useampaa) kielellistä identiteettiä, he pitävät monikielisyyttä ennen kaikkea rikkautena ja voimavarana, jota tulee vaalia.

Toiset kirjailijat ovat onnistuneet asuttamaan kaksi erilaista kielellistä identiteettiä. Heille rauhaa kahden kielen välillä ei ole löytynyt, vaan he ovat joutuneet hylkäämään toisen kielen, yleensä äidinkielensä, pystyäkseen muodostamaan kirjallisen identiteetin toisella kielellä. Nämä kirjailijat ovat tämän tutkielman esimerkkien mukaan usein maahanmuuttaja- tai pakolaiskirjailijoita, jotka ovat joutuneet olosuhteiden pakosta muuttamaan vieraaseen kieliympäristöön. Sellaiset kirjailijat, jotka ovat omavalintaisesti jättäneet kotimaansa taakseen, ovat usein löytäneet tasapainon kahden kielen välissä ja pystyvät käyttämään molempia hyväkseen. Heille on tavallista, että he ovat julkaisseet teoksia sekä äidinkielellään että vieraalla kielellä. Toisaalta joukkoon mahtuu myös kirjailijoita, joiden kielivalintaan ei tunnu liittyvän mitään suurempia ongelmia, vaan syyt kielen vaihtamiselle ovat yleensä varsin käytännöllisiä (kaupallisuus, teemaan liittyvä sanasto, vieraassa kieliympäristössä asuminen).

Olen tutkinut kirjailijoiden asenteita vieraalla tai useammalla kielellä kirjoittamiseen heidän omien sanojensa (kirjoitusten, haastatteluiden, esseiden) kautta. Tämänkaltainen analyysi on mahdollistanut kirjailijoiden oman asenteen tutkimisen ja toimi mielestäni tämän tutkielman puitteissa hyvin. Halusin nimenomaan keskittyä kirjailijoiden omiin käsityksiin kielen vaikutuksesta heidän kirjailijaidentiteetteihinsä. Koska identiteetti ja kirjailijaidentiteetti ovat varsin subjektiivisia asioita, halusin analyysissä käyttää myös subjektiivisia menetelmiä (kirjailijoiden omat kirjoitukset ja esseeet).

Lähestymistapani sopi myös siihen, että pohdin samalla myös omaa kirjoittajaidentiteettiä sekä suhdettani vieraalla kielellä kirjoittamiseen. Olen analysoinut monikielisten kirjailijoiden kirjoituksia laajemman identiteettiteorian puitteissa. Tutkimuksessani sain seuraavanlaisia tuloksia: monilla siirtolaiskirjailijoilla (etenkin

maahanmuuttajilla) on varsin samankaltaisia kokemuksia kielen vaihtamisen vaikutuksesta kirjailijaidentiteettiin. On hyvin yleistä, että he ovat kokeneet välttämättömäksi pitäytyä vain yhdessä kielessä, joka usein on uuden asuin ympäristön kieli. Entisistä siirtomaista tulevilla ja siellä asuvilla kirjailijoilla kielen valintaan liittyy usein poliittisia syitä. Monet heistä ovat kasvaneet kaksi- tai monikieliseksi, ja moni tuntee identifioituvansa äidinkielensä sijaan koulutuksen ja kirjallisuuden kieliin, joka on usein joku niin sanotuista maailmankielistä. Toisaalta taas side äidinkieleen ja sen käyttöön kirjallisenä kielenä on monilla entisistä siirtomaista tulevilla kirjailijoilla vahva. Molemmat osapuolet käyvät eri kielten välillä kuitenkin valtataistelua siitä, mikä kieli sopii kuvaamaan parhaiten juuri heidän kokemuksiaan ja tarinoitaan.

Kielen valintaan ja kaksi- tai monikielisyyteen liittyvät ongelmat sekä toisaalta taas samoihin asioihin liittyvät onnistumiset ja positiiviset asiat ovat useita monikielisiä kirjailijoita kiinnostavia seikkoja myös heidän kirjallisessa tuotannossaan. Monet kirjoittavat monikielisyyteen liittyvistä asioista fiktiivisessä tuotannossaan, kun taas toiset kirjoittavat omaelämäkerrallisia teoksia, jotka käsittelevät monikielisyyttä ja monikielistä kulttuuria. Tämä pitää etenkin paikkaansa sellaisilla kirjailijoilla, jotka ovat muuttaneet tai joutuneet muuttamaan pois kotimaastaan.

Tutkielmani on liikkunut varsin yleisellä tasolla, mutta esimerkkien kautta kuitenkin tutkimusta syventäen. Aihetta voisi tutkia lisää keskittymällä yhteen kirjailijaan ja tarkastella hänen identiteettiään syvemmin. Esimerkiksi Eva Hoffman sopisi hyvin jatkotutkimuksen aiheeksi. Olisi varsin mielenkiintoista tutkia hänen kielellisen identiteettinsä muutosta ja rakentamista kirjoittamisen avulla. Tutkimusta voisi käydä läpi hänen omaelämäkerrallisen ja muiden kirjoitusten ja haastatteluiden kautta.

Monikielisyys ja usealla tai vieraalla kielellä kirjoittaminen ovat myös omasta mielestäni rikkauksia, joita kirjailijan tulee vaalia ja käyttää. Ne ovat voimavaroja, jotka auttavat kirjailijan työssä ja elävöittävät tekstiä. Se on osa kirjailijan työssä tarvittavaa luovuutta. Vieraalla kielellä kirjoittaminen vaatii kirjailijalta erityistä huolellisuutta ja tarkkuutta, sillä kieli jolla kirjoittaa, ei ole äidinkieli. Vaikka monikielisyys tuo mukanaan myös ongelmia, on se kuitenkin positiivinen asia, joka antaa kirjailijalle resursseja, joista voi ammentaa aihetta kirjalliseen tuotantoon.

Lähteet

Painetut lähteet

Achebe, Chinua (1975/2003) *The African Writer and the English Language*. Teoksessa Kellman, Steven (toim.) (2003) *Switching Languages*. USA: Nebraska University Press.

Anzaldúa, Gloria (1987/2003) *How to Tame a Wild Tongue*. Teoksessa Kellman, Steven (toim.) (2003) *Switching languages*. USA: Nebraska University Press.

Brink, André (1983) *Mapmakers: writing in a stage of siege*. London: Faber and Faber.

Buruma, Ian (2001/2003) *The Road to Babel*. Teoksessa Kellman, Steven (toim.) (2003) *Switching languages*. USA: Nebraska University Press.

Clark, Romy ja Ivanic, Roz (1997) *The Politics of Writing*. London: Routledge.

de Courtivron, Isabelle (toim.) (2003) *Lives in Translation*. New York: Palgrave Macmillian.

Das, Kamala (1967/2003) *An Introduction*. Teoksessa Kellman, Steven (toim.) (2003) *Switching languages*. USA: Nebraska University Press.

Djebar, Assia (1999/2003) *Writing in the Language of the Other*. Teoksessa Kellman, Steven (toim.) (2003) *Switching languages*. USA: Nebraska University Press.

Dorfman, Ariel (2003) *The Wandering Bigamist of Language*. Teoksessa de Courtivron, Isabelle (toim.) *Lives in Translation*. New York: Palgrave Macmillian.

Doughty, Peter, Pearce, John & Thornton, Geoffrey (1972) *Exploring language*. London: Edward Arnold.

Dufva, Hannele (2002) Dialogia suomalaisuudesta. Teoksessa S. Laihiala-Kankainen, S. Pietikäinen ja H. Dufva (toim.) *Moniääninen Suomi – kieli, kulttuuri & identiteetti*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, soveltavan kielentutkimuksen keskus.

Edwards, John (1994) *Multilingualism*. London: Routledge.

Ferré, Rosario (1997/2003) Bilingual in Puerto Rico. Teoksessa Kellman (toim.) (2003) *Switching Languages*. USA: Nebraska University Press.

Forster, Leonard (1970) *The Poet's tongues: Multilingualism in Literature*. London: Cambridge University Press.

Gunnars, Kristjana (2004) *Strangers at the Door*. Waterloo, Ont.: Wilfrid Laurier University Press.

Haavikko, Ritva (1991) Miksi heistä tuli kirjailijoita? Teoksessa Ritva Haavikko (toim.) *Miten kirjani ovat syntyneet 3. Virikkeet, ainekset ja rakenteet*. Helsinki: WSOY.

Haavikko, Ritva (2000) Miten kirjani ovat syntyneet 1968-2000. Teoksessa Ritva Haavikko (toim.) *Miten kirjani ovat syntyneet 4. Virikkeet, ainekset, rakenteet*. Helsinki: WSOY

Hakalahti, Niina (2007) Kotimainen maahanmuuttajakirjallisuus. Teoksessa Mela, Marjo ja Mikkonen, Pirjo (toim.) *Suomi kakkonen ja kirjallisuuden opetus*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Hakkarainen, Marja-Leena (2005) *Euroopan taivaan alla*. Turku: Turun yliopisto.

Hall, Stuart (1999) *Identiteetti* (suom. ja toim.) Mikko Lehtonen ja Juha Herkman. Tampere: Vastapaino.

Hall, Stuart (2003) Kulttuuri, paikka, identiteetti. Teoksessa Lehtonen, Mikko ja Löytty, Olli (toim.) *Erilaisuus*. Tampere: Vastapaino.

Hansegård, Nils-Erik (1979) *Kaksikielisiä vai puolikielisiä*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura. Suom. Outi Honkasalo, Riitta Matilainen, Päivi Skille.

Huttunen, Laura, Löytty, Olli ja Rastas, Anna (2005) *Suomalainen monikulttuurisuus*. Teoksessa Rastas, Huttunen, Löytty (toim.) *Suomalainen vieraskirja*. Tampere: Vastapaino.

Hoffman, Eva (1989) *Lost in Translation*. London: Vintage.

Hoffman, Eva (2003) P.S. Teoksessa de Courtivron (toim.) *Lives in Translation*. New York: Palgrave Macmillian.

Iskanius, Sanna (2002) Kahden kielen ja kulttuurin labyrintissa – venjäkielisten maahanmuuttajanuorten kieli-identiteetti. Teoksessa S. Laihiala-Kankainen, S. Pietikäinen ja H. Dufva (toim.) (2002) *Moniääninen Suomi – kieli, kulttuuri & identiteetti*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, soveltavan kielentutkimuksen keskus.

Jääskeläinen, Miisa (2002) *Sana Kerrallaan*. Helsinki: WSOY.

Kellman, Steven (2000) *Translingual Imagination*. Lincoln: University of Nebraska Press.

Kellman, Steven (toim.) (2003) *Switching Languages*. USA: Nebraska University Press.

Kivikuru, Ullamaija (1998) Identiteetit viestinnässä: samastumisen ja erottautumisen kierre. Teoksessa Kivikuru, Ullamaija ja Kunelius, Risto (toim.) *Viestinnän jäljillä*. Helsinki; Porvoo: WSOY.

Laihiala-Kankainen, S., Pietikäinen, S., ja Dufva, H., (toim.) (2002) *Moniääninen Suomi – kieli, kulttuuri & identiteetti*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, soveltavan kielentutkimuksen keskus.

Lehto, Leevi (2008) *Alussa oli kääntäminen: 2000-luvun poetiikkaa*. Turku: Savukeidas.

Leivonniemi, Hanna (2010) Suomen kuvalehti SK34 27.8.2010 s.52-54.

Lerner, Gerda (1997/2003) *Living in Translation*. Teoksessa Kellman, Steven (toim.) (2003) *Switching Languages*. USA: Nebraska University Press.

Li Xuemei (2007) *Souls in Exile: Identities of Bilingual Writers*. Teoksessa *Journal of language, identity and education*, 6(4), 259–275, 2007.

Lim, Shirley Geok-Lin, (2003) *The Im/Possibility of Life-Writing in Two Languages*. Teoksessa de Courtivron (toim.) *Lives in Translation*. New York: Palgrave Macmillian.

Löytty, Olli (2005) *Toiseus*. Teoksessa Rastas, Anna, Huttunen, Laura, Löytty, Olli (toim.) *Suomalainen vieraskirja*. Tampere: Vastapaino.

Löytty, Olli (2005) *Toiseutta ja tilakurittomuutta*. Teoksessa Löytty, Olli (toim.) *Rajanylityksiä*. Helsinki: Gaudeamus.

Martin, Maisa (2002) *Suomen kielen oppijasta sen käyttäjäksi*. Teoksessa S. Laihiala-Kankainen, S. Pietikäinen ja H. Dufva (toim.) *Moniääninen Suomi – kieli, kulttuuri & identiteetti*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, soveltavan kielentutkimuksen keskus.

Mehtonen, Päivi (2003) *Poetria Nova: johdatus keskiajan runousoppiin*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Miller, Jane (1983) *Writing in a second language*. Teoksessa Miller, Jane, *Many voices: bilingualism, culture and education*. London: Routledge & Kegan Paul plc.

Molloy, Sylvia (2003) *Bilingualism, writing and the feeling of not quite being there*. Teoksessa de Courtivron (toim.) *Lives in Translation*. New York: Palgrave Macmillian.

Ngũgĩ Wa Thiong’o (1993/2003) *Imperialism of Language*. Teoksessa Kellman, Steven (toim.) (2003) *Switching Languages*. USA: Nebraska University Press.

Niemi, Juhani (2006) Gutenbergistä kyberavaruuteen. Teoksessa Aalto, Marianne, Aaltonen, Leena & Joutsijärvi, Jonimatti (toim.) *Kirja kotona*, Vammala: Suomen kirjainstituutti.

Norman, Marjatta (1996) Kaksikielisyys, ulkomaisten uusi ulottuvuus. Teoksessa Sirkka-Liisa Hahmo, Osmo Nikkilä (toim.) *Vieraan ymmärtäminen: kirjoituksia kielestä ja kulttuurista*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Nuolijärvi, Pirkko (1986) *Kieliyhteisön vaihto ja muuttajan identiteetti*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Okara, Gabriel (1963/2003) African Speech...English Words. Teoksessa Kellman, Steven (toim.) (2003) *Switching Languages*. USA: Nebraska University Press.

Okkonen, Noora (2005) Kirjoitan, jag skriver, pisze, Jyväskylä: Pro gradu –työ. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos, kirjallisuus, kirjoittamisen maisteriohjelma.

Rao, Raja (1967/2003) From the Author's Foreword to *Kanthapura*. Teoksessa Kellman, Steven (toim.) (2003) *Switching Languages*. USA: Nebraska University Press.

Saarikoski, Pentti 1980: Studia Generalia esitelmä. Teoksessa Haavikko, Ritva (toim.) *Miten kirjani ovat syntyneet 2*. Juva: WSOY.

Skutnabb-Kangas, Tove (1988) *Vähemmistö, kieli ja rasismi*. Helsinki: Gaudeamus. Apunaan Ilka Kangas ja Kea Kangas.

Vanhatalo, Pauliina (2008). Minä! Kirjoittaja! Teoksessa Juri Joensuu (toim.) *Luova laji*. Jyväskylä: Atena

Painamattomat lähteet

Eliot, T. S. (1927) Interview by Donald Hall. In *Writers at Work: The "Paris Review" Interviews*, edited by George Plimpton. Sijaitsee osoitteessa: <http://www.theparisreview.org/interviews/4738/the-art-of-poetry-no-1-t-s-eliot>. Viitattu 4.2.2011.

Grönstrand, Heidi (2009) [Kirjailijan monet kielet](#) teoksessa *Tieteessä tapahtuu* Vol 27, Nro 8 (2009), <http://ojs.tsv.fi/index.php/tt/article/viewFile/2583/2386>. Viitattu 19.10.2010.

Foundation for the Advancement of Sephardic Studies and Culture Internet –sivusto. Sijaitsee osoitteessa: <http://www.sephardicstudies.org/quickladino.html>. Viitattu 31.1.2011

Hietala, Heikki sähköpostihaastattelu. Haastattelijana Laura Kyllönen, sähköposti Kyllösen hallussa. 7.9.2010.

Jewish Encyclopdia:

<http://www.jewishencyclopedia.com/view.jsp?artid=467&letter=L&search=modernhebrewliterature>. Viitattu 14.3.2011.

Kreisler, H. (2000). *Conversation with Eva Hoffman*. Sijaitsee osoitteessa: <http://globetrotter.berkeley.edu/people/Hoffman/hoffman-con0.html>. Viitattu 31.1.2011.

Kyllönen, Laura (2011) *Runoja pahan päivän varalle*. Pro gradu- tutkielma, taiteellinen osa.

Milosz, Czeslaw (1994) Interviewed by Robert Faggen. Teoksessa *The Art of Poetry: The Paris Review*, No. 70, Winter 1994 No. 133. Sijaitsee osoitteessa: <http://www.theparisreview.org/interviews/1721/the-art-of-poetry-no-70-czeslaw-milosz>. Viitattu 10.3.2011.

Liukkonen, Petri: <http://kirjasto.sci.fi/djebar.htm>. Kuusankosken kaupungin kirjasto 2008. Viitattu 15.3.2011.

Liukkonen, Petri: <http://kirjasto.sci.fi/psaariko.htm>. Kuusankosken kaupungin kirjasto 2008. Viitattu 11.4.2011.

Yle uutiset: Kuolevat kielet kirjattiin karttaan, julkaistu 19.02.2009 klo 16:37, päivitetty 20.02.2009 klo 08:19.

http://yle.fi/uutiset/kulttuuri/2009/02/kuolevat_kielet_kirjattiin_karttaan_558353.html.

Viitattu 11.4.2011.

Liitteet

Heikki Hietalalle lähetetyt sähköpostihaastattelun kysymykset ja vastaukset.

1. Miksi kirjoitit Tulagi Hotellin englanniksi etkä suomeksi?

Kirjoitin sen englanniksi oikeastaan kolmesta syystä. Ensimmäinen luku, jonka kirjoitin itsellenikin yllätyksenä, syntyi omin päin ja suoraan englanniksi. En nyt väitä että kyse oli automaattikirjoituksesta, mutta teksti syntyi ilman sen suurempaa päätöstä kirjoittamisesta, yhtenä aamupäivänä kesken käännösprojektin valvontatöiden. Otin vain tyhjän tiedoston, kirjoitin siihen noin 5 sivua ja sitten kun luin sen, halusin kirjoittaa siitä, kuinka ensimmäisen luvun tilanteeseen tultiin.

Toisekseen, siinä vaiheessa kun aloin ajatella sitä kirjana eikä sekalaisena joukkona kirjoitelmia, tiesin ettei Suomessa esikoiskirjailijaksi pääse tällaisella aiheella tai kirjalla, ellei ole suhteita kustantamoon tai valmista julkisuusohjaa.

Ja kolmanneksi, kirjani on varsin tekninen taustoiltaan; siinä on paljon toisen maailmansodan lento- ja laivastotekniikkaa ja -historiaa, ja oli helpompi kirjoittaa suoraan englanniksi. Siinä sai lentokoneiden osat, ilmataisteluliikkeet ja muut kerralla oikein ja kääntäjä saa sitten miettiä että kuinka se laitetaan sujuvalle suomenkielelle.

Näin jälkikäteen ajatellen se oli myös kustantajan kannalta hyvä ratkaisu. Sain osoitettua heille että olen vakavasti otettava kirjoittaja, jonka tekstiä ei tarvitse käännättää tai kirjoittaa uudelleen. Ottaen huomioon sen, että minulla on yli 50 hylkäystä agenteilta ja kustantajilta, saan olla sitäkin onnellisempi Diiarts-kustantamon halusta ottaa riski ja julkaista kirja, joka miellytti, mutta jolla ei ollut valmista markkinointisuunnitelmaa tai –mahdollisuuksia.

2. Oliko sinulle alusta asti selvää, että kirjoitat englanniksi?

Kyllä oli, syyt yllä.

3. Oletko kirjoittanut proosaa suomeksi (ei tarvitse olla julkaistuja)? Jos olet, miten mielestäsi suomeksi kirjoittaminen eroaa englannista?

Olen kirjoittanut suomeksi vain joitain asiakaslehtiartikkeleja ja muuta sellaista asiaproosaa. Runoissa olen joskus yrittellyt haikuja ja limerikkejä, mutta niissäkin pysyn mieluummin englannissa.

Suomeksi kirjoittaminen mahdollistaisi monet kielelliset oikopolut (Jari Tervon klassinen ”pyrytti” mukaan lukien), ja sen, ettei tarvitsisi kuvailla niin paljoa, mutta jotenkin en nyt vain halua tässä vaiheessa kirjoittaa suomeksi. Jos kirjoittaisin suomeksi, haluaisin kirjoittaa joko Veikko Huovisen tai Antti Tuurin tyyliin, ja samanlaisista aiheistakin. Olen leikitellyt ajatuksella kääntää Huovista englanniksi, mutta se haaste taitaa jäädä eläkepäiville.

Sitten taas minusta on ollut äärimmäisen kiehtovaa etsiä omat metaforani vieraasta kielestä. Tulagin vahvuutena on yleisesti pidetty sen kohtausten visuaalisuutta ja sen kykyä siirtää lukija Tyynen meren saarelle. Joskus oli tarpeen harkita asia molemmilla kielillä, tiivistää se mitä halusi sanoa ja sitten valita paras ilmaisu englanniksi.

Vähintään mielenkiintoista puuhaa siis.

4. Valitsetko kielen sen mukaan mihin tarina sijoittuu?

Minulla on Tulagin lisäksi kirjoitettuna novelleja noin 25 ja työn alla on idea tai teelmä numero 42, ja ne kaikki ovat englanniksi. Paikat vaihtelevat Kainuusta Keuruun kautta kuvitteelliseen Little Fawntoniin Yorkshiressä ja aina edelleen Kuun ja Marsin väliselle rahtireitille. Paikka on aika toissijainen minusta kielen kannalta, mutta onhan sillä vaikutusta jonkin verran. Muuan tekijä on se, että nimet ja pienet sidossanat yhdistävät tarinan paikkaan. Kerronnan kielellä ei välttämättä ole niin paljon tekemistä kuin sillä, että tarinan nimenä on ”The Porttikoski Cthulhu”. Oikeastaan sama asia on aikaan sitomisella; mieluummin kuin suoraan vuosilukua tarjoamalla, pyrin sitomaan tarinan aikaan käyttämällä vertauskohtaa: Helsingin olympialaiset sijoittavat Cthulhun vuoteen 1952 jne. Sota on siinä mielessä kätevä paikan ja ajan sitomiseen, että useimmat tietävät keskeiset tapahtumat ja niiden ajankohdan.

5. Tulevaisuudessa, voisitko kirjoittaa Suomeen sijoittuvan tarinan englanniksi vai kirjoittaisitko sen suomeksi?

Minulla on yksi romaanin raakile joka sijoittuisi Suomeen ja 90-luvun laman jälkeiseen yhteiskuntaan mutta nyt en sitä ajattele, vaan katson, missä vaiheessa se ehkä alkaa

nousta pintaan ja vaatia julkituomista. Siinä aines on sellaista, että suomi olisi luonteva vaihtoehto sille.

Toisaalta Suomeen voi aivan hyvin sijoittaa myös englanninkielistä tekstiä. On nimittäin niin, että tarina on ikään kuin vartalo ja kieli on vain vaatekerta sen yllä: muoto on alla ja runko ja rakenne samoin. En näe hankaluuksia kielen valinnassa, paitsi että jonnekin Englannin takamaille sijoittuvassa tarinassa saa tunnelman helpommin kirjoitettua englanniksi.

Eräs idea, jota kehittelen edelleen, on suomenkielinen novellikokoelma pienistä ihmisistä nykyajan murroksissa. Teemoiltaan se olisi aika sama kuin Tulagi, eli yksinäisyys, ystävällisyys ja yhteisöllisyys saisivat siinä sijansa, mutta koska se kuvaisi nyky-Suomea, se pitäisi varmaan kirjoittaa suomeksi. Saa nähdä.

6. Kun aloit kirjoittaa englanniksi, ajattelitko ensin suomeksi ja tavallaan käänsit sen englanniksi vai tulivatko ajatukset heti englanniksi?

Ei, en ajatellut enkä ajattele. Kaikki ajatukset asian tiimoilta tulevat englanniksi. Minulla on hyvin visuaalinen tapa kirjoittaa; ajattelen tilanteet suoraan kohtauksiksi ja niiden dialogiksi (joskus hyvä dialogi odottaa sopivaa tarinaa pitkäänkin, ja niitä on kauhusta sciifiin) ja jos haluaa noudattaa show don't tell –metodia, niin on muutenkin pakko ajatella tilanne englanniksi.

Tulagissa erikoista on tietenkin se, etten ole koskaan käynyt Singaporea lähempänä koko paikkaa, mutta minulla on n. 80 kirjaa taisteluista siellä sekä elämästä Salomonin saarilla (suomeksi ei kuitenkaan yhtään). Tästäkin syystä visualisoin kirjoittamisen prosessissa itseni sinne nimenomaan yhdysvaltalaisien taistelulentäjien matkaan, ja englantia oli luonteva työkalu.

7. Onko englannin kielessä jotain erityislaatuista, joka sai sinut valitsemaan sen, vai johtuiko se siitä, että olet opiskellut englantia tai, että englanninkieliset markkinat ovat suuremmat?

Jotenkin se on aina ollut minulle hyvin helppoa. Voisin melkein uskoa aiempaan elämään englantinkielisenä ihmisenä. Olin 11-vuotiaana sen verran osaava että tilasin MAD-lehden ja vaikka maksoin yhdestä vuosikerrasta, sain kahdeksan. Se, ja alati

jatkuva kiinnostukseni brittiläiseen kuivaan huumoriin Monty Pythonin tyyllilajissa, varmasti vaikutti siihen että englannin kielestä tuli minulle luonteva työkalu.

Olen suuri idiomien ystävä ja muutenkin nasevan tyylin opiskelija, juuri Huovisen vaikutuksesta. Hassua sinällään että tyyli vaikuttaa kielirajan yli. Onhan englanniksi kirjoitavissa tietenkkin myös sellaisia, mutta ei ketään niin terävää kuin Huovinen. Ambrose Bierce tulee mieleen, mutta häneltä puuttuu Huovisen humanismi, jonka koen läheiseksi, ja jota kuulemma löytää Tulagi Hotelistakin.

Opiskelin englantia Jyväskylässä ja loistavat opettajani siellä valoivat uskoa siihen, että myös ei-natiivi voi oppia uskottavaksi kirjoittajaksi. Vaikka markkinatilanne suomeksi olisi parempikin, luulen, että silti kirjoittaisin englanniksi. Se on ehkä vähän sama asia kuin että pyörällä osaavat monet ajaa, mutta yksipyöräisellä ei ihan niin moni.

8. Vaikuttaako se millä kielellä kirjoitat siihen, mitä ja miten kirjoitat?

Ei oikeastaan vaikuta siihen mitä kirjoitan. Sain juuri kuulla, että joulun alla julkaistaan novellini ”The Ephemeral Man” eräessä antologiassa, ja siinä on kyse Omar Khaijamin viimeisestä päivästä Nishapurissa vuonna 1131. Sen olisi voinut kirjoittaa suomeksikin, koska Toivo Lyyän käännökset Fitzgeraldin Khaijameista ovat niin hyviä, mutta mieluummin käytin suoraan Fitzgeraldia (Khaijam muuten seikkailee myös kirjassani).

Sen sijaan siihen, kuinka kirjoitan, se vaikuttaa siinä mielessä, että optimitilanteessa voin ensin käyttää aikaa virittäytymiseen englannin kirjoittamiseen. Saatan lukea vaikkapa Robert Heinleinia tai sitten suosikkihistorioitsijoitani, Martin Middlebrookia ja Adrian Goldsworthya, koska heidän ilmaisunsa on hyvin kaunista. Sitten pääsen helpommin tilanteesta kiinni.

Toisaalta, aika usein varsinkin Tulagin kanssa keksin yhden dialoginpätkän tai sitten pienen tapahtumaketjun, ja kirjasin vain keskeiset, ikään kuin tukisanalistaksi. Jos oli hetki aikaa, jatkoin siitä edelleen varsinaiseen kirjoittamiseen, mutta näiden pätkien editoimisessa oli paljon enemmän työtä. Koska prosessi vei yli kymmenen vuotta, ja joskus vielä kirjoitin kämmentietokoneella bussissa matkalla kotiin, niin editoiminen oli muutenkin aika rankka prosessi.

9. Näetkö itsesi kaksikielisenä kirjailijana? Mitä se sinulle merkitsee?

Näen itseni nyt englanninkielisenä kirjoittajana, en vielä kirjailijana. Kirjailija on terminä liian suuri ja edellyttää ainakin kahta kirjaa minun mielestäni. Kaksikielinen minusta tulee jos on tullakseen, jos ilmaisemisen tarve suomeksi käy niin suureksi että aloitan myös suomeksi kirjoittamisen.

Juuri nyt ei näytä siltä ainakaan vähään aikaan, koska minulla on nyt enemmän tunne siitä, että tavoitan paremmin lukijani englanniksi.

Jos nyt suoraan sanon, niin minusta tämänhetkinen suomalainen kirjallisuus on jotenkin laimeaa. Muutama kirjailija myy hyvin, kirjoitti tämä mitä tahansa, julkkiset puuhaavat muistelmiaan 30-vuotiaana ja muutama esikoisteos pääsee hyvällä tuurilla esille mediassa. En ole pitkään aikaan lukenut mitään niin hyvää kuin Remeksen ”Pedon syleily”, ja kielen laadussa on paljon heittoja nykykirjoissa. Käännöskirjoissa on usein parempaa kieltä kuin suomenkielisissä (esim. Kjell Westöllä on loistavat käännökset kuten Leijat Helsingin yllä –kirjassa). Markku Päckilä on todellinen tähti, samoin Kersti Juva.

Käännöstoissa oppi sen, että kielen pitää olla kunnollista, jotta jäljestä kehtaa laskuttaa. Suurissa projekteissa (monissa yli miljoona sanaa) tuli myös selvä kuva siitä, että jatkuvuus on tärkeää kokonaisuuden kannalta; minua nyppii heti, jos tekstissä on heittoja laadun suhteen.

10. Miten englanniksi kirjoittaminen on muokannut kirjailijaidentiteettiäsi tai persoonaasi muuten?

Minä olen varmaan aina ollut kielellä kikkaileva pikku besserwisser. Kun aikanaan tajusin yläasteella, että pystyn kirjoittamaan englanniksi koulun oppiennätykset kokonaan täyttävää tekstiä, heräsi halu katsoa minne asti se vie. Siksi menin opiskelemaan englantia, enkä Kadettikouluun, jonne myös pääsin.

Minut pyydettiin syyskuussa 2009 mukaan uudenlaista proosaa julkaisevaan Year Zero Writers –yhteisöön, jossa olen ainoa ei-natiivi. Kun julkaisen siellä novellin, on erittäin tyydyttävää saada kommentteja natiiveilta sen suhteen, että kielellisesti tekstini ei eroa heidän tuotannostaan (tyylillisesti kyllä, paljonkin – olen sanonut että perinteiset novellini soittavat komppikitaraa muiden modernismin joukossa).

Viime jouluna meillä oli Secret Santa –tapahtuma, jossa kukin jäsen kirjoitti novellin jonkun toisen tyyliin. Olen ylpeä siitä, että kesti yli 60 arvausta ennen kuin joku päätteli,

että kuka kirjoitti YZW:n perustajan Dan Hollowayn tyyllisen novellin (useimmat arvattiin alle kymmenellä päättelyllä).

Sosiaalisella medialla on valtava rooli siinä että olen edes kirjoittaja. Tulagi Hotel rankattiin HarperCollinsin verkkopalvelu Authonomyssa sijalle 15 silloin kun siellä oli kirjoja noin 8000. Sieltä löysin kustantajani Diiartsin, samoin YZW mudostui Authon käyttäjien joukosta. Suomeksi en olisi mitenkään päässyt näin pitkälle, koska meillä ei ole Authon tai Litopian, Book Shedin tai Writers' Asylumin kaltaisia sparrauspaikkoja, tai ainakaan en tiedä niistä. Suomalaisilla lukijoilla on myös oma tapansa antaa palautetta, ja pidän enemmän englantilaisesta palautteesta, koska se on tarkempaa. On ollut mahtava saada palautetta Tulagin tyylistä ja tarinasta Australiaa myöten. Tietenkin minulla oli kaksi amerikkalaista ja yksi brittiläinen editori, mutta niin on kaikilla, vain omakustanteet menevät ilman editointia ulos. Diiartsin linjana on kuitenkin se, että kirjoittaja yksin vastaa tarinastaan ja tyylistä, editorit ehdottavat mutta eivät koskaan painosta. Tämä seikka saa minut myös nauttimaan kirjoittamisesta, kun tiedän, että saan sanoa mitä haluan miten haluan, ilman markkinointiosaston uikutusta.

11. Sanoit blogissasi lukevasi suurimman osan kirjoista englanniksi, kuinka paljon se vaikutti päätökseesi kirjoittaa englanniksi?

Hyvin paljon. Patologisena lukijana minulla on aina pari-kolme kirjaa kesken, ja saa olla aika hyvä suomenkielinen kirja että se mahtuu väliin. Hyllyssä on Westön, Remeksen, Huovisen ja tietenkin Mika Waltarin kirjoja, mutta suuri osa suomenkielisestä nykyproosasta joutuu kirjakaupassa suoritettun pikasilmäilyn jälkeen takaisin kaupan hyllyyn.

Englanninkielisissä on paljon historiateoksia, mukana myös muutama akateeminen tutkimus ilmasodasta Tyynellämerellä, mutta fiktiopuolella Robert Harrisin vaihtoehtoinen historiatuotanto (Enigma, Fatherland) on vaikuttanut tyyllillisesti omaan tekstiini. En usko että olisin saanut Tulagia kirjoitettua ilman tätä jatkuvaa lukemista. Minusta tuntuu siltä, että dialogissa varsinkin on hyvin tärkeitä olla lukenut monenlaisia kirjoja eri tyyllilajeissa, jotta voi valita omaan tilanteeseen sopivan dialogin tyylin ja sanaston.

Esimerkiksi lentäjien välinen keskustelu Tulagissa on erilaista kuin henkilöiden keskustelu muiden ihmisten kanssa, ihan siitä syystä että heillä oli oma, napakka dialoginsa (jota Monty Python loistavasti parodioi sketsissä ”RAF Banter” – kannattaa katsoa Youtubesta). Sama oli suomalaisten lentäjien meininki: hekin saattoivat kysyä

lennolta palaavalta ohjaajalta, pääsikö hän palaselle (eli syömään, eli tuliko pudotuksia). Pidin Tulagissa tällaisen keskustelun pienellään, mutta se näkyy siellä.

12. Olet tehnyt kääntäjän töitä, oletko koskaan kääntänyt omia tekstejäsi? Jos olet, miten se on vaikuttanut suhtautumiseesi kieliin?

En ole kääntänyt, enkä usko niin tekevänikään. Olen liian lähellä tekstiä ja kiusaus vaikuttaa tekstin sisältöön käännösvaiheessa voisi olla ylipääsemätön. Tein käännöstöitä tekniikan alalla vuodesta 1986, eli toisen vuoden opiskelijasta alkaen, vuoden Microsoftilla ja kuusi vuotta käännöstoimistossa. Siellä oppi sen, että vaikka kaiken voi sanoa eri kielellä, se, miten se sanotaan, vaihtelee. Lopullista, 100% vastaavaa käännöstä ei olekaan, on vain enemmän tai vähemmän alkuperäisen hengen tavoitettavia versioita.

Tekniikassahan asia on helppo: paras käännös on asiallisesti tarkin mahdollinen.

Proosassa kyse on tekstin hengestä, ja runoudessa varmaan metafysiikasta tai jostakin yliaistillisesta. Arvostan edelleen kovasti proosa- ja runokääntäjiä, koska he joutuvat riisumaan tekstin paljaaksi kaikesta ja sitten verhoilemaan sen uudelleen.

Olen joskus verrannut kääntämistä opettamaani tietotekniikan XML-kieleen. Siinä datasta poistetaan kaikki esityskerrokseen liittyvä, sen rakenne kirjataan yksikäsitteisesti, ja sitten esitysvaiheessa XML:ään lisätään esityskerros. Samasta datasta saa HTML-sivuja, tekstiä, ääntä tai mitä tahansa tarvittavaa. Kääntäjän on samalla tavalla poistettava kaikki pintataso ja tutkittava alle jäävä raakadata objektiivisesti.

13. Rosario Ferré väittää: ”A bilingual writer is really two different writers, has two very different voices, writes in two different styles and most important, looks at the world through two different sets of glasses.” Pystytkö samaistumaan hänen väitteeseen kaksikielisistä kirjailijoista?

No en. Minusta kyse on todellakin kahdesta kielellisestä esityskerroksesta yhden kieliriippumattoman tarinarungon päällä. En mitenkään ymmärrä sitä että katsoisin tarinaa eri tavalla sen mukaan, kummalla kielellä olen aikonuit sen kirjoittaa. Kuvittelen jopa että voisin tarvittaessa vaihtaa kieltä ja kirjoittaa uudelleen saman tarinan mutta eri kielellä; silloin ehkä joitain pieniä tyylliseikkoja muuttuisi, muttei missään nimessä noin paljon että ihan nyt silmälasit vaihdettaisiin.

Tulagissa on nimenomaan kiitetty sen voicea, ja ihmetelty, kuinka ei-natiivi saa ladattua siihen noin paljon omaa ääntä. En tiedä itsekään kuinka niin kävi, mutta sen muistan, että ajattelin joka lauseen osaksi kappaletta, lukua ja kirjaa, enkä hyväksynyt yhtään fingliskan tapaisia lauseita tai ajatusrakenteita. Yksisanainen suomen passiivirakenne vaatii useita sanoja englanniksi, ja niin sen sitten myös tein.

Missään tapauksessa en haluaisi erotella kielen mukaan sitä, mitä kirjoitan, Ferrén tapaan. Minusta se olisi aivan turhaa, koska se on edelleenkin se tarina jonka haluan tuottaa, ja valittu kieli on vain konventio sille, miten luulen tarinan tulevan ymmärretyksi paremmin.

Näkyyhän kieliriippumattomuus siinäkin, että tarinasta voi tehdä kirjan, runon, laulun, sarjakuvan tai maalauksen.